

Ročník XII.

4/2005

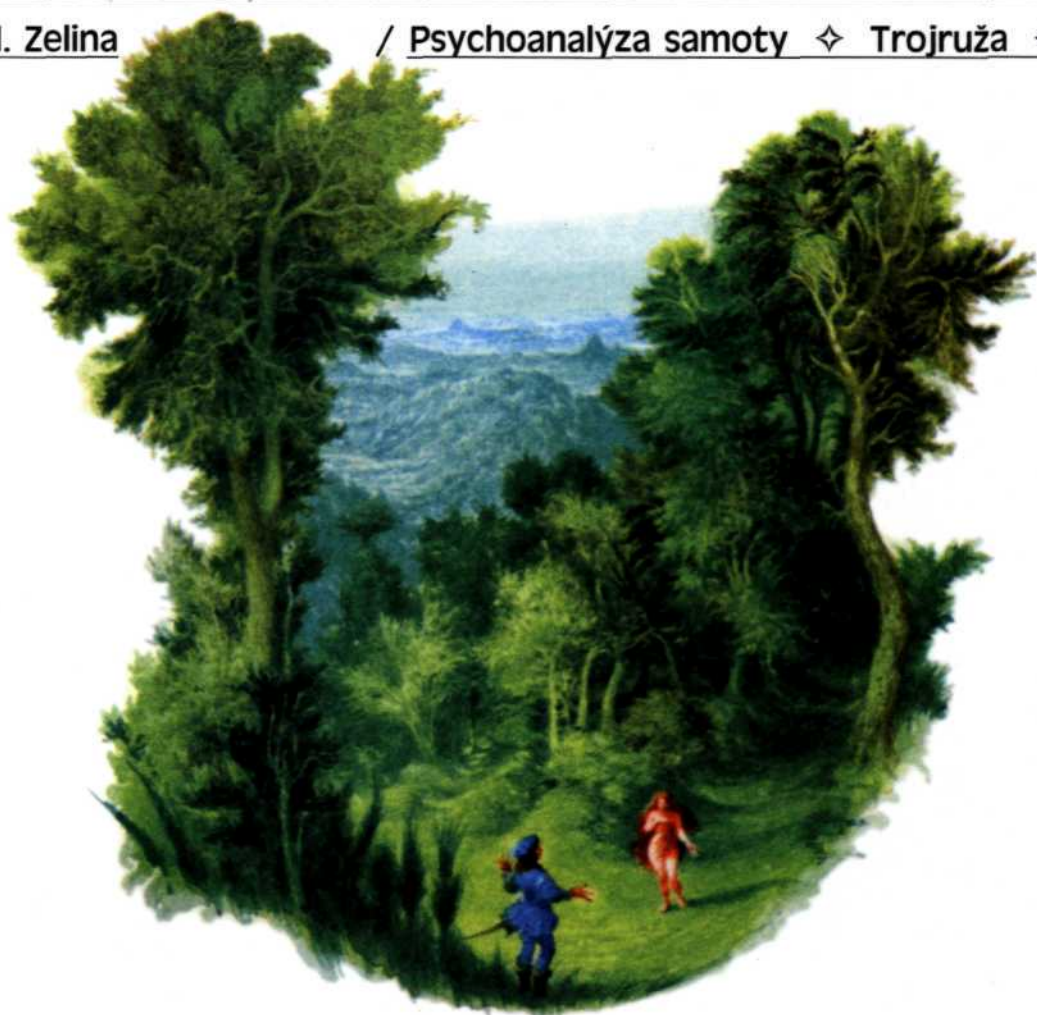
Cena 20 Sk

BIBIANA

**REVUE
O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ**

F. Kriška / O chlapcovi, čo naháňal motýľa ✧ L. Feldek /
Hršť rozprávok na Albína Brunovského ✧ P. Glocko / Roz-
právkový rodný list ✧ Z. Stanislavová / Otváranie očí ✧
J. Nemcová / Hra na spravodlivosť ✧ J. Turan / Srandachlap ✧
M. Zelina / Psychoanalýza samoty ✧ Trojruža ✧

OBSAH

FEDOR KRIŠKA

O chlapcovi, čo naháňal motýľa / 1

LUBOMÍR FELDEK

Hršť rozprávok na Albína Brunovského / 6

PETER GLOCKO

Rozprávkový rodný list / 10

LUBICA KEPŠTOVÁ

Knihy, čo ma držia nad vodou / 16

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Otváranie očí / 18

JANA NEMCOVÁ

Hra na spravodlivosť / 22

PRENÁŠAŤ ŠTASTIE NA INÝCH

Rozhovor Antona Baláža
s Jaroslavou Blažkovou / 31

JÁN TURAN

Srandachlap, ktorý ešte stále
píše rozprávky / 38

MARTA BALÁŽOVÁ

Autor na dnes / 46

MIRON ZELINA

Psychoanalýza samoty / 47

ONDREJ SLIACKY

Trojruža Jane Šrámkovej
alebo O nevykoreniteľnosti dobra / 55

MARIAN VESELÝ

Cena Ludovíta Fullu Petrovi Uchnárovi
alebo Byť sám sebou / 57

RECENZIE / 59

Z. Stanislavová/ Jana Bodnárová:
Moja prvá galéria; P. Karpinský/
Paul Stewart: Cesta za Hlboles; M.
Andričíkov/ *Dagmar Pokorná: Prečo
veveričky nenosia dáždník?*; R. Rusňák/
Rudolf Čižmárik: Pes do vrecka;
E. Faithová: *Zoroslav Spevák: Slovenčina
moja milá... Slovenčina, moja vďaka*; N.
Sieglová: *Magdalena Wagnerová:
Žabina & spol.*

ANNA BLAHOVÁ

Za Hanou Ferkovou / 66

EVA TKÁČIKOVÁ

Pocta tým, čo vzdelávajú srdce / 68

DAGMAR VALČEKOVÁ

Kráľovstvo čiar a farieb / 70

OBSAH 12. ROČNÍKA

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

*Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti.
Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti. Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 02/54 43 13 08.*

*Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Banšellova 4, 821 04 Bratislava,
tel. 02/43 41 46 65*

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pošty č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

MK SR 2139/99

Číslo je ilustrované ukážkami z knižných ilustrácií Albína Brunovského

ISSN 1335-7263

O CHLAPCOVI, čo naháňal motýľa

FEDOR KRIŠKA

Miesto Albína Brunovského v slovenskom výtvarnom umení je svojím spôsobom jedinečné a neopakovateľné.

V šesťdesiatych a nasledujúcich rokoch minulého storočia svojou bohatou a mnohvrstevnou tvorbou s neuveriteľnou ľahkosťou búral dovtedajšie zažité konvencie výtvarného prejavu a otváral dvere novej poetike, novému vnímaniu sveta, novému poslaniu tvorcu.

A popritom zmysel poslania jeho umeleckej tvorby je celkom prostý: nejde v nej o nič viac, ale ani o nič menej ako o postihnutie večného ľudského pechorenia, či už za preludom alebo ušľachtilými hodnotami.

Pamätám si: výstava grafických listov Albína Brunovského v roku 1965 bola mojou prvou samostatne pripravenou výstavou, ktorú mi zveril riaditeľ bratislavskej Mestskej galérie. Výstavu sme pripravili pri príležitosti autorových tridsiatych narodenín vo vtedajšej komornej výstavnej sieni na prízemí Primaciálneho paláca a zákonite sa, nie úplne neočakávane, stala najnavštevovanejšou výstavou roka. Dôvodov bolo niekoľko. Pokúsím sa ich pomenovať, pretože touto výstavou som sa dostal do autorovej blízkosti a už spoločne sme pripravili mnoho ďalších prezentácií a katalógov k nim, čo mi umožnilo sústavnejšie a podrobnejšie sledovanie autorovej tvorby.

Narodil sa na Záhorí v Zohore 25. decembra 1935. Korene jeho samostatného tvorivého príbehu i jeho osobitej poetiky je treba hľadať u vynikajúceho pedagóga, maliara, grafika a ilustrátora Vincenta Hložníka, ktorý na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave rozhodujúcim spôsobom ovplyvnil vývin a podoby najmenej jednej generácie slovenskej grafiky (J. Lebiš, V. Gergeľová, V. Bombová, A. Brunovský, V. Gažovič, D. Kállay, K. Štanclová, K. Ondreička a i.). Koncom päťdesiatych a začiatkom šesťdesiatych rokov Vincent Hložník nadviazal na nadrealistické tendencie vo vlastnej grafickej tvorbe z prvej polovice štyridsiatych rokov. Absolútne slobodným narábaním s imaginatívnymi fenoménmi voľných asociácií zreteľne naznačoval obrat k novým možným východiskám v modernom výtvarnom umení. K rozhodujúcim prostriedkom, ktorými nepochybne ovplyvnil videnie i myslenie svojich poslucháčov, patrili: výsostne humanistický svetonázor jednoznačne sa odvíjajúci z existenčných problémov vtedajšieho sveta i zmysluplnosti ľudských osudov, spomínaná osobitá poetika zvyraznená úctou ku každodennej tvorivej práci a pokorou k technickej náročnosti všetkých grafických techník.

Tieto základné impulzy, znásobené ojedinelým talentom a predčasne vy-

zretým výtvarným názorom mladého poslucháča Albína Brunovského, stali sa prvým predpokladom na vytvorenie skutočne rozsiahleho a mnohotvárneho umeleckého diela.

Okrem voľných grafických listov vytvoril vyše stovky ex libris, maľoval obrazy na dreve, ilustroval knihy pre deti i dospelých, navrhoval plagáty, známky, bankovky ba i scénickú výpravu pre Slovenské národné divadlo. Bol iniciátorom projektu Bienále ilustrácií Bratislava i zakladajúcim členom výberového Clubu grafikov. Pedagogicky pôsobil na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave až do roku 1990. Doma a najmä v zahraničí sa prezentoval desiatkami samostatných výstav a všade získaval ceny a uznania. Svojimi jedinečnými dielami je zastúpený v mnohých verejných i súkromných umeleckých zbierkach v Európe, USA i Japonsku. Zomrel neočakávane 20. januára 1997 v Bratislave.

Je známe, že byť súčasníkom znamená nielen určitú dobu odrážať, ale byť aj jej aktívnym spolutvorcom, formovať jej podoby i vnímanie a myslenie svojich spoluobčanov. A to je vlastne stručná a presná charakteristika Albína Brunovského.

Obdobie, do ktorého autor nastupoval a v ktorom vytvoril tie najinšpiratívnejšie a najprínosnejšie diela, nebolo pre tvorcov práve najpriaznivejšie. Sú však autori, čo tvrdia, že priaznivé podmienky na tvorbu nejestvujú. Už život sám je nie veľmi priaznivá podmienka. Ale ktovie, možno tie napohľad najhoršie predpoklady môžu sa stať tými najinšpiratívnejšími. Veď koľko výnimočných literárnych, filmových i výtvarných diel vzniklo napriek otvorenej

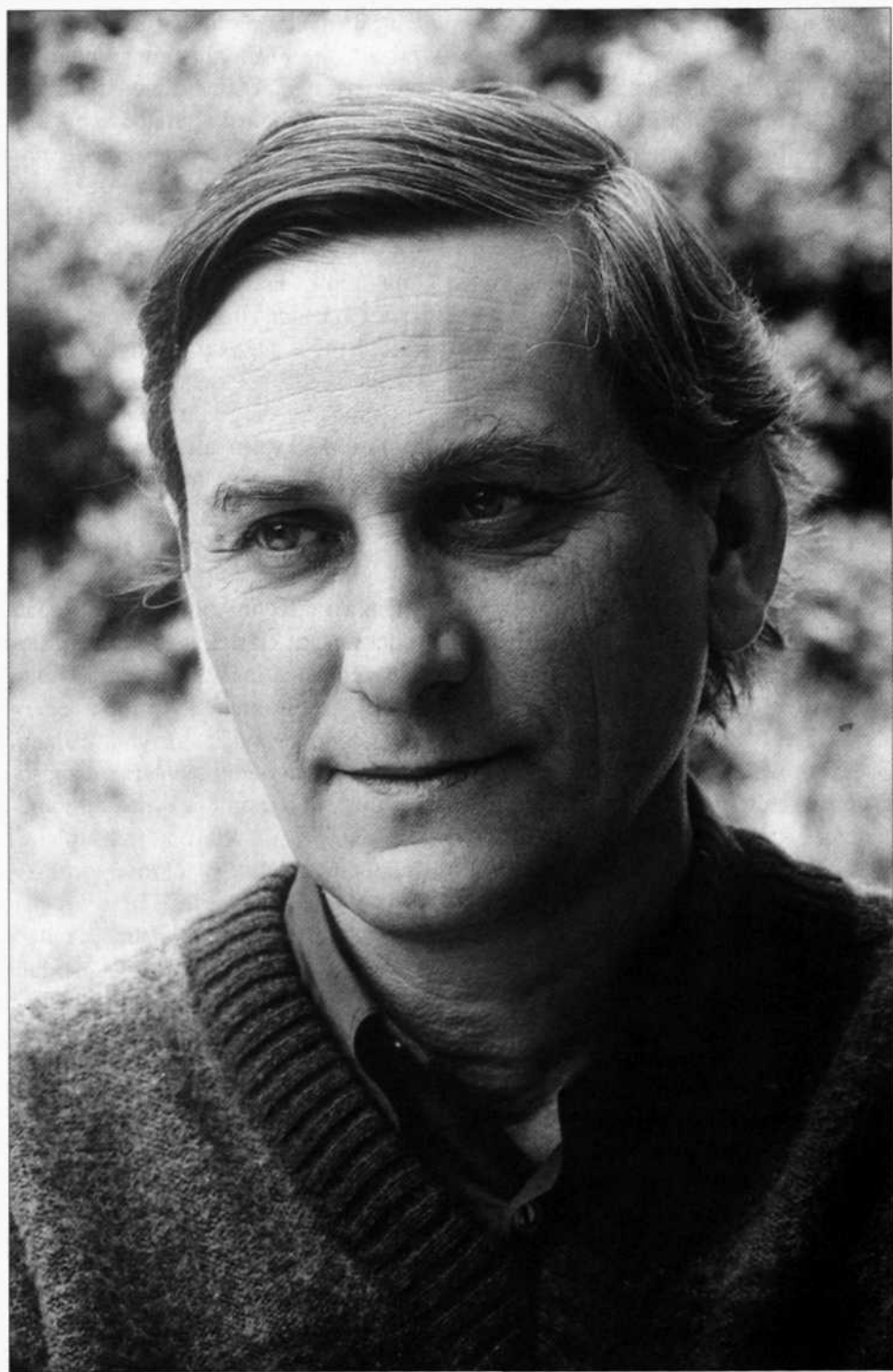
nepriazni mocných, vyhrážkam aj priamym zákazom.

Voľný výtvarný prejav Albína Brunovského, či už ide o grafické listy alebo maľbu na dreve, je z toho rodu, ktorý neuspokojuje na prvý pohľad divákovu dušu; nie vždy pôsobí esteticky jednoznačne a tematicky definitívne. Autorov umelecký názor a tvorivá poetika hlavne v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch dráždili a provokovali najmä niektorých dogmatikov vtedajšej totalitnej spoločnosti, lebo nerešpektovali stranícke pokyny (oficiálne ideologické línie), ale vyvolávali zmätok a nepokoj v myšliach divákov sústavným a súvislým procesom reťazenia neobvyklých asociácií, keď jedna predstava nekontrolovateľne privolávala inú a tá, samozrejme, ďalšie.

„Je to vlastne to, čo Jan Ámos Komenský výstižne nazval labyrintom sveta. Ale nebol to len Komenský, inšpiroval ma aj Erasmus Rotterdamský, Cervantes, neskorá gotika, renesancia i barok, ale hlavne zážitky a pocity súčasníka. Predstavy ľudí o sebe, alebo lepšie, predstavy o ľudských predstavách.“

Touto vlastnou výpoveďou postihol autor základné princípy svojej voľnej tvorby, aj keď celá pravda je, pochopiteľne, omnoho zložitejšia. Bol básnikom i filozofom, realistom a fantastom, vecným rozprávačom i krehkým lyrikom, skrátka tvorcom podmieneným dialektickými protikladmi a večnou harmóniou sveta.

Ilustrovanie kníh pre deti, ale i dospelých je ďalšou významnou tvorivou kapitolou, ktorou sa sebe vlastným elegantným spôsobom spolutvorcu s jedinečnou výtvarnou noblesou neodmysli-

Foto Igor Grossmann

teľne zapísal do histórie slovenskej kultúry 20. storočia.

Už naveky zostane nesmrteľnou charakteristika básnika Jána Šimonoviča z polovice sedemdesiatych rokov: „Nielen konkrétnymi ilustrátorskými činmi, ale i konkrétnymi ideami Albín Brunovský podnetne zasahuje i do podôb modernej slovenskej poézie. V kontakte s ním, často v jeho ateliéri sa mimovoľne, ale zreteľne realizovali sny o integrácii umenia. Vždy vycítil najjemnejšie vibrácie básne a taktne to dával najavo vďačnému autorovi. Slovom alebo gestom, a najprecíznejšie grafikou, ilustráciou, ktorá vstupovala do knihy ako sestra básne a vyrovnávala v nej šelesty. Jeho myslenie o umení je univerzálne a sugescia jeho osobnosti presahuje hranice výtvarnej sféry.“

Už vieme: Albína Brunovského dokázalo k veľkolepému tvorivému výkonu inšpirovať čokoľvek z tohto sveta, tým viac dobrá literatúra. Básničky a rozprávky pre deti striedali diela slovenských nadrealistov či ruských realistov a tie zas opusy starorímskych básnikov i renesančných humanistov. To všetko boli pre neho zmysluplné impulzy, ktoré ho oslovovali a viedli k vytvoreniu adekvátneho výtvarného sprievodu. Pokúsim sa pripomenúť aspoň pár z tých starších a, žiaľ, už i zabudnutých ilustračných výkonov, ktoré zreteľne naznačovali, že prichádza autor, čo dokáže brilantne čarovať s najrozličnejšími technikami a vytvorí k daným literárnym textom vlastné sugestívne výtvarné úvahy.

Na samom začiatku v roku 1958 to boli akvarely k leporelu Čokoládová rozprávka Jána Stacha a tempéry ku

Kúzlam pod stolom Miroslava Válka. Z rokov 1960-61 rád pripomínam kameňorytyny k obojstrannému dielu Gogoľových Mŕtvych duší aj preto, že pre slovenskú grafiku vlastne objavil túto náročnú techniku a dovedol ju až na vrchol jej možností: R. Thákur: Hladné kamene, H. Fielding: Joseph Andrews, Longfellow: Pieseň o Hiawathovi, D. Tatarka: Panna zázračnica.

K drsným, ale prenikavo pravdivým poviedkam Isaaka Babela zvolil techniku škrabanej litografie, aby sa čo najviac priblížil spisovateľovmu vnímaniu sveta a ľudských vášní.

Autorov osobitý výtvarný komentár k Cervantesovmu Dômyselnému rytierovi Donovi Quijotovi vytvorený zriedkavou technikou perokresby patrí dnes už ku klasickým hodnotám slovenského ilustračného umenia. Tento slávny napoly komický príbeh, legendu či podobenstvo s vážnymi úvahami o základných hodnotách života znásobil ilustrátor dramatickým čiernobielym akordom, v ktorom opäť uplatnil svoju univerzálnu nadčasovú virtuozitu výtvarného výrazu.

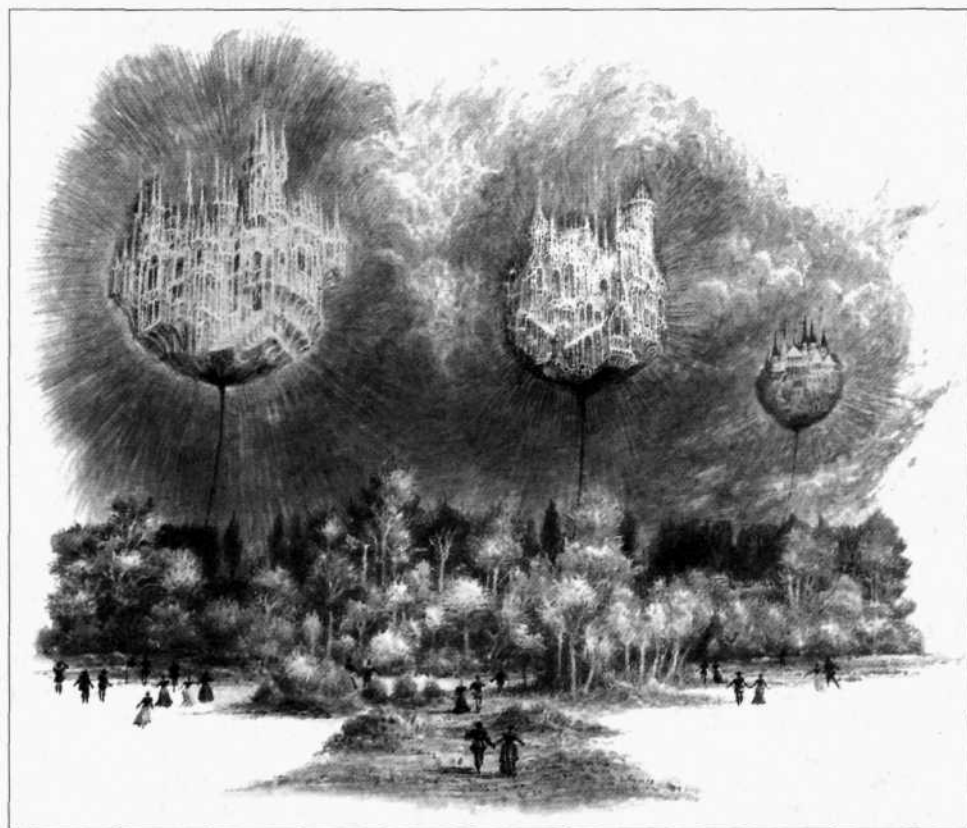
Dve knižky Hansa Christiana Andersena Statočný cínový vojačik a Malá morská panna, ktoré vznikali približne v rovnakej dobe ako tie predošlé, majú úplne odlišnú ilustračnú podobu. Kombinácia akvarelu s perokresbou ponúkla autorovi vďačné možnosti vytvorenia veľkolepého farebného ohňostroja úsmevov a pohody, neuveriteľných detailov, výtvarných nápadov a prekvapení. A on tú ponuku geniálneho Dána naplno využil.

Ku knihám Ars amatoria P. Ovidia Nasa a Chvála bláznovstva Erasma Rotterdamského vytvoril pozoruhodné

cykly leptov, čo bola jeho najobľúbenejšia výtvarná technika aj preto, že počas procesu jej vzniku sa pôvodný zámer neustále vyvíja a mení pod vplyvom momentálnych a aktuálnych impulzov. Po celý čas má síce autor cieľ pred sebou, ale definitívny výsledok nedokáže nikdy predvídať. (Podobnosť so životom je aj v tomto prípade čisto náhodná.)

Malú spomienku, ktorú sme venovali Albínovi Brunovskému pri príležitosti jeho nedožitých sedemdesiatky ukončíme jednou z jeho zverejnených

úvah: „*Umelec musí byť vnútorne presvedčený, že cesta, ktorou sa vydal, je pre neho tá správna. A kým sa mu podarí dospieť tam, kam chce, uplynú nespočetné hodiny dní i prebdených nocí v ateliéri s rydlom v ruke a s bolesťou v chrbte, sprevádzané momentmi radosti a pocitom úspechu, najmä však chvíľami plnými nepokoja, keď má človek dojem, že to, čo hľadá, je niekde na dosah a zrazu sa tá predstava rozplynie ako sen. Umelec je ako tvrdohlavý chlapec, ktorý úporne naháňa pestrého motýľa...*“

ALBÍN BRUNOVSKÝ/ Slovenské rozprávky (1988)

Hrst' rozprávok na Albína Brunovského

LUBOMÍR FELDEK

1

Šéfredaktor Bibiany ma požiadal, aby som mu napísal hrst' spomienok na Albína Brunovského pri príležitosti jeho nedožitej 70-ky. No prečo by hrst' spomienok na niekoho, kto tak nádherne ilustroval rozprávky, nemohla byť aj hrst'ou rozprávok? Rozhodol som sa, že sa toto spomínanie bude volať *Hrst' rozprávok na Albína Brunovského*.

2

Kto má *Modrú knihu rozprávok*, vie, kto je Albín Brunovský. To je ten maliar, čo nakreslil k mojim rozprávkam obrázky? Nie, to je ten rozprávkar, čo k mojim napísaným rozprávkam pripojil svoje vlastné – nakreslené. Lebo rozprávky sa dajú aj kresliť. Pri mojej *Bezhlavej rozprávke* je napríklad nakreslený rozprávkový dom. Mýlil by sa však ten, čo by si myslel, že je to môj rozprávkový dom. To rozprávkar Albín Brunovský nakreslil svoj vlastný rozprávkový dom. Býva v ňom v Bratislave na Čapkovej ulici (aké dobré meno ulice – aj Karel Čapek bol rozprávkar a jeho brat Josef takisto), sedí

vo svojom rozprávkovom dome vo svojom rozprávkovom ateliéri a kreslí rozprávky. Niekedy ich kreslí na papier, niekedy na kameň alebo kovovú dosku a potom ich na papier odtláča, niekedy ich kreslí na drevo. Ale vždy ich kreslí malými čiarami, ktorých počet nikto na svete nezráta bez toho, aby sa nepomýlil. Albínovi priatelia sa pokúsili zrátať čiariočky na jednej jeho nakreslenej rozprávke – iba na jednej – ale keď dorátali po deväťdesiatdeväťtisícdeväťstodeväťdesiatdeväť, tešili sa, že si pri stotisícnej trochu oddýchnu, už sa aj na to oddýchnutie nadýchli, a vtedy sa pomýlili, zabudli, ktorá to mala byť tá stotisícna, a znova rátať už nemali síl. Viem to, veď som bol medzi nimi. Ani takého rátačieho stroja niet, ktorý by všetky čiariočky na všetkých jeho nakreslených rozprávkach neomylné porátal. A na prste, o ktorý sa mu opiera pero, ceruzka, štetec či rydlo, podľa toho, čím Albín čiariočky práve robí, má od tých čiariočiek veľký mozol. Možno to ani nie je taký veľký mozol, možno ten prst sám je už taký veľký a ustavične

ALBÍN BRUNOVSKÝ/L. Feldek: *Zelená kniha rozprávok* (1983)

rastie ako palec tej priadke v ľudovej rozprávke *O troch priadkach*. Hľa, i o prste Albína Brunovského by sa už dala napísať rozprávka – nuž i to je dôkaz, že je rozprávkar.

A koľko rozprávok nakreslil len o mne. Raz ma nakreslil ako spisovateľa, ktorý píše na dlhočizný papier – hneď som dostal chuť napísať o tom, ako píšem na taký dlhočizný papier, i ja rozprávku. Inokedy ma zas nakreslil v modrom obleku a purpurovom plášti, ako sa mi nad hlavou vznáša vavrínový veniec a za chrbtom lietajúci koráb a okolo mňa stojí celá moja rodina a ja len tak jednou rukou píšem *Bezhlavú rozprávku*. Myslím si – *Bezhlavú rozprávku* odpísal rozprávkar Albín Brunovský z *Modrej knihy rozprávok*. Ale prečítam si *Bezhlavú rozprávku*, odpísanú rozprávkarom Albínom Brunovským, a vidím – on ju nielen odpísal, on ju aj prepracoval. V *Bezhlavej rozprávke* sa spomínajú len tri moje deti – keď som ju písal, Anička a Katarínka neboli ešte na svete. Ale keď ju rozprávkar Albín Brunovský do svojej kreslenej rozprávky odpisoval, už na svete boli, a tak ich do nej pripísal. Taký je on človek, kadečoho mu je ľúto. Ľúto mu bolo i to, že Anička a Katarínka v rozprávke chýbajú. I mne to bolo ľúto, možno by som ju i ja bol opravil, no nemusím už, opravil ju on! Alebo ma nakreslil s motýlikom Otíliou pod bradou a s množstvom červených lôpt, ktoré si pohadzujem v povetrí, a práve na tejto nakreslenej rozprávke mám obdivuhodné okuliare, o ktorých sa tu musím zmieniť: jeden okuliar je na nich modrý a druhý zelený. Takto sa rozprávkar Albín Brunovský zaslúžil o to, že som nemohol ostať nečinne sedieť na tróne z vlastných kníh, ktorý mi nakreslil pod zadok, ale som sa musel pustiť zase do práce a k *Modrej knihe rozprávok* napísať ešte aj druhú, *Zelenú*.

Keď mu na konci leta roku 1980 odovzdám jej rukopis, možno si ho zase ako

prvá prečítaná dcéra rozprávkaru Albína Brunovského Hanka (to je ona, nakreslená tam na konci *Modrej knihy rozprávok*, ako práve číta – ako prvá – rozprávku *O medveďovi Medardovi*) a možno znova, ako zvyčajne pri mojich rukopisoch, skríkne: „Je to dobré!“, takže jej otec hneď dostane chuť na kreslenie. Ale možno sa mýlim, možno si Hanka môj nový rukopis vôbec neprečítala, už je o sedem rokov staršia, už je to slečna, možno pôjde radšej do kina a rozprávkar Albín Brunovský namiesto toho, aby sa pustil do ilustrovania mojich rozprávok, nasadí si na hlavu klobúk so širokanskou strechou, chyť Hanku pod pazuchu a pôjde do kina s ňou. Tam si klobúk zabudne zložiť z hlavy a ozvú sa spoza neho výkriky: „Hej vy, v tom klobúku, aj iní chcú vidieť, zložte si ho!“ Albína však film tak zaujme, že výkriky nezačuje, a tí za jeho chrbtom sa rozčertia ešte viac, padnú prvé údery a tresnú prvé výstrely, nielen na plátne, ale aj v hľadisku...

Ale to už bude celkom iná rozprávka, v ktorej pôjde o život. Bodaj by sa z toho kina rozprávkar Albín Brunovský vrátil živý, aby si predsa len potom mohol sadnúť k mojim rozprávkam.

3

Žiaľ, tá rozprávka, v ktorej išlo o život (a ktorú som si vypožičal z *Modrej knihy rozprávok*) pokračovala inak. Nezaviedla Albínove kroky do kina, ale do nemocnice. V tom období som uverejňoval v denníku SME cyklus fejtónov *V Prahe u Feldekovcov* a pri ich písaní som musel ustavične myslieť aj na Albína.

4

PREPÁČ, ALBÍN

(Nekrológ za Albínom Brunovským, ktorý zomrel 20. januára 1997)

Pred Vianocami sme ho vypátrali v pražskej nemocnici v Krči. Nikomu ne-

prezradil, že tu leží, chcel byť so svojím trápením sám, ale to, že sme ho vypátra-
li, ho predsa len potešilo. Rozveselil sa,
aj keď mu nebolo veselo. Človeka v ne-
mocnici zroní maličkosť. Albín ležal
s ďalšími tromi pacientmi a začul, ako je-
den z nich hovorí: „Dúfam, že my traja
pôjdeme na Vianoce domov!“ Prečo ten
pacient dúfal len za troch, keď tam ležali
štyria? Myslel si hádam, že Albín spí, a za
spiacieho dúfať netreba.

Ale Albín s nimi vybabral. Postavil si
hlavu – a prvý bol doma. Na Štedrý ve-
čer, v predvečer jeho narodenín, sme si už
telefonovali medzi Prahou a Bratislavou.
Bol doma šťastný – z toho hlasu ma ovia-
la mladosť. Bol to ten istý Albín, s ktorým
som sa po prvý raz stretol pred štyridsia-
timi rokmi, ešte ako študentom tretieho
ročníka grafiky, keď sme sa – niekoľkí
básnici a niekoľkí ilustrátori – rozhodli
urobiť dieru do sveta tam, kde to svet mo-
hol najmenej očakávať, cez detské lepo-
relo.

Z toho štedrovečerného Albínovho hla-
su ma ovanulo istotou, že aj smrť bude
naňho krátka a že ju Albín premôže, keď
to smrť bude najmenej čakať.

Pred jedenástimi rokmi som mu napí-
sal báseň k päťdesiatke. Volá sa *Lovely
Day* ako jeho slávny obraz. Opakujem si
teraz pár veršov z nej:

„...*Tak skrásneli sme všetci v tejto tvojej
záhrade,
ako sa skrásnieva len v obrazoch*

a básňach.

No povedz, Albín! Ten chlap s loďkou!

Kde sa tu vzal tak zrazu?

*Ten, ktorý sedí chrbtom pri tom vesle
a ktorý spomedzi nás odváža to dievča,
oblečené iba do úžasu,*

a kamsi do zelene ešte zelenšej ho

vezie...?!“

*Hovorí Albín: „Sám neviem... Možno som
to ja.*

Alebo ty. A možno sme to obaja.

Nepozval som ho a nepoznám ho asi...“

Z toho štedrovečerného hlasu ma ovia-
lo Albínovou záhradou. Prepočul som, že
zašpliechalo aj veslo prievozníka?

Povedal som si, že Albín má ešte dost
síl, aby sa nič zlé nestalo. Starý šaman Bo-
ris Pasternak kdesi tvrdí: „Nepíšte o smr-
ti, lebo ju privoláte!“ A neplatí to vari aj
naopak? Smrť možno písaním aj odohnať.

Sadol som si a napísal som do SME fej-
tón, ktorý sa končil vetou: „*Pozdravte Al-
bína! Tú tretiu farebnú knihu rozprávok
ešte určite urobíme! Moja žena Olga, kto-
rá má inak na všetko opačný názor ako
ja, sa k tomu pozdravu pripája. V Prahe,
15. januára 1997.*“

Fejtón mal vyjsť koncom januára. Te-
šil som sa, ako ním Albína rozveselím
a ako šamansky odoženiem od neho tem-
né sily.

A zrazu je tu tá správa. Už si ho ne-
prečítal. Spravil som niekde chybu? Ale-
bo sa Pasternak mýli? Šamanstvo neza-
fungovalo. Smrť bola rýchlejšia. Prepáč,
Albín.

A štrngni si tam aj za mňa s Janom Sta-
chom, Janom Šimonovičom, Mirom Vál-
kom a Rudom Slobodom. A nevyprite
všetko.

(Sme, 22. januára 1997)

5

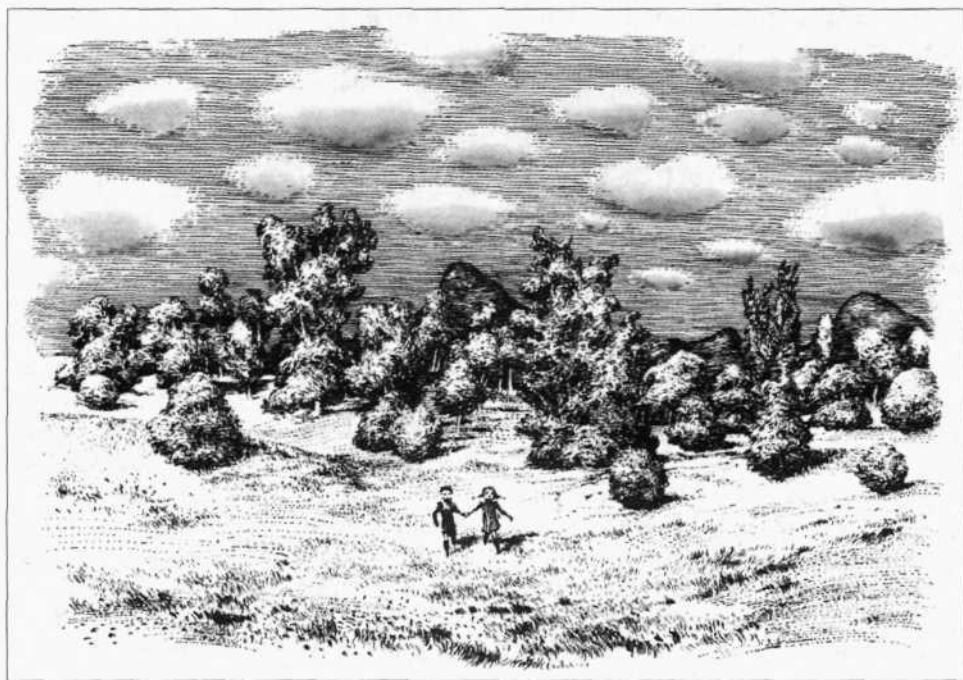
*Hrst' rozprávok na Albína Brunovské-
ho* by mohla pokračovať ďalšími aj taký-
mi, ktoré som už napísal, aj takými, kto-
ré ešte iba napíšem. Nikdy napríklad som
ešte nenapísal rozprávku *O Albínovi ako
pôrodnom asistentovi*. Tá rozprávka sa
odohrala 16. mája 1988. Bývali sme vte-
dy oproti pôrodnici, a tak moja žena Olga
bola mimoriadne bezstarostná, hoci sa
v ten deň už od rána čoraz častejšie hlá-
sila na svet naša dcéra Katka. „Veď to
mám iba na skok!“ smiala sa a ani na um
jej ešte nezišlo prejsť cez cestu a zveriť sa
do rúk odborníkov. Bola to zradná bez-
starostnosť – bežne sa stáva, že človek to
niekam nestihne práve preto, že to má iba
na skok. Nielen mne, aj Albínovi vyraža-

la bezstarostnosť mojej ženy dych a iste si v duchu vravel, načo ho čerti niesli k nám práve v takejto chvíli. Našťastie sme dostali dobrý nápad. Keď sa Oľga vysmiala všetkým našim prosbám i hrozbám, začali sme si chystať nožnice, šnúru a horúcu vodu – a moju ženu konečne vyľakalo najmä to, keď si Albín natiahol gumové rukavice. Aj tak len-len že neporodila uprostred ulice, cez ktorú sme ju na poslednú chvíľu vliekli...

Medzi *Hrst' rozprávok na Albína Brunovského* patrí aj to, že kamarátstvo s ním nám dnes nahradzuje nielen pokračujúce kamarátstvo s jeho ženou Ikou, ale aj kamarátstvo s ďalšími generáciami jeho rodu. A občas, keď sa niečo pekné rodí pod brunovskovskou strechou, mávam aj ja to šťastie, že idem práve okolo, a – tiež ako taký kamarátsky pôrodný asistent – som

pri tom. Raz mám to potešenie napísať báseň do Albínovho súborného grafického diela, ktoré usporiadala Ika, inokedy zas prekladám Catulla k Dankovým grafickým listom, alebo píšem doslov k básnickej zbierke Albínovho zata Erika Ondrejčiku. A pravidelne navštevujem Albínovu dcéru Hanku v BIBIANE – práve mi pomáha zhromažďovať materiál na knihu *Prekliata Trnavská skupina*, v ktorej nebude chýbať ani kapitola venovaná Albínovi.

Aj preto bolo správne nazvať toto spomínanie *Hrst'ou rozprávok na Albína Brunovského*. Spomienky na niečo sú spomienkami na to, čo bolo. Ale rozprávky na niečo sú spomienkami na to, čo nielen bolo, ale čo je aj bude. Tak ako Albín nielen bol, ale aj ustavične je a ustavične bude s nami.

ALBÍN BRUNOVSKÝ/L. Feldek: *Modrá kniha rozprávok* (1974)

Rozprávkový rodný list

Falošný mýtus o krutostiach v slovenských rozprávkach

PETER GLOCKO

Keď otváram knihu slovenských rozprávok, presnejšie Prostonárodné slovenské povesti Pavla Dobšinského, vždy sa mi zdá, že rozprávkový svet sa prelína so skutočným svetom prirodzene a nenásilne ako v spojených nádobách. A tak je rozprávkové putovanie k slnku, mesiacu, hviezdám a vetru zrazu nie fantastické, ale reálne a naopak – televízny prenos z kozmickej misie mi nepripadá reálny, ale rozprávkovo neskutočný, neuveriteľný a fantastický. Keď čítam rozprávky, precitujem svet prinajmenšom ako zdvojený – zemský a nadpozemský – no nie v rozpore, ale vo zvláštnom súzvuku: všetko je jednoduchšie a zároveň zložitejšie, všetko tajomné naokolo je pochopiteľnejšie, a to, čo sa mi doteraz zdalo jasné a samozrejmé, je zrazu tajomnejšie, zastretejšie, vzrušujúco nejasné.

Strom, v ktorom je zabodnutý nôž, roní krv, lebo kdesi ďaleko vo svete zomiera môj brat či blízky priateľ, človek.

Jabloň trpí pod farchou ovocia dovtedy, kým jej nepomôže nežná dievčenská ruka a nestrasie jablčka.

Čistá voda zahojí doráňané, slepé oči a vráti im zrak, rozsekané údy zrastú a mŕtvy človek ožije do ešte väčšej krásy.

Zem sa otvára, ponúka svoje poklady tým, čo ich potrebujú a čo ich vedia užívať na všeobecný prospech.

Nasledujúce slová pána Dobšinského mi znejú mimoriadne aktuálne:

„Veď čože je umenie? Nie abstraktnosť, nie nahé rozumovanie starcov, ale obraznosť mladému veku vlastná. Už teda povaha veku prvej mladosti a snivosti národa, keď aj uňho prevládala bujná a maľobná obrazivosť nad suchým triezvym

rozumom, činila ho umelcom, básnikom; nevedel ani ináč, len obrazným slovom znázorňovať a spredmetňovať vznešenejšie pocity a pomysly svoje. Hneď, ako myseľ jeho schopná bola zaletieť nad každodennosťou tam, kde potýkajú sa hmotné i mravné sily a mocnosti (popelvár kráľovčik s babou a šarkanmi), už myslel a tvoril deje, udalosti, boje hodné umenia, hodné podnes básnenia!“

Pán Dobšinský, veď vaše slová sú čírou básňou o básnickom géniovi. Ale kto je to?

Bača, valach, sedliak či iný – zväčša negramotný – Slováčik, čo vám pred pol-druha storočím rozprával o ceste k slnku, vetru a mesiacu? Vravíte o národe a je zvláštne, že nezdôrazňujete – o slovenskom národe. Rozumiem vám: ako vzdelaný a rozhladený Európan hovoríte o kultúrnom spoločenstve ľudí, ktorých spája mnoho vecí. Čo ich vlastne spájalo?

Bol to predovšetkým jazyk, ktorému vtedajší vládcovia upierali vznešenosť, silu.

Územie, ktoré nemalo pevné hranice, iba ak rozprávkové.

Približujete mi spoločenstvo ľudí, ktorých vtedajšia svetská moc za ľudí ani nepovažovala! A predsa mi svojím pokojným hlasom hovoríte o priam nadpozemských vlastnostiach malého národa, obývajúceho územie ohraničené Dunajom na juhu a Dunajcom na severe, túlavým Váhom na západe a na východe lemovaným oblúkom pralesov. Čo za národ to žil ukrytý v karpatskej podkove, ktorá ho chránila ako tvrdá, ale vlúdne privretá dlaň? Čo o ňom z vášho rozprávania vieme? Aké svedectvo vlastne o sebe (ten národ) ako umelec a básnik vydal?

Pavol Dobšinský (vpravo) a básnik Ján Botto v Drienčanoch

Vravíte:

„Tvoriť deje, udalosti, boje hodné umenia, hodné podnes básnenia. Nadto spôsobom a darom všetkých umelcov nadchotuná duševné sily svoje, aby podobu peknú, súmernú... dokonalú, i rúcho sviatočné dal dielu svojmu..., tomu, čo uznával za vznešenejšie, za povýšené nad obyčajnú každodennosť. Tak podarili sa mu povesti oku i uchu pekné, dojímavé, v dejoch a činoch slávne, v celku súmerné... A ak podnes máme prečo obdivovať ich umeleckosť a dokonalosť básnickú, nasvedčuje to, že náš národ hneď v dobách prvej mladosti bol národom krásy, čulým, umenia schopným, aby pocity a pomysly svoje podať mohol v dielach básnických, priblížiť sa i nevedome k pravidlám súmernosti a krásy...“

Keď sa už zhovárame o národe ako o umelcovi, pán Dobšinský, nezabúdame naň ako na filozofa? Nemám na mysli suchopárne mudrovanie, exaktné definície, ale rád by som počul – alebo presnejšie postrehol – v jeho duchovnom odkaze aj názory o zmysle národnej existencie, o morálnych kvalitách či pravidlách života spoločnosti, lebo z nich sa odvíja aj sila národa, ktorú ostatní rešpektujú, a potom ho prijímú – ako seberovného – do svojho spoločnosti. Hovoríme o dvoch bratoch – o jednom zlom, závistlivom a o druhom natoľko úprimnom a nevinnom, že je až bezbranný voči osočovaniu. Nehovoríme vlastne o dvoch stranách tej istej mince, o dvoch protipóloch povahy slovenského národa?

Znovu si citujem slová, ktorými charakterizujete podobu „rozprávkového“ Slováka:

„Človek našich povestí je hlavne človek srdca. Povesti, súc básnictvom, nemohli v tom vystúpiť z koľaj svojich; lebo do básnictva nepatrí človek suchého rozumu, kazársky rozkazujúci, panovite vzdorujúci všetkým náklonnosťami a slabosťami srdca. V srdci stretá sa, čo je v človeku hmotné a čo z ducha. To bojujú

vášne a naruživosti s lepšimi náklonnosťami a pokojnejším rozmyslom ducha...“

O tom nepochybujem, pán Dobšinský, že slovenské rozprávky vychádzajú z poznania všetkých zákutí nášho srdca. Iba napohľad sú ich hrdinovia čiernobieli. Vravíme predsa o charaktere národa, ktorý tvorí zlo i dobro, pekné i nepekné vlastnosti, cnosti i necnosti.

Pravdu povediac, pán Dobšinský, v našich rozprávkach sa dosť bedáka, plače, čaká na pomoc zvonku – a ona zväčša prichádza ako odmena za predchádzajúce dobré činy. Vari dobrotu srdca bola a je tým najväčším hrdinstvom v surovom materiálnom svete? Ako odolá rozprávkový hrdina pokušeniu ísť ľahšou cestou podvodu?

Odpovedáte mi takto:

„Nám stačí poukázať na to, ako vrch konečného víťazstva drží všade len srdce striezlivé a dobré; bez pokušenia nikdy nebýva, ale tou lepšou vôľou a zdravou rozvahou ducha nad všetkým víťazí..., ako naproti tomu každé slabé srdce (u starších bratov a sestier) ľahko odvahu tratí, pokušeniu podlieha a hynie... A tak povesti, kde predstavujú ráz srdca dobrého, tam podávajú nám charaktery naozaj veľkodušných kráľovičov a naozaj šlachetných spanilomyseľných zlatých panien, naozaj dobrých otcov, verných matiek, milujúcich rodičov, manželov, dietok, pravých bratov a priateľov, naozaj ľudí cnosti a pravdy, posväcujúcich sa cele a plne dobrému... Kde zasa predstavujú povesti osobnosti srdca zlého, zvráteného, tam odkrývajú tajnosti jeho Istivé tak, že si to živšie predstaviť a hlbšie uhádnuť sotva možno; tam hrajú hlavné úlohy zlé macochy a ich dievky, zlostné a Istivé baby, neverné manželky, zlí bratia, celý podvodný a ukrutný svet...“

Z vašich úst, pán Dobšinský, zaznel tón trpkosti z poznania, ktoré nám sprostredkúva krásnym slovom rozprávka. Nepochybujem o tom, že rozprávky si rozprávali predovšetkým dospelí a dieťa bolo len náhodným poslucháčom: počúvalo na prípecku príbehy a podobenstvá, prebás-

nené božie desatoro, ktoré nám pomáha znášať – ako ste povedali – podvodný a ukrutný svet...

Rozmýšľam, o čo všetko by som prišiel, keby som v živote nebol počul ani jednu-jedinú rozprávku. Keby som nebol spoznal Janka Hraška, Popolvára, Valibuka, Nebojsu, Plavčíka, Zlatovlasú Otolienu, Svätú Nedielku, Svetovládneho rytiera, ale aj mnohých ďalších bezmenných hrdinov slovenských ľudových rozprávok: starčekov-žobráčikov pri ceste, čo usmerňujú pocestných, tulákov s vetrom vo vlasoch, vojakov, čo sa dávno po skončení vojny nevedia vrátiť domov a blúdia svetom, a zamotávajú sa do neuveriteľných dobrodružstiev, ako aj služobníctvo na hradoch, plávajúcich v oblakoch...

Rozprávky zaľudňujú prastarú slovenskú krajinu, slovenskú pravlasť..., presnejšie povedané, *pravlasť slovenského ducha*. Najviac ma však zaujali tí hrdinovia, ktorí sa rodia v biede, v chudobe, ale od prvej chvíle o nich vieme, že sú pred-

určení vykonať veľké činy. Osud je voči nim veľkorysý, ale súčasne aj nemilosrdný. Tento fenomén *odsúdenca*, čiže človeka osudom predurčeného prekročiť vlastný tieň, nie je vo svetovom rozprávkovom fonde zriedkavý, ale máloktorý národ tak dôkladne „zamestnal“ všetky spoločenské vrstvy hrdinskými činmi ako Slováci: raz je to plebejec ako Janko z našej rozprávky o zlom bratovi, popolvár alebo doslova chudobných rodičov syn, inokedy syn bohatého otca – šľachtica, rytiera? – ako v rozprávke Zlatý kľúč a napokon kráľovské dieťa ako kráľovčik v rozprávke Tri citróny.

Zdá sa mi však, pán Dobšinský, že „ideálom človeka slovenského“ je bedár, alebo ako ste povedali: vrchol miery ľudskosti a ducha človeka sa v slovenských povestiach naplňa ako vznešený cieľ našej existencie najmä v popolvárovi, pastierikovi a chudobnom synkovi, čo dorastajú do hodností „kráľovského zatovstva a synovstva“...

ALBÍN BRUNOVSKÝ/ Slovenské rozprávky (1988)

Opäť počujem vaše výstižné slová, čo znejú ako básnická óda:

„Tento popelvár, popelval, popelčík, pastierik, kráľovič, kráľovčík, kraľčík, najmladší brat, ako ho menujú povesti, uvedený je na dejisko ako syn rodu ľudského! Raz na cestu činov a boja postavený neobzerá sa naspäť, na ten milý domáci kozub a piecku, kde neuvedomené dni popelvárstva, maloletosti v blahom zabudnutí strávil. Výhosp dal všetkej pohodlnosti: putuje ďalekými horami, neschodnými cestami, znáša hlad a smäd, nepohodu, nedostatok spánku, akoby to bola maličkosť... Zoči-voči prekážkam, skúškam a nebezpečenstvu jeho zdravý rozum a dobré srdce mnoho platia... Sám na vlastnej koži rýchlo skúsi, že obozretná odvaha, smelý čin, nevyčerpatelná trpezlivosť a neúnavná trpezlivosť mnoho zmôžu... Spozná, že človeku spravodlivému, na dobré a čo najväčšie veci sa podobravšiemu, podriadia a pomôžu ľudia, zvieratá, príroda i samé vyššie božské mocnosti!“

Práve v tomto okamihu, pán Dobšinský, pripomením čosi, v čom nesúhlasím s teóriami o krutosti rozprávok. Náš hrdina – raz na cestu činov a boja postavený – prežíva to, čo my reálni ľudia: prekážok a protivníkov je čoraz viac, rastú ako huby po daždi – a iba jedovaté! – a do cesty sa nám stavajú čoraz silnejší a Istivejší nepriatelia. Chceme bojovať otvorene a čestne, ale nohy nám podráža lesť, podvod a podlosť. Zdá sa nám, že aj náš hrdina začína ako my pochybovať, či pokorným utrpením, obozretnosťou a múdrosťou dosiahneme cieľ... Lebo prekážky už narástli do neprekonateľnosti, a čím sme bližšie k cieľu, tým je nám vzdialenejší! A preto rozumieme nášmu popelvárovi, plavčíkovi či kraľčíkovi, že doráňaný a pokorený neraz sa na chvíľu poddá svojej nedokonalosti.

Vy ho však obhajujete takto:

„Niekedy sú výdobytky polovičatého boja skvelé, tak napríklad už ho vábi krása i bohatstvo najstaršej alebo strednej pan-

ny... tu i tu podľahne slabosti ľudskej, predčasne pritisnúc k srdcu milovanej panny, predčasne siahajúc k výdobytku polovičatého víťazstva... Ale rýchlo okúsi trpké následky a vzmuží sa znovu k dokonaniu boja! Už nezastane, a trebárs vie, že v ústrety istej smrti sa náhli, chce zničiť zlé mocnosti, dovŕšiť dielo v konečnom vyslobodení nevinných... Často maličké, nevedomé poklesnutie alebo nepočúvnutie dobrej rady, často nepredvídaná náhoda, často maličkosť a hra neprajného osudu vychvátia mu v okamihu dlhým bojom, ťažkou službou a mnohorakou prácou vydobytú odmenu... Ale ani to ho nezmylí! Raz navždy čistý od vecí diabolských, nepokalený žiadnym podlým prostriedkom, sám ako zlato prečistený v ohni utrpenia, práce a boja uvíta sa so zlatou pannou a čestné a zaslúžené víťazstvo ho ovenčí! Lebo pamätajme – odmena je o to skvelejšia, lebo ju nezískal v sebe a pre seba, ale pre všetkých – pre svojich a dokonca aj pre neprajníkov, že aj im dobre chcel, keď dobro na svetlo vyviedol!“

Je naozaj zaujímavé, že šťastný koniec v rozprávke nikdy nie je cukrovo sladký, vždy v ňom cítime trpkosť víťaza, vieme si predstaviť, že sa vracia od Slnka, od múdreho Vratka, so spálenou tvárou, nesie v sebe všetko utrpenie sveta a osúša rovnako slzy trpiacim, ako i falošné slzy kráľa, čo ho poslal na istú smrť.

V čom to je, že nás nenudí, neunavuje toľké rozprávkové šťastie? Asi v tom, že náš rozprávkový hrdina sa napriek krutosti, ktorej vzdoruje, nestáva sám krutý, hoci ho chcú zabiť (dokonca bratia!), on vrahom odpúšťa.

Nezabíja, ale hľadá živú vodu!

Slovenská rozprávka nie je o tom, aké je ľahké zabiť človeka (hoci nepriateľa!), ale o tom, aké je ťažké nájsť živú vodu!

Taký hrdina v nijakej svetovej počítačovej hre neexistuje!

Život Pavla Dobšinského je kapitola, ktorá v našom rozprávaní ustúpila do pozadia. Rozprávame sa cez vyše storočnú

časovú priepasť a Dobšinského úvahy mi nedovolia pýtať sa ho na detstvo v Sirku pod bájnym Železníkom, kde zapísal viacero rozprávok. Aj čas jeho štúdií na lýceu v Levoči v najrušnejších časoch odporu proti národnostnému útlaku v Uhorsku je námetom na samostatné rozprávanie. Dnešný stredoškolač (ba možno ani vysokoškolač) by sa nepodriadil takému náročnému sebazvedávaciemu programu, aký si vytýčili v polovici devätnásteho storočia pätnásť až dvadsaťroční levočskí študenti:

Učili sa dokonale po slovensky, študovali nielen slovanské jazyky, ale aj nemčinu, maďarčinu, angličtinu, francúzštinu, gréčtinu, latinčinu a hebrejčinu...

Zoznamovali sa s literatúrou v týchto svetových jazykoch, prekladali ju do slovenčiny, sami písali poviedky, básne, ale aj filozofické úvahy v mladom literárnom jazyku, zbierali porekadlá, príslovia, hádanky a rozprávky, zapisovali texty aj noty ľudových piesní...

Študovali estetiku, psychológiu a hudbu, zdokonaľovali sa vo výtvarnom umení, učili sa rečníckemu majstrovstvu, cibrili si schopnosť okamžite posudzovať a rozoberať vystúpenie druhého človeka...

A hrali divadlo! Svoje hry, no najmä hry Jána Chalupku!

Dobšinského popolvársky osud vrcholil na chudobnej fare v gemerskej dedinke Drienčany. Dvadsať štyri rokov – až do smrti 22. októbra 1885 – naplnil neúnavnou prácou: zbieral piesne, rozprávky a iný folklórny materiál. Chudobný a chorľavý Dobšinský sa nikomu nestážoval na svoj pohnutý súkromný a rodinný život, ktorý mu dovolil uskutočniť len časť zo snov...

Popolvár sa ešte za života stal kráľom, popolvár bol najväčší na svete.

Dobšinský sa stáva naším rozprávkovým kráľom až dnes, keď si znovu „znárodňujeme“ jeho rozprávky. Zanechal nám nielen vyše 150 rozprávok, ale aj eseje o povahopise Slovákov, literárne vy-cibrené kázne o slovanskej mytológii, dve knihy porekadiel, prísloví a pranostiek, lu-

dového zvykoslovia, ktoré sú ideálnym korením akejkoľvek dramatizácie: rozhlasovej, filmovej či divadelnej! Želám si, aby sa stali našou „rozprávkovou bibliou“, ktorá sa nám prihovára nádhernou a zrozumiteľnou rečou, príbehmi odzrkadľujúcimi život našich predkov!

Zobrazujú predsa našu cestu z chaosu k poznaniu, dávajú nám vieru vo vlastné sily prežiť zmysluplný pozemský život.

Dobšinského slová z roku 1871 čítame nielen ako neomylné veštestvo a prorocstvo, ale najmä ako jasnozrivé posolstvo, ktoré začíname naplňať aj my v 21. storočí. Nie sú to slová zo záhrobia, sú to slová muža, s ktorým sme sa zhovárali, a dúfam, že sa budeme zhovárať čoraz častejšie preto, lebo nám napísal ten najkrajší rodný list!

Ešte jeden citát o zmysluplnosti novej (najmä dramatickej!) exploatacii slovenského dedičstva v autentickom posolstve „dvojtíhodného“ pána Dobšinského:

„Neprajníci Slovenstva odopierali nám odjakživa všetku budúcnosť na tom základe, že ľud a národ náš neschopný je vznešenejších pocitov krásy, pomyslov a poňatia pravdy, že nemá úmyslov a vôle dobra. Tu zahanbení sú, kde duch náš národný hneď za prvopočiatkov svojho bájneho myslenia utvoril si ideály krásy, pravdy a dobra a vedel ich aj zosobniť v bohatieroch veľkých, na dejisko vyviest v skutkoch a dejoch slávných. V nich vidí, vie, pozná tento duch sám seba; tu veští si on budúcnosť z plných útrov mysle a duše. A v čom povesti jasne a správne vidia, zdravo veští a predpovedajú, je to, že tu vymeriavajú pravú cestu tejto slávnej budúcnosti. Cesta tá ani nemôže byť iná, jedine cesta popolvára kráľoviča: cesta oddania sa kráse, pravde a dobru zdravým rozumom, múdрым rozmyslom, celým srdcom, plnou dušou, bez klamu a podvodu, vo svetle a milosti pravdy. Je to cesta utrpenia, práce a boja; povesti také víťazstvo ani nechcú, čo by dolu na zem padlo bez potu!“

Knihy, čo ma držia nad vodou

K životnému jubileu Kvety Daškovej

Kveta Dašková, ktorú poznáme predovšetkým ako spisovateľku, redaktorku a vydavateľku, sa v minulom roku predstavila výstavou v Štúdiu L+S, kde ponúkla výber zo svojej málo medializovanej, ale zato rozsiahlej knižnej grafickej tvorby. Výstava mala ešte jeden rozmer – bola malým pozastavením sa autorky, ktorá jubilejnú príležitosť využila na bilancovanie a spomínanie.

Kveta Dašková sa narodila v roku 1935 v Piešťanoch. Študovala na pedagogickom gymnáziu a potom diaľkovo na Vysokej škole pedagogickej, pretože v tom čase už pracovala ako vedúca prírodovedných krúžkov v bratislavskej Stanici mladých prírodovedcov. Necelé tri roky sa podúčala redaktorskému remeslu v Pionierskych novinách a potom dvadsaťdeväť rokov pracovala v náučnej redakcii vydavateľstva Mladé letá. Po roku 1989 pracovala krátko ako vedúca náučnej redakcie, vzápätí ako vedúca redaktorka vo vydavateľstve VPN Archa.

Roku 1990 si založila vlastné vydavateľstvo – Vydavateľstvo Q III, v ktorom sa po vynútenej dlhoročnej odmlke čitateľom opäť prihovorili knižky spisovateľky Jaroslavy Blažkovej *Môj skvelý brat Robinzon*

(1994), *Ohňostroj pre deduška* (1997), *Ako si mačky kúpili televízor* (1998), *Rozprávky z červenej ponožky* (2002) i *Traja Nebojsovia a duch Miguel* (2003) v grafickej úprave vydavateľky. Vydavateľstvo Q 111 dostalo v roku 2000 Cenu BIBIANY za najkrajšiu detskú knihu, ktorou sa stala knižka *Jaroslavy Blažkovej Ohňostroj pre deduška* s ilustráciami mladej výtvarníčky Martiny Matlovičovej v prestížnej súťaži Najkrajšie knihy Slovenska.

Táto kniha bola aj ozdobou slovenskej expozície Medzinárodného detského knižného veľtrhu v Bologni. Významné úspechy zaznamenala Kveta Dašková knižkou *Ludovíta Fullu Okamihy* (Mladé letá 1972), kde urobila výber a úpravu textu, výber výtvarného materiálu a grafic-

kú úpravu, ďalej grafickou úpravou a obálkami jedenástich zväzkov edície vydavateľstva Tatran *Dávnoveké umenie na Slovensku* (1990–1995), knižkou *Básnici snov* (Vydavateľstvo Q 111, 1997), knižkou *Milana Lasicu Piesne a iné texty* (Q 111, 2003) a najnovšou knižkou *F. K. Veselého Moja cesta s piesňou* (Q 111, 2005). „Jej knižná grafická tvorba a úprava rešpektuje klasické hodnoty typografie a dizajnu 20. storočia. Nelákajú ju lacné dizajné-

ske „novotvary“ a exhibicionistické experimenty. Jej kreativita spočíva v tradičnom výtvarnom ‚hand-made‘. Aj keď, prirodzene, neodmieta ani nekonečné možnosti variability počítača.“ Takto charakterizoval grafickú knižnú tvorbu Kvetu Daškovej kunsthistorik Bohumír Bachratý na otvorení výstavy Knihy, čo ma držia nad vodou.

Ako autorka sa venuje predovšetkým tvorbe pre deti, a to najmä poznávacej, umelecko-náučnej literatúre a literatúre faktu. Rozsah jej tvorby determinoval fakt, že dvanásť rokov nemohla publikovať. Prvá rozsiahlejšia kniha *Slová z dovozu* jej vyšla až po štrnástich rokoch po superlektúre na ÚV KSS. I za týchto okolností dostala za ňu prémii Slovenského literárneho fondu. V roku 1991 sa predstavila pozoruhodnou a novátorskou knihou *Zvieratá nie sú také* (Mladé letá). Na odbornej úrovni v nej polemizuje s predsudkami a poverami vo vzťahu človeka k zvieratám. Vystupuje v úlohe ochrancu zvierat a svoje stanovisko dokladá odbornými poznatkami prírodovedcov a ďalších fundovaných odborníkov. V tejto téme pokračuje titulom *Všetky moje zvieratá* (Q 111, 2001), kde sa pohybuje vo voľnejšej, emotívne posilnenej rovi-

ne. Táto kniha predstavuje moderný typ literatúry faktu, v ktorej dominuje prítomnosť autorského subjektu. Významným vydavateľským aj autorským projektom je medzinárodne koncipovaná knižka *Tri mestá* (Q 111, 2001), ktorá deťom predstavuje Bratislavu, Viedeň a Budapešť. Dašková je autorkou prvej časti, v ktorej strašidielko Pípo sprevádza deti po najzaujímavejších zákutiach Bratislavy. Toto strašidielko pokračuje ako protagonista aj v jej ďalšej knihe, ktorá pod názvom *Pípo, Vankúšik, Nitka a ich zvierací kamaráti* vyšla v roku 2005 vo Vydavateľstve Q 111.

Spisovateľku Kvetu Daškovú, obklopenú zvieracími najdúchmi a najdúškami, poznajú jej známi a priatelia ako človeka, ktorému v jednom okamihu víri v hlave množstvo inšpiratívnych myšlienok a najrozličnejších ľudských emócií. Navonok pôsobí možno nedôverčivo a niekedy aj trochu skepticky. Jej skúmané oči však kdesi vzadu ukrývajú smiešok, niekedy prtlmený alebo trochu ironický. Aj vďaka nemu dokáže v súčasnej „dobe ľadovej“ vzdávať hold ľudskému a zvieraciemu svetu.

LUBICA KEPŠTOVÁ

POCTA PRE JOZEFA CESNAKA

Aj medzi výtvarníkmi sú jedni, okolo ktorých sa krúti zemeguľa, a sú takí, ktorí bokom, mimo pozornosti porôt a ich uznaní, si maľujú, či vykresľujú svoj svet. Akad. maliar Jozef Cesnak je členom tej druhej skupiny, ibaže viac než vlastný zviditeľňuje svet tých, ktorí si ho stvorili slovom. Absolvent grafiky a knižnej ilustrácie VŠVÚ, žiak prof. Vincenta Hložníka, ktorý sa 6. februára dožíva sedemdesiatich rokov, už takmer polstoročie vytvára ilustračné varianty napísaného, ilustruje, aby sprostredkoval. Štýl, ktorý si vytvoril, aj napriek svojmu pôvodnému zámeru, nie je však doslovnou reprodukciou literárneho textu. Je to štýl svojsky, kotviaci v kultúre rodného Bacúcha, v horehronských baladických vrchoch, v ich povestiach a rozprávkach. Možno i preto je to štýl, ktorý tak oslovoval deti. Cez nespočetné čítanky a vlastivedy si ho generácie školákov nosili v taškách. Dennodenne ho ohmatávali prstami. Takže v skutočnosti Jozef Cesnak nie je výtvarníkom bez pôct. Väčšej než pripomenutá sa mu už nemohlo dostať.

Ondrej Sliacky

Otváranie očí

(K životnému jubileu Jána Uličianskeho)

ZUZANA STANISLAVOVÁ

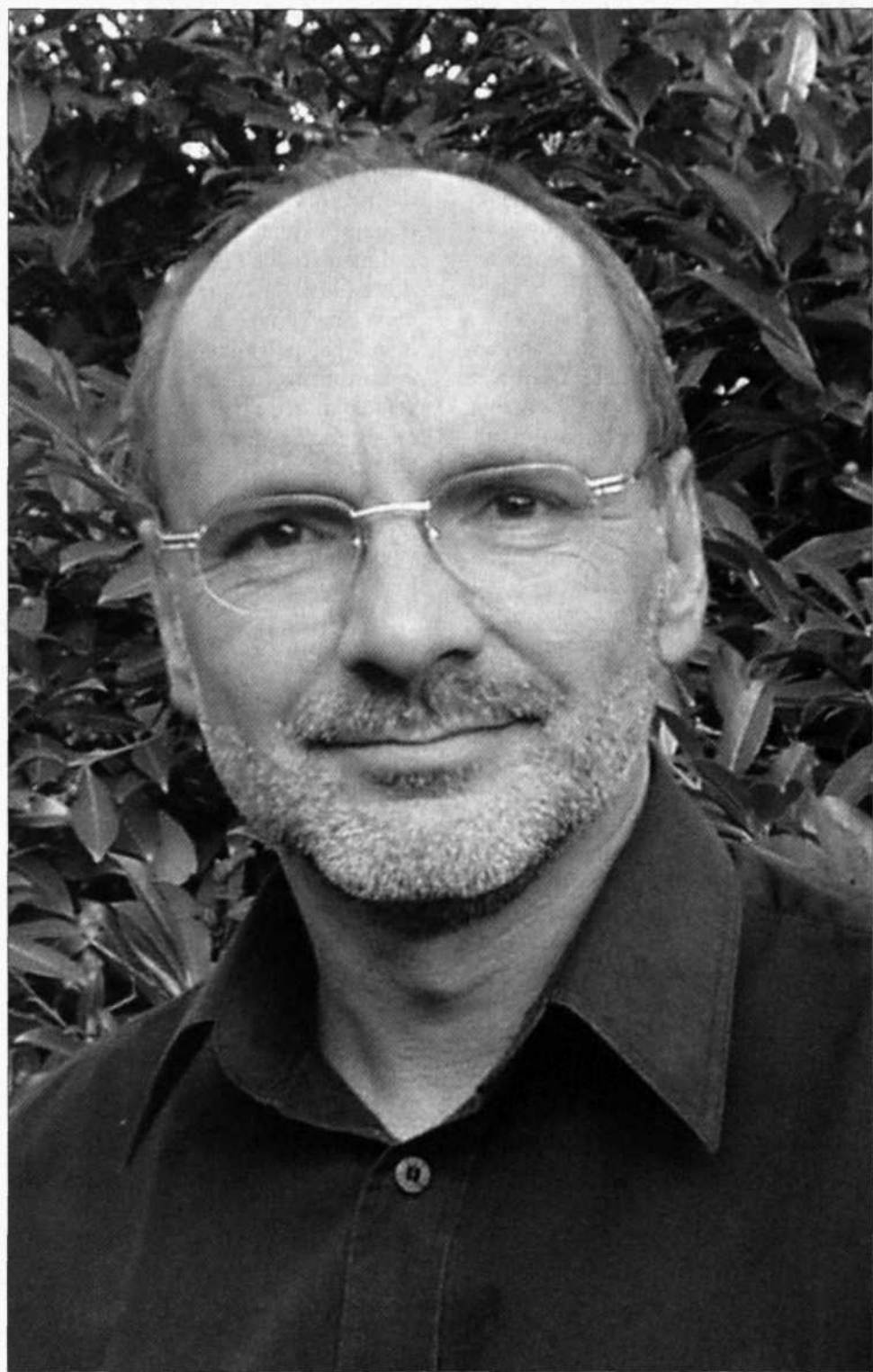
Keď v roku 1981 vyšiel prozaický debut Jána Uličianskeho *Adelka Zvončeková*, autor už nebol v umení pre deti a mládež nováčikom: okrem pražského štúdia dramaturgie a bábkarskej réžie mal totiž za sebou viacero úspešných rozhlasových a divadelných hier – ba za rozhlasovú rozprávku *TIK TAK* mal na konte aj prvú cenu z Medzinárodného festivalu rozhlasových hier pre deti a mládež OIRT (1977). Ako dramatik bol teda už známy a kniha *Adelka Zvončeková* ohlásila príchod rozprávkara.

Prísľub, aký autorova knižná prvotina znamenala, jeho ďalšia tvorba skutočne potvrdila a Uličiansky sa vypracoval na jeden z najosobitejších „hlasov“ v súčasnom registri slovenskej rozprávkovej tvorby – prozaickej i dramatickej – a na jednu zo stĺpových organizátorských osobností života našej literatúry pre deti a mládež. Dnes je totiž činný nielen ako prozaik a dramatik, ale aj ako režisér, rozhlasový dramaturg, prezident Slovenskej sekcie IBBY, predseda komisie pre podporu detskej literatúry pri Ministerstve kultúry SR...

V skutočnosti, že veľká časť Uličianskeho životnej aktivity smeruje k detskej literatúre, akoby mal prsty signifikantný čas, v ktorom Ján Uličiansky prišiel na svet (koniec októbra – presne 29. 10. – roku 1955): Už o pár mesiacov po jeho narodení rozbehlo činnosť vydavateľstvo *Mladé letá*, špecializované na detskú literatúru, a za-

čal vychádzať *Zlatý máj*, česko-slovenský časopis, ktorý vyše tridsaťpäť rokov sledoval a stimuloval kroky našej detskej literatúry v domácich i nadnárodných súvislostiach. Práve v *Mladých letách* vyšli o pár desaťročí neskôr prvé knihy Jána Uličianskeho pre deti – po *Adelke Zvončekovej* to bola ešte *Nedeľa* (1987) a *Snehuliacke ostrovy* (1990). Ostatné rozprávkové knižky – *Máme Emu* (1993), *Veverička Veronka* (1996), *Drak Plamienok* (2000), *Pán Prváčik* (2002), *Príbehy siedmich morí* (2003) a *Čarovný chlapec* (2005) – vypravili do sveta už iné vydavateľstvá. So *Zlatým májom* boli zasa spojené prvé ohlasy na jeho tvorbu: recenzie aj rozhovory o literatúre. Pre úplnosť si ešte pripomeňme, že dnešná aktivita Jána Uličianskeho v IBBY ho zasa spája s „následníčkou“ *Zlatého mája* na Slovensku – s revue o umení pre deti a mládež *Bibiana*.

Charakter svojej literárnej tvorby pre deti metaforicky vystihol sám autor v rozhovore s publicistkou Kvetou Slobodníkovou, keď sa bol vyjadril, že na písanie potrebuje „*kilo životnej pravdy, pol kila výmyslov, tri viazaničky zrýmovaných slov a humoru aspoň na špičku noža*“. V zmysle týchto slov jeho rozhlasové hry pre deti a pre mládež, bábkové hry, adaptácie ľudových rozprávok do dramatickej podoby, rovnako aj prozaické diela predstavujú symbiózu intelektuálnej hravosti a senzibilnej výpovede o pocite súčasníka (dvoj jediného dospelého i dieťaťa) vo

svojej dobe a vo svojej koži, o tom, ako vníma a prežíva vzťahy nielen s ľuďmi svojho života, ale aj s vecami a vecičkami okolitého sveta. Ján Uličiansky „otvára oči pre pochopenie všedných vecí, ktoré nás obklopujú“. V tom duchu ľudské vzťahy, pocity, spomienky a túžby materializuje v obyčajných veciach, mnohokrát zdanlivo nepodstatných, zbytočných, nevidených alebo zabudnutých. Aj takýmto spôsobom každodennosť vnímaná jeho očami pozornému čitateľovi nevťeravo odkrýva nezbadanú krásu obyčajného života, načrtáva drobné ľudské radosti a starosti, vyjadruje potešenie z prežitých okamihov či pôvab invenčného objavovania.

Schopnosť cítiť a vnímať, spomínať, trápiť sa i radovať prepozičňuje veciam už v prvotine Adelka Zvončeková. Takouto cestou nadobúdajú predmety rozprávkového zázračného dimenzii: stávajú sa prostriedkom metaforickej výpovede o takých hodnotách, akými sú kamarátstvo, zdvorilosť, elementárna úcta a ľudská dôstojnosť, láska. A tak v starej maľovanej skrini celkom samozrejme môže žiť imaginárna kamarátka osamelého dievčatka. Rovnako samozrejme sa kuchynský stôl, keď sa už nedokáže nečinne pozeráť na opustenosť matky, postará o to, aby ju jej deti začali navštevovať. Takáto súhra živých a neživých súčastí sveta vyjadruje harmóniu v živote – niekedy ako realitu, oveľa častejšie však ako absentujúcu potrebu. Práve toto sa v príbehoch Jána Uličianskeho stáva vlastným zdrojom epického konfliktu a aj skrze takýto typ problémovosti nie je pre jeho rozprávky charakteristická hlučná akčnosť, ale skôr latentné znepokojenie nad vytrácaním sa tých príznakov, ktoré modelujú humánny a etický rozmer života.

Autorom deklarované „kilo pravdy“ sa neponúka ako téma, ale je v texte zakódované pomocou imaginatívnej línie príbehu. Pritom z ingrediencií, ktoré k svojej literárnej tvorbe potrebuje, práve pravdu Uličiansky menoval ako prvú a ako takú, ktorej „spotrebuje“ najviac. Dotýka sa ňou takých rudimentárnych hodnôt ľudských vzťahov a ľudských charakterov, bez akých človečenský svet nie je mysliteľný. Jeho príbehy polemizujú s ľudskou ľahostajnosťou, malichernosťou, márnomyseľnosťou a necitlivosťou. Deje sa to s asistenciou ďalšej dôležitej prísady Uličianskeho tvorby, o ktorej hovoril ako o „pol kile výmyslov“. Ani táto ingrediencia nie je záležitosťou povrchovej tematickej línie, je to predovšetkým fenomén, ktorým obyčajná realita nadobúda imaginatívny rozmer a príbeh získava rozprávkové čaro. Oproti celému kilu pravdy stojí teda iba pol kila výmyslov. V rozprávkach Jána Uličianskeho to znamená, že to najdôležitejšie neukladá do povrchového príbehu, ale do hlbších vrstiev textu, modelujúc jeho ponornú sémantiku a inklinujúc k andersenovej rozprávkovkej tradícii. Jeho rozprávky posilňujú líniu slovenskej rozprávkovej tvorby, ktorá zdôrazňuje zmysluplnosť umeleckej výpovede a cez zážitkový fenomén usiluje sa k dieťaťu doručiť posolstvo o človeku.

„Tri viazaničky zrymovaných slov“ tvoria tretí dôležitý príznak tvorby Jána Uličianskeho. Podľa všetkého ho možno chápať ako synonymum hravosti a hry (napokon, hra s jazykom predstavuje jeden z mnohých, dnes jeden z najfrekvencovanejších typov hravosti v súčasnej literatúre pre deti). V tvorbe Jána Uličianskeho hra dokáže byť tematickým princípom (*Nedeľa, Máme Emu*), dokáže sa pohybovať

v rovine jazyka a žánru (*Snehuliacke ostrovy*) i v pozícii intertextuality (*Príbeh siedmich morí*). Vždy však funguje ako prostriedok zakódovania „pravdy života“ v štruktúre príbehu s funkciou nadľahčiť jej váhu, urobíť pravdu o živote pre deti nielen zrozumiteľnou, ale aj znesiteľnou, príjemnou, ba až veselou. Tak v próze *Máme Emu* sa chápaná Ema, imaginárna kamarátka všetkých škôlkarov, zjaví deťom vždy vtedy, keď ich ubíja šedivý stereotyp moróznych učiteľiek, aby ich zaviedla do slobodného sveta, aký poskytuje len fantázia a hra. V *Príbehoch siedmich morí* dôvtipne rozohráva súvislosti rozprávok s históriou moreplavcov. Aj v nateraz poslednom rozprávkovom triptychu „rozprávok jeho života“ *Čarovný chlapec* (knižnú podobu v ňom dostali autorove staršie, pôvodne dramatické rozprávky *TIK-TAK*, *Peter Klúčik* a *Čarovná chvíľa*) sa hra realizuje na úrovni jazyka, tematiky, hrdinu i čitateľa. Neprekryva však pravdu života, pretože sa nestáva samoučelnou, ale slúži ako nositeľ závažného posolstva o drobnom ľudskom šťastí. Hravosť v rozprávkach Jána Uličianskeho počíta s detskou schopnosťou spontánne prechádzať z reality do rozprávky a späť, filtrovať „nažitú“ skúsenosť a pocitovosť cez predstavivosť. Hrdinovia jeho príbehov majú čisté, detskú dušu. Sú im cudzie úskoky, vedia sa tešiť zo života, vedia rozdávať šťastie, ale zároveň nesú v sebe mravný imperatív. Podtextovo prítomná melanchólia vyplýva z vedomia bezmocnosti človeka zoči-voči ľudskej necitlivosti a ľahostajnosti a formuje ich pocitový rozmer a atmosféru.

Poslednej ingrediencie svojej tvorby pre deti, humoru, Uličiansky podľa vlastných slov používa tak „*aspoň na špičku noža*“. Vôbec to však nezna-

mená, že by sa tejto prepotrebnej zložky detskej literatúry vzdával. Znamená to iba, že s humorom narába skutočne ako so soľou života: opatrne, presne, aby príbeh dostal tú správnu chuť, aby neskĺzol ani do bezduchej burlesky, ani do bezfarebnej triviality. Ján Uličiansky nezabudne humor primiešať do žiadneho príbehu. Jeho humor je prítlmený, ale pritom mnohोtvárny. Viaže sa na dôvtipnú prácu s rovinami textu, sprevádza ho zmysel pre estetickú mieru, je zároveň prvkom, ktorý odľahčuje problémy ľudského života. A ako to už chodí, vyjadruje ním aj radosť z prevahy, aj smútok z poznania.

„*Dobrá rozprávka je jeden z najťažších literárnych útvarov...*“ vyslovil sa Ján Uličiansky v jednom interview. Možno je to tak preto, lebo iba dobre napísaná rozprávka dokáže ponúknuť „*nie zlomok sveta, ale jeho extrakt*“. Ján Uličiansky vie tvoriť takéto rozprávkové extrakty života a to sa odrazilo aj v množstve významných ocenení za dramatickú i prozaickú tvorbu, ktoré získal: cena Trojuža (1998) udeľovaná za významný prínos k literárnej a ilustračnej tvorbe pre deti a mládež, zápis na Čestnú listinu H. Ch. Andersena (*Snehuliacke ostrovy*, *Pán Prváčik*), ocenenia na súťažiach a prehliadkach rozhlasovej tvorby... vo vypočítavaní uznání jeho práce by sa dalo naďalej pokračovať. Jeho dielo zdôrazňuje potrebu autentickej medziludskej komunikácie, hodnotu láskavého slova, zdvorilého správania a slobodnej fantázie.

Vážený pán prezident Slovenskej sekcie IBBY, dramaturg Slovenského rozhlasu a docent na VŠMU, predovšetkým však rozprávkar a vzácny človek: nech vám tvorivé sily a inšpirácia vydržia ešte dlhé roky!

Hra na spravodlivosť

JANA NEMCOVÁ

Od prvých stretnutí s rozprávkou detského čitateľa fascinuje príbeh s tajomstvom. Pre malé dieťa je záhadou celý svet. Všetko utajené je neobyčajné, zaujímavé a súčasne znepokojujúce. Záhadný (čarovný) svet provokuje detskú fantáziu a potrebu dostať odpoveď na každú otázku – hoci je často bizarnejšia ako samotný problém. Obraznosť a fikcia mu umožňujú meniť svet želaní na svet skutkov, svet ilúzií na svet imanentných možností. V tomto svete sa z naivného, neskúseného a nezriedka opovrhovaného človečika stáva hrdina, pre ktorého nič nie je nemožné, nič vopred stratené.

Už v orientálnych rozprávkach sú hrdinovia príbehov nútení zvládať nezvyčajné situácie, riešiť hádanky a záhady, dokazovať nielen svoju smelosť, zručnosť, obratnosť, ale aj rozumovú zdatnosť, schopnosť dedukcie, logiky a niekedy aj jednoduchej psychológie a psychoanalýzy. Hádanka (záhada) v dobrodružnom príbehu navodí atmosféru tajomstva, ponúkne možnosť viacerých interpretácií, viacerých spôsobov odkrývania skutočnosti a dopátrania sa pravdy. Rozlúštenie záhady urýchli proces poznania dovtedy skrytých súvislostí a prispeje k transformácii hrdinu: z postavy na okraji sa v závere stáva rešpektovaná osobnosť.

Svojho hrdinu dieťa potrebuje aj vo veku dospievania. Nachádza ho najmä v dobrodružnej tvorbe. Vtedy k obdi-

vu fyzických predností pribúda aj obdiv k hrdinovej prefíkanosti, vtipu, pohotovosti, rýchlemu úsudku, veľkorysosti, férovosti. Veď nástrahy a úskoky protagonista prekonáva práve vďaka týmto vlastnostiam. Napätie strieda uvoľnenie, no veľa problémov a záhad naznačených v úvodných pasážach sa vyrieši až v závere príbehu.

Podobne je to v detektívke. Aj v jej expozícii je dôležitý motív tajomstva, kumulovaného napätia, zámerného zahmlievania, zauzľovania a komplikácií. Navrstvovanie záhad, rastúce napätie, vybočenie z poriadku a vyvolanie chaosu tu provokuje aktérov deja k aktivite:

- likvidovať stopy a odvieť pozornosť iným smerom (vinníci);
- laicky pátrať, a tým komplikovať situáciu (nevinní);
- oficiálne pátrať, žiaľ, neefektívne, vždy o krok pozadu (polícia – zákon);
- uplatniť pamäť, postreh, dedukciu, logiku a skúsenosť (detektív).

Základné atribúty detektívneho žánru sú všeobecne známe. Nás zaujíma špecifický žánrový variant, detektívna próza pre deti a mládež. Jej poetika sa v mnohých aspektoch odlišuje od štandardnej detektívky pre dospelých. Rozdielov si, pravdaže, budeme priebežne všímať, no pozornosť zameriame predovšetkým na tematické a sujetovokompozičné znaky detskej produkcie.

Základnou charakteristickou črtou detektívky pre mládež je *absencia detektíva* – génia postrehu a logiky. V centre príbehu nestojí – často čudáčka – osobnosť dospelého, nahrádza ju *kolektív detí*. V skupine sú zvyčajne dobrými kamarátmi chlapci s dievčatami. Spoločne sa usilujú pochopiť a riešiť situáciu. Nerozhoduje vek ani pohlavie, dôležité sú vzťahy a dôvera. Každý z členov skupinky má niektoré prednosti, o ktoré sa ostatní môžu oprieť alebo ktoré sú v danom okamihu užitočné. Vo veku dospievania nahrádza absenciu niektorých vedomostí a potrebný nadhľad takpovediac „*kolektívny mozog*“.

Aktivitu detí limitujú dve okolnosti: nedospelosť (príkazy rodičov často zmariť odvážny plán) a čas (ak sa príbeh odohráva cez prázdniny alebo aj počas školského roka, treba byť o ôsmej večer v posteli). Porušenie rodičovských pravidiel môže znamenať nedobrovoľnú absenciu v pátrajúcej skupine.

V detskej detektívke spravidla chýba *vrah a mŕtvola*. Zápletka sa rozvíja okolo nejakej menej drastickej okolnosti, ako je napr. krádež, podvod, zmiznutie osoby, podozrivé správanie ľudí a pod. Deti rýchlejšie ako dospelí vycítia zmenu situácie. Vyhovuje im vybočenie z málo dramatickej každodennosti. Vzrušuje ich prísľub dobrodružstva, ale nevedia odhadnúť mieru nebezpečenstva. Stávajú sa z nich nie detektívi, ale pátrači: intelekt (detektív) je kompenzovaný spontánnym nápadom, elánom, akciou (pátrač). A tiež obhajcovia spravodlivosti: neznášajú krivdu, najmä ak postihne mladších, slabších, bezmocných.

Slávny detektív často máva partnera (Holmes – Watson, Poirot – kpt. Has-

ALBÍN BRUNOVSKÝ/ *Tri holúbky* (1970)

tings, Lord Peter Wimsey – Charles Parker atď.) Býva to zvyčajne jeho priateľ, prvý poslucháč a obdivovateľ. Pomáha v pátraní, hoci úlohy, ktorými býva poverený, nepatria k najnáročnejším. Vy-

žadujú však spoľahlivosť. Pred detektívom nesmie zatajiť nijaké myšlienky a „*musí mať inteligenciu mierne, ale len veľmi mierne podprůmernou*“¹. Je tieňovou postavou, aby viacej vynikla osobnosť detektíva.

Medzi detskými pátračmi nebýva hierarchia ani rivalita. Vzťahy sa udržiavajú na báze rovnocenného partnerstva. Len niekedy sa v kolektíve presadí silnejšia osobnosť, ktorú ostatní rešpektujú. Býva to jednotlivec, ktorý si autoritu získava šikovnosťou, vynachádzavosťou, odvahou, ale tiež charakterovými kvalitami. Vekové rozdiely medzi účastníkmi hry nemusia, ale môžu byť pri pátraní výhodou: menšie deti ľahšie prekrážnu do tajomných priestorov, sú menej nápadné, väčšie sú zasa obratnejšie, majú už nejakú skúsenosť a schopnosť spájať poznatky, oddeľovať podstatné od menej dôležitého, hľadať súvislosti. Preto nie je výnimkou spoločenstvo sedem až trinásťročných, dievčat aj chlapcov.

Dôležitým motívom v detektívke sú indicie materiálnej i nemateriálnej povahy. Sú to stopy, ktoré vedú *od zločinu k páchatelovi*, a pre riešenie prípadu sú východiskovým materiálom. V tvorbe pre dospelých to býva nôž, zbraň, jed, otlčky prstov, osobné veci páchatela atď. Nemateriálne indicie nasmerujú pozornosť *od páchatela k zločinu*: detektív si všíma charakterové vlastnosti podozrivých, isté mechanizmy v ich správaní (krívanie, chyby reči, zmechanizované návyky) a nepriestrelnosť ich alibi. Zločincom je zvyčajne ten, kto má najlepšie alibi.

V knižkách pre mládež sú *indicie a rekvizity* tiež dôležité. Nemávajú nebezpečný charakter, hoci aj deti nieke-

dy nájdu nôž alebo pištoľ. Častejšími indíciami bývajú listy, fotografie, obrazy, zošity s poznámkami, tajomné skrinky, časti páchatelovho oblečenia a pod. V detskej hre má svoju funkciu aj spoločný fetiš, chránený a uctievaný amulet skupiny, ktorého strata znamená začiatok problémov alebo budúce komplikácie. Prestížou je chrániť si teritórium a dôležité spoločné predmety.

Na tomto mieste treba hovoriť o časopriestorových reláciách detektívky pre mládež. Príbeh je spravidla situovaný do prostredia deťom dôverne známeho, do najbližšieho okolia ich pobytu (stáleho alebo prázdninového). Známe teritórium je výhodou pre pátračov, nevýhodou pre votrelca. Detský hrdina nemá k dispozícii auto, vlak alebo iné dopravné prostriedky. Musí sa spoliehať na vlastné nohy, v lepšom prípade na bicykel. Pozná však skratky a cestičky, o ktorých cudzí ani netušia. Dôverne známe prostredie garantuje pocit bezpečia, neznáme naopak zvyšuje neistotu, nebezpečenstvo. Tým neznámym býva tajomná jaskyňa, zborenisko domu, opustené panské sídlo, tajná chodba alebo miestnosť, roklina v lese a i. V takejto scenérii má prevahu protivník. Neznáme prostredie ozvlášťuje atmosféru, dodáva jej romantický ráz a súčasne podporuje napätie a čitateľov strach o osud hrdinu. Tajomné miesto je efektným pendantom ku kulise reálneho prostredia – v tom detektívka korešponduje s dobrodružnou prózou.

Plán postáv nie je v detskej detektívke menej rozvinutý. Ponúka však iné väzby medzi protagonistami. Do riešenia prípadu sú viac alebo menej zapojení:

- zloduchovia, resp. vinníci, ktorí – na svoju škodu – podceňujú pátračov;
- dospelí, najčastejšie rodičia alebo príbuzní, ktorí nechápu, o čo deťom ide;
- policajti, ktorí detské pátranie neberú vážne a aktivizujú sa až v konečnej fáze;
- pátrači, malí detektívi, ktorých ambíciou nie je len pomôcť spravodlivosti, ale aj dokázať svoje schopnosti a získať uznanie dospelých.

Próza s detektívnou zápletkou je obľúbeným čítaním mládeže, hoci v ponuke titulov sú často kvalitatívne rozdiely. My však vieme, že literatúra je síce umením slov a obrazov, že má nadčasové poslanie, že podlieha vysokým nárokom a prísny hodnotiacim kritériám, ale že aj pútavý, zábavný text môže človek čítať s potešením.

Potvrdiť a doplniť úvodné charakteristiky sa pokúsime pri analýze niekoľkých textov. Z ponuky národnej a inonárodnej tvorby vyberáme knižky slovenskej autorky *Jely Mlčochovej*, rakúskeho autora *Thomasa Brezina* a švédскеj spisovateľky *Astrid Lindgrenovej*. Tri autorské rukopisy, tri poetiky, tri rozličné stupne kvality.

Príbehy s tajomstvom ponúka det-skému čitateľovi **Jela Mlčochová**. Jej produkcia predstavuje takpovediac žánrový štandard inšpirovaný reálnym svetom dnešných detí. Tajomstvo v jej knižke *Hľadajte muža v maske*³ nemá fantazijný charakter, zápletká si nevyžaduje zložitú techniku objasňovania prípadu. Rozuzlenie logicky vyplynie zo zistených faktov a čitateľ už vopred predpokladá možné riešenie.

Záhada sa odvíja od straty obrazu Muž v maske z mestskej galérie. Krá-

dež je predmetom záujmu rodiny, najmä Adriany, ktorú znepokojuje čudné správanie suseda a jeho návštevníkov. V rodine sa okrem detí o prípad živo zaujíma stará mama, ktorú od istej chvíle vyrušuje vŕzganie starého gauča (príbeh by mohol mať podtitul *Záhada vŕzgajúceho gauča*). Podozrivý je najmä tulák, ktorý sa práve v tom čase poneviera mestom. Do rodiny prichádza nový priateľ najstaršej dcéry, mladý maliar Filip, ktorý si tiež robí starosti o osud obľúbeného obrazu. Čoskoro sa ukáže, že Filipa s tulákom čosi spája. Keď rodina pochopí, že oceľová schránka, ktorú si u nich odložil sused, neobsahuje obraz, ale známky, znova pozornosť obráti k vŕzgajúcemu gauču. Prípad pomôže doriešiť kapitán polície: na krádeži sa podieľal Filip, ktorý schoval obraz v tubě za gauč, no netušil, že ho objavia deti a budú ho používať ako „ďalekohľad“. Muž v maske je v tomto prípade nielen názov hľadaného obrazu, ale aj metafora: za maskou solídneho mladého muža sa skrýval zlodej.

Štruktúra deja je pomerne jednoduchá. Príbeh je síce zaujímavý, ale málo dynamický a dramatický. Keď uvážime, že detektívka je žáner oddychovej populárnej literatúry, že je to akýsi liek proti núde, že v nej môže byť aj trocha vtípu na pobavenie čitateľa, vnímame túto knižku skôr ako príbeh s tajomstvom, v ktorom netreba uplatňovať bystrý postreh a logický vtíp.

Požiadavka dramatickosti v tomto žánri sa netýka iba fabulácie príbehu, dej môže byť dramatizovaný aj koncepciou kompozičnej výstavby: funkčné odseky, krátke vety namiesto súvetí, dialogické repliky, otázky, ale tiež grafické značky, šifry, mapky situácie atď.

Jela Mlčochová tieto kompozičné a štýlistické možnosti v podstate využíva. Neunavuje čitateľa dlhými opismi, niektoré odseky sa takmer približujú technike filmového scenára. Text je často dialogizovaný a navyše, dôležité slová sú graficky zvýraznené. To všetko prispieva k logike kompozičnej konštrukcie, a tým aj k mobilizácii čitateľovej pozornosti.

V knižke – *Stratený egyptský poklad*⁴ – však už optické upútávky nepoužíva. Väčšmi rozvíja fantáziu a kombinuje realitu s exotikou. Čitateľ sa opäť stretáva s Adrianou a jej rodinou: sestrami (z nepochopiteľného dôvodu im autorka

zmenila mená) a starou mamou (z rovnako nepochopiteľného dôvodu z nej urobila malomestskú snobku). Adriana má zlomenú ruku, a preto necestuje s rodičmi na Krétu. Inšpirovaná správcou galérie, rieši prípad tajomstva starej opustenej vily, v ktorej je možno ukrytý egyptský poklad. Situáciu komplikuje neznáma cudzinka Nefer, ktorá pripomína egyptskú múmiu, výrobca trpaslíkov a tiež tajomný a všade prítomný „Frankenstein“. Cestu k riešeniu záhady vo vile naznačí obraz faraóna, ktorý v čase splnu Adriane ukáže, keď má ísť. Žiaľ, je to cesta do nenávratna, do tajnej miestnosti bez dverí.

ALBÍN BRUNOVSKÝ/ Slovenské rozprávky (1988)

Záchrancom zúfalej Adriany a zlodějky umeleckých predmetov Nefer je „Frankenstein“, policajt, ktorý už dávnejšie sledoval aktérov prípadu. Pravda, poklad dávno zmizol, takže snaha zlodějov zmocniť sa ho, bola márna. V závere sa ukáže, že Adrianino pátranie mala byť iba hra, ktorú pre ňu vymysleli správca galérie, sestra a stará mama. Chceli rozptýliť jej smútok zo zmarenej dovolenky. Netušili, že takto, spolu s Adrianou, pomôžu usvedčiť zlodějku.

Ďalší z Adrianiných prípadov je – ako sme naznačili – dramatickejší a extravagantnejší, žiaľ, v narábaní s motívom tajomstva menej presvedčivý. Stará vila, stará fotografia, žena vyzerajúca ako múmia, príznak faraóna a kostra neznámeho muža síce dodávajú deju sugestívnu atmosféru, ale aj menšiu pravdepodobnosť. Detektívka má viacej narábať s faktmi, menej s fantáziou.

Aj táto knižka Jely Mlčochovej je iba príbehom s tajomstvom. Pátranie hrdinky nemá podobu detektívneho usvedčovania, ale skôr naivného objavovania. Indície tu nezhrmažduje Adriana, ale polícia. Ani dedukcia nie je jej silnou stránkou. Objasnenie záhady by nemalo prekvapiť hrdinku, ale čitateľa. No pravidlom býva, že čím je záhada napínavejšia, tým viac nás sklame riešenie. Možno to vidieť práve v záhade faraónovho pokladu.

Do hry s faktmi vie čitateľa zapojiť rakúsky autor **Thomas Brezina**. Z jeho vyše sto knižiek prevažne detektívneho charakteru je jedna sada venovaná príbehom Tigrieho tímu, v ktorom figurujú traja pátrači. Brezina ich predstavuje v dotazníku, uvádza meno, vek, prednosť, problémy, koničky, zvláštne znamenia. Rovnaký dotazník je určený či-

tateľovi, takže hneď na úvod sa zaradí medzi aktérov hry. V dotazníku sú niektoré údaje, ktoré si čitateľ nevšimne, až pri pozornom čítaní zistí, že indície sa v texte zúročujú (napr. Luk je blázon do počítačov a prístrojov s diaľkovým ovládaním – je to hlavný motív jedného príbehu, Patrik posilňuje – ak treba vypomôže silou, Biggi je tvrdohlavá – ide vždy nekompromisne za svojím cieľom). Na riešenie príbehov autor ponúka pomôcky, napr. dekodér, kartu s výstražnými signálmi, vľajkovú abecedu, kódovaciú mriežku a pod. Čitateľ sa tak stáva malým detektívom a v závere si sám – z pozície štvrtého člena Tigrieho tímu – vyhodnotí, ako prípad zvládol (nedostatočne, slabo, priemerne, dobre, veľmi dobre, výborne).

Brezinove príbehy nie sú veľmi zložitú. Napr. v knižke *Mátoho-lietadlo*⁵ sa dej odohráva v dedinke pri jazere v Nórsku, kde je Tigri tím na dovolenke s rodičmi. Obyvateľov osady drží v napätí čudný svietielkujúci objekt, čo v noci krúži po oblohe. Všetci sa nazdávajú, že je to duch lietadla, ktoré sa kedysi zrútilo do jazera. Pátračom to nedá spať. Postupne zistia, že zločinci iba chcú vydesiť ľudí a sami sa zmocniť pokladu v hrobe Vikinga. Proti Tigriemu tímu však nemajú šancu.

V knižke *V tajni straši*⁶ sa dej odohráva v žrebčinci, kde sa strácajú kone. Deti odhalia pašerákov, ktorí prechovávajú tovar z krádeží v zahraničí, v tomto prípade ide o diamanty. Preto boj so zločincami nie je jednoduchý. Tigri tím musí odolať mnohým nástrahám.

Seriál takéhoto typu je jednoduchým čítaním. Upúta najmä schopnosťou autora zapojiť čitateľa do deja, zamestnať ho mnohými úlohami: absencia kvality

rozprávania je kompenzovaná dobre cieľenou komunikáciou.

V inej sérii, ktorej hrdinami sú členovia Knickerbockerovej bandy⁷, Brezina postupuje podobne, ale dej premiestni do New Yorku, do prostredia skrášľovacej kliniky. Nebudeme, pravdaže, rozprávať komplikovaný dej, ktorý sa inšpiruje módnymi témami z nemocníc, kde odoberajú ľuďom telesné orgány a v ktorých praktiky sú v priamom rozpore so zákonmi. Na tomto pracovisku navyše klonujú ľudí, vyrábajú bezcitných robotov schopných hocijakých zločinov. Víťazstvo dobra nad zlom je tak málo pravdepodobné, ako pravdepodobný je celý príbeh v každom ohľade. Pripomíname, že detektívka by mala mať dôveryhodnú motiváciu. Prekombinovanie deja a plytká „exkluzivita“ prostredia posúva túto knižku do sféry poklesnutej produkcie.

Napriek kritickému rozboru oceňujeme už spomenutú schopnosť autora komunikovať a aktivizovať čitateľa. Vrátime sa teraz k Jele Mlčochovej, ktorá sa o niečo podobné tiež usiluje. Z jej dielne poznáme tri zošity⁸, v ktorých stručný tajomný príbeh dieťa lúšti pomocou hádaniek, krížoviek, prešmyčiek, osemsmeroviek, skrývačiek a pod. Prirodzene, v tomto prípade ide viacej o cvičenie postrehu a intelektu ako o dobré čítanie, ale každý kontakt s potenciálnym čitateľom detskej literatúry je užitočný.

Súhrnne povedané, u Jely Mlčochovej oceňujeme snahu objaviť dobrodružstvo aj pre deti z mesta. U Thomasa Brezina a jeho preexponovaných fantázií situovaných do New Yorku to naopak kritizujeme. Ceníme si však jeho schopnosť vtiahnuť čitateľa do hry

a rovnakú snahu kvitujeme v zošitových príbehoch na doplňovanie Jely Mlčochovej. Pravda, svet súčasného dieťaťa je nasýtený aj množstvom zaujímavostí iného typu. Dieťa od útleho veku dostáva informácie z masmédií a internetu a vie s nimi narábať. Jeho hra si často nežiada partnera, a preto nám vyrastajú individuality so zníženou schopnosťou komunikácie. Pre kolektívnu hru alebo nie sú podmienky, alebo „pátrači“.

Podchytiť detský záujem o dobrodružstvo, o príbeh s tajomstvom však môžeme ponukou próz švédskej spisovateľky **Astrid Lindgrenovej**. Jej knižky *Majster detektív Kalle Blomkvist* a *Nebezpečný prípad majstra detektíva Blomkvista*⁹ splňajú všetky kritéria kladené na produkciu tohto typu. Majú dobre komponovaný príbeh s detektívnou zápletkou, dramatický spád a poéziu detskej hravosti. Aj v týchto prózach sú traja pátrači, aj oni žijú v meste, lepšie povedané, v malom švédskom mestechku, kde sa zdanlivo nič nedeje. A naša skupinka – bratstvo Bielej ruže (trinásťroční: Kalle, Andrej a Eva-Lotta) – sa nudí a rozmýšľa, ako si spestriť prázdniny. Je čas vykopať vojnovú sekeru proti Červenej ruži, spoločenstvu úhlavných nepriateľov? Do tejto situácie pricestuje vzdialený strýko Evely-Lotty. Jeho čudné správanie vyburcuje priateľov z letargie. Najmä Kalle v sebe objavuje dedukčné schopnosti a talent veľkých detektívov. Zistí, že podozrivý je spolupáchatelom krádeže drahocenných šperkov. S pomocou kamarátov a priateľského strážmajstra sa mu podarí zločinca usvedčiť. Vojna s Červenou ružou sa môže začať!

V druhom príbehu, ktorý sa odohráva o rok neskôr, má už Kalle patričné

sebavedomie, ale nedostatok prípadov. Vojna s Červenou ružou je však opäť v plnom prúde. Pri jednej z akcií proti červeným objaví Eva-Lotta telo mŕtveho úžerníka Grena. Stretne však aj vraha, čo znamená ohrozenie jej života. Pátrači hľadajú dlžobný úpis, ktorý by vraha usvedčil. Po dramatickej konfrontácii so zločincom sa vďaka Kalleovej šikovnosti všetkým podarí uniknúť a zakročí polícia. Teraz je čas dokončiť s červenými vojnu o Veľkého dudroša, uctievaný kameň a maskota bielych.

Kvalita próz Astrid Lindgrenovej je v dobre stvárnenom motíve detskej hry. Vo všetkom cítiť hravosť. Autorka vie odľahčiť situáciu, ktorá by v textoch iných autorov možno bola vážna, dramatická. Protagonistov ani v kritickej chvíli neopúšťa bojový elán, usilujú sa ochrániť pred červenými obyčajný kameň, ktorý pre nich má cenu pokladu. Pravda, detské súboje nemajú podobu pästných konfrontácií. Sú to preteky vo vynachádzavosti, obratnosti, schopnosti prekabátiť protivníka. Obom skupinám ide len a len o hru.

Hrou je do istého okamihu aj amatérske pátranie. Stretnutie so zločincami sa v oboch príbehoch odohráva v suggestívnom prostredí, dej sa z ulíc mestečka presúva na perifériu, v detskom slangu „prériu“, do schátraného, neobývaného, ale „vznešeného“ kaštieľa. Napĺňa sa požiadavka bizarného prostredia, tajomných miestností a utajených dverí. Malí hrdinovia sú v ohrození mimo vlastného teritória a musia odolávať nielen útokom zločincov, ale aj úskokom svojich tradičných partnerov. Autorka pri konfrontácii neváha využiť aj – v detskej detektívke netradič-

né – rekvizity: v oboch príbehoch sa strieľa, v druhom je proti malej hrdinke použitý jed. Dej je dramatický, ale nie drastický. Uvoľnenie z tenzie je, pravdaže, dočasné: zločinci sú vo väzení, ale proti červeným treba byť vždy v strehu.

Séria prípadov riešených detským „detektívom“ Kalle Blomkvistom predstavuje – vďaka Astrid Lindgrenovej – vysoký štandard žánru. Dokazuje, že pútavé čítanie s takmer detektívnou záhadou nemusí mať komerčnú úroveň. Že detská hravosť nie je iba šantenie, ale aj záujem o veci, účasť na osude druhého. Lindgrenová naznačuje, že detský svet – rovnako ako svet dospelých – má svoje pravidlá a etické normy a že práve z intenzívnych zážitkov, originálnych nápadov, spontánnych iniciatív a postojov dospelých sa rodí humor, ktorý je korením hravosti.

Príbehy s tajomstvom, záhadou, resp. detektívnou zápletkou majú v žánroch dobrodružnej tvorby pre deti a mládež svoje miesto. Avšak na rozdiel od iných typov tejto produkcie neponúkajú romantiku výkonu, ale romantiku vynachádzavosti a rozumu. Snaha protagonistov zaistiť priestor právu môže byť tiež dobrodružstvom.

Detektívky sa píše a čítajú pre zábavu. Na malej ploche ponúkajú problém a jeho riešenie. Stredobodom udalostí je dieťa, ale častejšie kolektív detí, ktorý sa ocitne v pozícii pozorovateľa a vzápätí riešiteľa nejakého zločinu. Ide zvyčajne o tímovú spoluprácu, o spoluúčasť pri konfrontácii dobra so zlom. Detskí hrdinovia majú priestor na rozvinutie invencie a dedukcie. Na rozdiel od detektívnej tvorby pre dospelých nepriступujú k riešeniu situácie ako profesionáli, neberú ju ako pracovnú

povinnosť, ale ako hru. Že ide o nebezpečnú hru, si často neuvedomujú. Vyplyva to zo špecifik detského vnímania a uvažovania. Metódy pátrania a dokazovania sú tiež veľmi originálne, veľakrát ich ovplyvní fantázia. Z hypotéz potom treba selektovať podstatné fakty. Sformulovať odpovede na množstvo otázok. V tejto fáze sú deti niekedy nútené do pátrania zapojiť dospelých. Epickému charakteru textu je prispôbená logická kompozičná a jazyková výstavba podporujúca dejovosť a dramatickosť príbehu. Pôvab a príťažlivosť tvorby tohto typu totiž tkvie v schopnosti autora oslovíť sugestívnym príbehom čitateľa a urobiť z neho aspoň na chvíľu pátrača, ktorému tiež ide o víťazstvo dobra.

POZNÁMKY

- ¹ Josef Škvorecký: *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Ivo Železný, Praha 1998, s. 73.
- ² Termín materiálne a nemateriálne stopy preberáme od J. Škvoreckého, c.d. s.136-138.
- ³ Jela Mlčochová: *Hľadajte muža v maske*. Arkus, Senica 1990.
- ⁴ Jela Mlčochová: *Stratený egyptský poklad*. Arkus, Senica 2003.
- ⁵ Thomas Brezina: *Mátoho-lietadlo*. Egmont, Bratislava 1999.
- ⁶ Thomas Brezina: *V stajni straší*. Egmont, Bratislava 1999.
- ⁷ Thomas Brezina: *Knickerbockerova banda*. Frankensteinov mrakodrap. Motorstav, Bratislava 1995.
- ⁸ Jela Mlčochová: *Kto vyčíňal v Starom lese? Adrianin prvý prípad. Čo sa prihodilo vo filmovom ateliéri bratov Maxovcov?* Arkus, Senica 1999.
- ⁹ Astrid Lindgrenová: *Majster detektív Kalle Blomkvist. Nebezpečný prípad majstra detektíva Blomkvista. Mladé letá*, Bratislava 1975.

O čajkách a padajúcich múroch

„Som ako čajka, ktorá poletuje nad svetom hluku a svetom ticha a cíti sa byť šťastná v oboch.“ Tento citát z knihy TICHÝ VÝKRIK nepočujúcej francúzskej herečky Emmanuelle Laboritovej visel na stene v miestnosti plnej čajok poletujúcich nad riekou, ktorá je hranicou medzi svetom hluku a svetom ticha, na výstave v BIBIANE. Na knihu ma upozornila pani Zoja Mikotová, vedúca Ateliéru výchovné dramaticky pre nepočujúcich na Divadelnej fakulte Janáčkovej akadémie múzických umení v Brne. Vďaka jej radám sa podarilo vytvoriť výstavu, ktorá pracovala s prostriedkami tvorivej dramaticky. Čo je tvorivá dramaticka? Zjednodušene povedané je to metóda, pri ktorej na otázku dieťaťa „Čo to znamená byť nevidiaci?“ mu zaviazeme oči a necháme ho nájsť východ z miestnosti. A o to sme sa pokúsili na výstave DETI TICHÁ. Spolu s návštevníkmi sme hľadali spôsoby, ako prekonať múr, ktorý stojí medzi dvoma svetmi. Tak ako to povedala Emmanuelle: „Objav posunkovej reči bol pre mňa zázračným kľúčom, ktorý mi otváral dvere do sveta. Mohla som pochopiť svet nepočujúcich i počujúcich. Spadol prvý múr, čo ma obkolesoval. Prvé mreže na mojom väzení sa otvorili. Budem vnímať svet očami a rukami!“ Cieľom výstavy bolo naučiť sa byť ticho v Krajine hluku a rozprávať v Krajine ticha. Naučiť sa počúvať v oboch krajinách. Počúvať srdcom... Aby sa naplnil ďalší odkaz Emmanuelle Laboritovej:

„Moje ruky vedia dve reči. Oči mi slúžia namiesto uší. Nepočujem, ale moje srdce nie je hluché k ničomu na tomto dvojakom svete. Ponúkam vám svoju odlišnosť.“ Súčasťou výstavy boli tvorivé dielne TICHÁ POŠTA, ktoré okrem nepočujúceho míma a pedagóga Jozefa Riga viedla aj nepočujúca herečka Monika Kurincová a nepočujúca tanečnica Zuzana Daubnerová.

EVA ČÁRSKA

Prenášať šťastie na iných

Rozhovor s Jaroslavou Blažkovou

■ Po štyroch rokoch znova zavítala na Slovensko spisovateľka Jaroslava Blažková. Čakali tu na ňu dve jej nové, čerstvo vydané knihy: „súpev v listoch“ *Happyendy* a knižka pre deti *Mačky vo vreci*.

Spisovateľka Jaroslava Blažková žije v mestečku Guelph, ktoré sa nachádza v rozľahlej kanadskej provincii Ontario. Tým, ktorí sú zvedaví na presnejšie rozmery tejto „rozľahlosti“, spisovateľka vysvetlí, že je to viac ako rozloha Nemecka a Francúzska dokopy. Guelph je univerzitné mestečko, do ktorého sa Jaroslava Blažková presťahovala v roku 1988 z Toronta, kam sa uchýlila po odchode do emigrácie v roku 1968 spolu so svojím manželom Dušanom Pokorným, vysokoškolským pedagógom, a dvoma malými synmi Andrejom a Markom. V Kanade na nich čakal nie rozprávkový, ale skutočný batož existenčných starostí, ktoré museli rýchlo zvládnuť. Navyše Jaroslava Blažková sa v emigrácii ocitla vo chvíli, keď na Slovensku, ba i v dnešnom Česku bola vnímaná ako veľmi úspešná spisovateľka, autorka výborných poviedok a kultového románu generácie 60. rokov *Nylonový mesiac*. Na svojom tvorivom konte mala aj skvelé detské knihy *Ohňostroj pre deduška*, *Ako si mačky kúpili televízor*, *Rozprávky z červenej ponožky* a predovšetkým *Môj skvelý brat Robinzon*. Preto boli jej začiatky v emigrácii o to

ťažšie, zvlášť, keď sa od priateľov a rodiny z domova dozvedela, že z verejných knižníc začali vyradovať jej knihy a z učebníc literatúry vymazávať jej meno. A hoci v 70. rokoch, keď sa už trochu v Kanade usadila, začala ožívať pôvodná kanadská literatúra písaná v angličtine, postupne si získavala stále viac čitateľov a pútala záujem verejnosti, Jaroslava Blažková bola príliš zrastená so Slovenskom a slovenčinou, celý jej dovtedajší literárny a citový svet bol tak bytostne napojený na slovenské reálie, že sa nedokázala preorientovať na iné literárne prostredie – a navyše nebola schopná ani pokračovať v tom, čo mala doma rozpracované. Až spolupráca s manželmi Škvorčekými pri vydávaní kníh českých a slovenských exilových autorov v ich vydavateľstve 68 Publishers začala pomaly obnovovať jej popretŕhané väzby so slovenskou literatúrou. Ale ešte nie s jej predchádzajúcou tvorbou, pretože: „*Nevedela som si vôbec predstaviť, ba zdalo sa mi úplne absurdné, že sa ešte za môjho života môže stať, že sa z názvu Slovenska škrtne socialistická republika, že zmizne komunizmus a komunistická strana, ba aj večný Sovietsky zväz. Keby som to bola vedela, môj život v tých rokoch by bol iný*“, povedala Jaroslava Blažková pri nedávnej návšteve Literárneho informačného centra. V tejto koláži o jej rozprávkových návratoch do slovenskej literatúry sa k stretnutiu ešte vrátíme.

■ Rozprávka o dievčatku Minke

Prvou knihou, ktorou sa Jaroslava Blažková vrátila do slovenskej detskej literatúry, je *Minka a Pyžaminka* (2003). Už predtým však, vďaka osobnej i vydavateľskej angažovanosti Kvety Daškovej a jej Vydavateľstva Q 111, začali na Slovensku po roku 1989 opäť vychádzať jej detské knihy – a znova si tu našli vďačného a vnímavého detského čitateľa. Autorka sa o tom mohla sama presvedčiť pri predchádzajúcej návšteve Slovenska, keď jej piešťanská mestská knižnica pripravila stretnutie s jej novými detskými čitateľmi. A jej detské knihy zo šesťdesiatych rokov Ohňostroj pre deduška a Ako si mačky kúpili televízor zaujali aj mladú výtvarníčku Martinu Matlovičovou, ktorá im dala novú, estetickému vkusu dnešných „televízorových“ detí prispôsobenú výtvarnú podobu. Kniha Ohňostroj pre deduška s jej ilustráciami a v grafickej úprave Kvety Daškovej bola v roku 2000 ocenená ako Najkrajšia kniha roka.

Kniha *Minka a Pyžaminka* je rozprávka o dievčatku Minke, ktoré počas choroby a s pomocou čarovného brka z kavky zažije s priateľkou Pyžaminkou zaujímavé dobrodružstvá na nočnej slávnosti strieborných líšok, medzi Mesačnými vílami pri hľadaní prameňa živej vody a stretnú sa aj s princom premeneným predtým (ako inak) na žabu. Je to moderná autorská rozprávka, tvorivo využíva a jemne ironicky prehodnocuje tradičné rozprávkové motívy: premeny hrdiniek na škaredé líščatá, odkliatie princa-žabiaka, ale napríklad pri nahradení rozprávkovej živej vody šampónom zn. Blísiak približuje príbeh vnímaniu dnešných detí – rovnako ako v humorne ladenej epizóde, v ktorej sa

Minka bráni predstave, že bude musieť odkliať princa tým, že ho pobozká v jeho žabej podobe.

Po prečítaní knihy v roku 2003, keď vyšla, som mohol s potešením (ako horlivý čitateľ jej detských kníh zo šesťdesiatych rokov) konštatovať, že autorka nič nestratila zo svojej tvorivej invenčie, ale za zvlášť obdivuhodné som považoval, že v knihe vôbec nebolo cítiť jej dlhú odlúčenosť od slovenčiny a jej precíznu prácu s jazykom by jej mohli závidieť aj mnohí autori, ktorí nemajú za sebou skúsenosť násilnej odlúčenosti od jeho zdrojov (ale len nedbanlivú prácu s ním).

Preto som aj rozhovor s Jaroslavou Blažkovou na nedávnom osobnom stretnutí začal otázkou práve o Minke a Pyžaminke:

■ **Táto knižka pokračuje v línii vašich fantazijných rozprávok, medzi ktoré môžeme zaradiť Ako si mačky kúpili televízor či Rozprávky z červenej ponožky. Ako vlastne vznikla?**

Ťažšie ako napríklad Traja nebojsovia a duch Miguel, na ktorej som tiež v tom čase pracovala. Je pravda, že ide o fantazijný príbeh, ale troška súvisí s mojím vlastným detstvom. Bývala som choré dieťa rovnako ako Minka a v chorobe sa dieťa cíti osamelé, a tak si často vyfabuluje to, po čom túži, a pre Minku je to kamarátka, s ktorou by sa mohla priateľiť, ktorá by ju zabávala, keď sa necíti dobre. A urobila som to v knižke tak, že Pyžaminka, ktorá sa v príbehu zjaví, je odvážnejšia, je zdrojom pohybu, iniciátorkou dobrodružných výprav do rozprávkového sveta aj šťastných návratov späť. A je v príbehu aj také ubezpečenie pre detského čitateľa, že tú Py-

*У
Гародка-Бібіана!*

žaminku môžu vnímať aj ako skutočnú postavu, keď Minke po jej návrate zo sveta fantázie zostane po nej perleťový pyžamový gombík. Je na dieťaťati, aby sa rozhodlo: bolo – nebolo?

■ **Minka je jednou z mála dievčenských hrdiniek vašich detských kníh. Aj v ostatnej doma vydanej knihe Rozprávky z červenej ponožky z roku 1968 je hrdinom chlapec, škôlkar Marek...**

Je to presne tak. Uvedomila som si, že hrdinami všetkým mojich knižiek pre deti aj hrdinami Môjho skvelého brata Robinzona sú samí chlapi, lebo vždy ich „predlohami“ boli moji synovia alebo to boli moji predkovia, vždy len mužské plemeno. A tak som si povedala: a čo dievčatká? Mala by si napísať knižku, v ktorej by boli hrdinkami dievčatká! A tak sa zrodila Minka a Pyžaminka. A zistila som, že o dievčatkách neviem písať tak spontánne a ľahko ako o chlapcoch (smiech). Takže som naozaj pri písaní dosť potrápila svoju fantáziu.

DAŇ ZA ŠTASTNÉ DETSTVO

Traja nebojsovia a duch Miguel je do rámca rozprávky zakomponovaný príbeh detstva „v malom mestečku uprostred Európy... v najhoršom čase druhej svetovej vojny“. Blažková knihu písala po páde komunizmu, v čase, keď sa už mohla slobodne vracieť na Slovensko, konečne sa, po pretrpených existenčných zápasoch, mohla viac venovať aj svojim vnúčencom Claire Marii a Matúškovi a v mysli sa jej začalo stále viac vynárať jej vlastné detstvo. Ale príbeh je rozprávaním o detstve jej otca Jaroslava a jeho bratov, troch malých nebojsov Ferduša, Vilka a Jarabáčika. Au-

torka, ktorá v tom čase bola osemročnou Jájou a práve prekonávala zápal pľúc, posúva príbeh do minulosti a pred očarenou poslucháčkou sa v tme kuchyne „vynárali krivé uličky starobylého mesta a v ňom naši príbuzní s ich tajuplnými zážitkami a strašidelnými historkami“. A keďže tajuplnosť a strašidelnosť sú rodinými sestrami detských príhod troch nebojsov, celkom organicky vplynie do ich sveta aj rodinný duch Miguel, ktorý je, pravdaže, dobrým duchom, anjelom strážnym, a tak sa dedí v rodine spolu s tromi striebornými lyžičkami a drevenou madonkou. „Duch“ aj tejto ďalšej novej knižky Jaroslavy Blažkovej je teda predovšetkým duchom irónie, tu jemnej a láskavej príbehovej irónie.

Keď som čítal túto knižku, zdalo sa mi, že kdesi v jej podloží je zakódované čosi, čo veľký ruský spisovateľ a tiež takmer celožitovný emigrant nazval „neutíšiteľnou nostalgiou za vlasťou“ a premietol ju do svojich skvelých noviel. Aj Blažková musela intenzívne zažívať takúto neutíšiteľnú nostalgiu za vlasťou, za Slovenskom, ale priechod jej dala, hoci nepriamo, práve až v tejto knihe – aj napriek tomu, že jej príbeh – ale to je súčasťou paradoxov tvorby – sa odohráva v protektoráte, hoci v tesnej blízkosti slovenských hraníc.

■ **V rozhovore o knihe Traja nebojsovia a duch Miguel mi Jaroslava Blažková povedala:**

To bola veľmi spontánna kniha, napísala som ju v Guelphe počas jedného leta. Je to taká daň, ktorú som splatila svojmu otcovi. Je to príbeh o jeho detstve, ktorý mi naozaj rozprával počas mojej choroby, pri nútenom zatemnení počas obraznej i skutočnej „protekto-

rátnej tmy“. Neexistovali vtedy ešte žiadne zázraky modernej techniky, ale zázraky zážitkové a výmyselnícke boli možno intenzívnejšie, ako tie, ktoré prežívajú dnešné deti s nekonečnou večernou televíziou. Počas toho núteného zatmenia sme si urobili čiernu hodinku a ja, to choré dievčatko z príbehu, som mala tieto chvíle tak rada, tak veľmi som sa na to otcovo rozprávanie tešila, že som si už aj predtým mnohokrát povedala: Ja toto raz musím napísať!

■ **Tento návrat do vášho detstva, keďže kniha vznikla po dlhej tvorivej prestávke, možno chápať aj ako akýsi vlastný test „obnoviteľnosti“ zdrojov vašej tvorivosti?**

Kritici to tak možno budú chápať, ale pre mňa to bol hlavne veľmi príjemný autorský zážitok. A tá ľahkosť a spontánnosť, s ktorou som knihu písala, pôsobila na mňa povzbudzujúco. Aj túto knihu vydala moja stará a verná priateľka Kveta Dašková v Q III. Kniha je už vypredaná a pripravuje sa jej druhé vydanie. Práve sa prekladá do bulharčiny a bola by som veľmi rada, keby mohla vyjsť aj v iných jazykoch. Možno trochu neskromne tu pripomeniem, že v šesťdesiatych rokoch vychádzali moje detské knihy v početných prekladoch do mnohých jazykov. Ohňostrojom pre deduška okrem nemčiny a francúzštiny aj v dánčine a fínčine. A kniha Ako si mačky kúpili televízor vyšla dokonca v dvanástich prekladoch do takmer všetkých európskych jazykov.

MAČKY Z VRECA VON

Pri bleskoch digitálnych fotoaparátov, za bzučania televíznych kamier v kníhkupectve Svet knihy na Obchod-

ALBÍN BRUNOVSKÝ / Ján Bodenek:
Koza rohatá a jež (1977)

nej ulici v Bratislave (čo sa „domácim autorom“ stáva naozaj len zriedka) predstavili redaktorky vydavateľstva Aspekt Blažkovej *Happyendy* a jej priateľka Kveta Dašková zasa detskú

knihu *Mačky vo vreci* – vydala ju pri príležitosti 15. výročia vzniku Vydavateľstva Q 111. Pozornosť médií, ktorá iste oblažila srdce prezentovanej autorky, ma dosť rušila pri vnímaní toho, čo o knihe *Mačky vo vreci* povedala jej vydavateľka, a tak som nepostrehol, že texty tejto rozprávky vznikli ešte na konci šesťdesiatych rokov. Pravda, pri čítaní knihy mi tento fakt neprekážal, trochu ma prekvapilo, že v autorkinom rozprávkovom vreci sa ocitlo až dvadsať malých mačeničiek, ktoré mal na rozkaz zlej Kokrhely utraťiť jej nevlastný syn Ivan, a bol som zvedavý, akých dvadsať dobrých skutkov (zvyknú byť v rozprávkach väčšinou len tri), musí Ivan urobiť, aby mačiatka zachránil. Navyše som mal pri čítaní pocit, že odroň Turoň s kyjanicou, ktorý chce prekaziť Ivanove plány na záchranu mačičiek, silne pripomína postavy mafiánov a ich zlosynov, s ktorými sa stretávame aj v našej nerozprávkovovej slovenskej realite. A trochu ma prekvapilo, odkiaľ to Jaroslava Blažková pozná, veď stále chodí na Slovensko len veľmi sporadicky. Až náš rozhovor s autorkou všetko pekne-krásne osvetlil.

■ Na moju otázku, kedy stihla popri Happyendoch a opatrovaní ťažko chorého manžela vytvoriť aj *Mačky vo vreci*, Jaroslava Blažková odpovedala:

*Asi vám pokazím ilúziu o svojich nadmerných autorských schopnostiach, pretože *Mačky vo vreci* boli poslednou knihou, ktorú som napísala pred odchodom do emigrácie. Vznikla v roku 1968 a bolo to na objednávku časopisu Zornička. V redakcii mi povedali, že potrebujú do dvadsiatich čísiel rozprávku na dvadsať pokračovaní. Tak som sa musela zahrať*

na Mojžiša, vymyslela som si dvadsať dobrých skutkov, a keď zlá Kokrhela pošle Ivana s vrecom plným mačičiek, aby ich utopil, zachrániť sa môžu len tak, že Ivan musí zakaždým urobiť dobrý skutok. Oslobodené mačičky – musela som všetkým vymyslieť mená a farby: ružová mačka Ruženka, žltastá mačka Marcelka, atakďalej – sa po vyslobodení prejavujú ako deti, poslušné i hádavé, zažívajú rôzne dobrodružstvá, v príbehu je prítomný aj element zla, ten Turoň s kyjanicou, ktorý ich prenasleduje, a celý príbeh je postavený na motívoch ľudových rozprávok, s ktorými sa pohrávam a všeličím ich obohacujem. Hodnotu tejto knižky vidím aj v tom, že je dynamická, že je humorná, a že sa mi vtedy so slovenčinou podarilo pekne pohrať. Mám tú knihu rada a veľmi sa teším, že konečne vyšla – po toľkých rokoch...

■ Presne 37 rokov boli *Mačky vo vreci* a Ivanových dvadsať dobrých skutkov „uväznené“ na stránkach Zorničky.

A dokonca toho posledného, dvadsiateho skutku som sa doma ani nedožila, pri odchode do emigrácie som mala len devätnásť čísiel Zorničky. Tie som potom poslala Beatke Panáčkovej do rozhlasu, či by o rozprávku nemala záujem a či by nebola taká láskavá a nepohľadala niekde v archíve aj to dvadsiate číslo Zorničky, ktoré som ja nemala. Ona to urobila a rozprávku potom krásne narozprávala Zdena Gruberová. Podarilo sa mi neskôr získať tú nahrávku na cédečku a v Guelphe som s ňou otravovala priateľov, ktorí majú radi moje knižky, aby sme si to spolu počúvali. A všetci moji priatelia sa vždy pri počúvaní veľmi dobre bavili. Musíte mi to veriť...

(dlhý smiech a potom), ale autori sú úplne smiešni, lebo si vždy myslia, aké strašne zaujímavé je počúvať ich texty. Ale naozaj sa všetci pri počúvaní o všetkých tých rozprávkových mátaďlách veľmi smiali.

V LITERÁRNOM INFORMAČNOM CENTRE NAŽIVO I V SLOVNÍKU

Len necelý mesiac pred cestou spisovateľky z Guelphu do Bratislavy vyšiel v Literárnom informačnom centre Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež. Dielo Ondreja Sliackeho a jeho autorského kolektívu obsahuje heslá 439 autorov slovenskej detskej literatúry. Medzi nimi samozrejme nechýba heslo Jaroslava Blažková (vypracoval ho profesor Milan Jurčo, pozn. redakcie). Literárne informačné centrum už niekoľko rokov pred vydaním tohto slovníka začalo komunikovať s Jaroslavou Blažkovou, zaradilo jej autorský portrét do elektronického Albumu slovenských spisovateľov, jej autorský portrét vyšiel aj v tlačenej verzii albumu v nemčine a jej tvorbe sa venovali aj naše časopisy Knižná revue a Slovak Literature Revue. (Autorka nám zasa napísala niekoľko pekných listov, v ktorých nás označila za „spriatelene duše“, a ubezpečila nás, že záujem o jej tvorbu zo strany LIC ju vždy veľmi poteší). Preto bolo samozrejmé, že príchod Jaroslavy Blažkovej na Slovensko sme privítali ako možnosť pozvať ju na

priateľské stretnutie do nášho centra. Pozvanie rada prijala. Riaditeľ LIC Alexander Halvoník jej pri tejto príležitosti venoval spomenutý slovník a stretnutie sme využili na diskusiu s autorkou. Trvala viac ako dve hodiny a časť jej odpovedí, najmä o začiatkoch jej tvorby, jej inšpiračných zdrojoch a jednotlivých tvorivých obdobiach sme zaradili aj do jej autorského portrétu v elektronickej verzii Albumu slovenských spisovateľov.

Na stretnutí sme hovorili aj o Heppyendoch, jej novej knihe, ktorá, podľa jej slov, predstavuje „kondenzované zážitky z ťažkej životnej situácie, keď sa môj manžel, brilantný univerzitný profesor premenil po mozgovej porážke na dieťa, ktoré potrebovalo moju opateru 24 hodín denne“. Aj túto situáciu sa autorka v knižke snažila spracovať ľahším tónom a „vnieť optimizmus a trocha farieb aj na tmavé plátno umierania“. O svojich ďalších literárnych plánoch nemá v súčasnosti ešte celkom jasnú predstavu, vie len, že sa nechce vracieť k starým, nedopísaným veciam. Jasno má však v tom, že „v mojom veku už človek nepotrebuje písať pre publikum a dokonca ani pre literárnu kritiku. Teraz si naozaj môžem vymyslieť niečo, z čoho budem šťastlivá iba ja. A budem dúfať, že to svoje šťastie prenesiem aj na iných ľudí“.

Pripravil ANTON BALÁŽ

ALBÍN BRUNOVSKÝ/ Ján Bodenek:
Koza rohatá a jež (1977)

SRANDACHLAP, ktorý ešte stále píše rozprávky

JÁN TURAN

Vtipne sa nechal nazvať a charakterizovať Daniel Hevier od tých hore spred nebeskej brány v knihe pre dospelých *Básne z reklamnej kampane na koniec sveta* (HEVI, 1996). V básni *Poznáte tú hru so stopkou na jablku?* napísal: „to sa krúti/ až kým sa celkom neodtrhne/ koľko obrátok urobíš/ o tolko rokov zomrieš//keď ma to vyhodí do prázdnoty/ zastanem pri nebi//povedia/ ten nech vojde/ bol to srandachlap/ a písal rozprávky.“

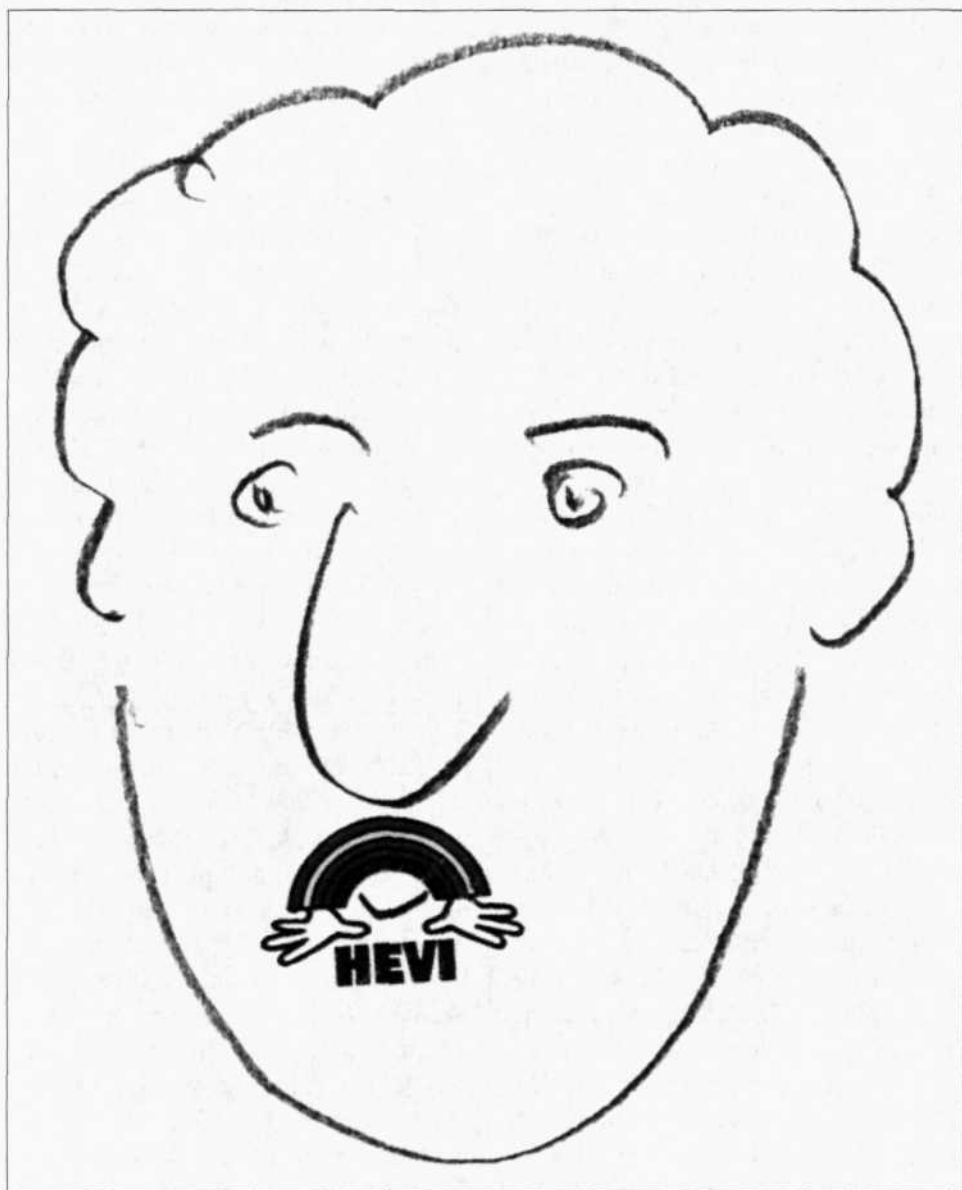
Tento krátky pôvabný text nám o autorovi prezrádza niekoľko dôležitých vecí. Predovšetkým však tú, že mladému sa ľahko žartuje aj o konci bytia. A že Hevier si vie zo seba originálne utiahnuť, čo nie je nič nové, veď už aj predtým v inej knižke sa nazval „smiešnym ujkom na každodenné použitie“. Takže básnik Hevier sa vonkoncom neberie vážne, sebairónia je jeho poézii i jeho naturelu vlastná. No najdôležitejšia je informácia o tom, ako jeho zásluhy zhodnotili a ocenili tam hore, za čo možno „vojsť“.

Zlatú bránu nebies otvára humor a rozprávky! Ale Heviera rozprávka už dávno vyniesla do neba svojimi hodnoteniami nielen slovenská literárna kritika, ale aj čitatelia jeho rozprávok. A ako v siedmom nebi sa iste neraz cítil aj ich autor, keď pracoval na svojich rozprávkových knihách.

To, čo som doteraz povedal o Hevierovi a jeho milovanom žánri rozprávky, som napísal až potom, keď som konečne prišiel na to, ako nazvať toto zamyslenie. Ale tohto autora ako jubilanta som sa zmocňoval oveľa ťažšie a namáhavejšie, ako som si pôvodne myslel.

Keď na začiatku 20. storočia oslavoval svoju päťdesiatku Jaroslav Vrchlický, oslovovali ho „ctihodný kmete“. Ale už v roku 1972, keď jubiloval v slovenskej literatúre najbohatšie zastúpený ročník 1922 (Mináč, Kaliský, Marenčin, Tomčík, Štítnický, Krno, Pado, Klátik, Minárik atď.), Alexander Matuška si neodpustil sarkastickú vtipnosťku, že „dnes už má päťdesiatku každý sopliak“. Ako sa teda vyjadriť o najčerstvejšom jubilantovi, ktorým už je – v mojich očiach – aj taký chlapec ako Daniel Hevier? Čo sa to deje s nami ľuďmi a s časom? Odpoveď hľadajme u samotného básnika. Len toľ ne-dávno mladík Hevier, ale už autor, ktorý sa našiel, vo svojej prelomovej zbierke básní *Nonstop* (Smena, 1981) sa vyčítavo pýtal: „Čo ste to porobili so zeme-gulou!/ Leto trvá len pár dní/ zima sa začína už v júli.“ A ja sa pýtam generácie Daniela Heviera: Čo ste to urobili so zeme-gulou vy, že sa tak rýchlo krúti? Ani túto otázku som nevymyslel ja, osvojil som si ju z ďalšej básnikovej knižky *Pohyblivý breh* (Smena, 1984).

DANIEL HEVIER/ Autoportrét (1995)

V básni *Akcelerácia* čítame: „Priateľko povedal mi chlap v kaviarni za nejaký čas budú ľudia nesmrteľní roky sa striedajú čoraz rýchlejšie hodina už nie je taká ako bývala medzi sekundami sú stále menšie medzery planéty sa otáčajú stále väčšou rýchlosťou čas sa nepre-

stajne zrýchľuje ak to pôjde takto ďalej zrýchli sa až tak že prestane jestvovať...“ Takže mladneme a hrozí nám nesmrteľnosť? A po Thomasovi Mannovi, ktorý napísal skvelú miniesej *Chvála pomínutelnosti*, treba písať esej *Chvála nesmrteľnosti*? Pravdaže, pohybujeme

sa vo svete čistej poézie, krásy a fantázie, literárnych i životných paradoxov, ktoré Hevier tak miluje. Takže ako osloviť mladíka, ktorý sa stáva jubilantom a ktorého literárne kroky sledujeme už plných 35 rokov?

Bolo to v roku 1970, keď ani nie pätnásťročný školák začal posielat do Slniečka aj iných detských časopisov prvé, ale už vôbec nie detské básne. A tak sa stalo, že Daniel Hevier časopisecky debutoval medzi renomovanými autormi v novembri 1970 básničkou *Drevorubač*. „*Na dvore rúbe/ polená hrubé.//Na rúbe dreva,/ hora mu spieva.//Hora mu spieva široká./ Dost bude dreva do roka./* Táto báseň je pozoruhodná svojou prostotou, myšlienkovou zovretosťou a formálnou dokonalosťou. Už školák Hevier mal poetiku v krvi. A tak mladíček, ktorý sa sotva začal vzďaľovať detstvu, už sa pokúšal pre deti písať. Takže ako osloviť tvorcu, ktorý takým originálnym spôsobom, s takou prirodzenou ľahkosťou (Ľahkosťou? Pravdaže, poznáme verše POETA NATUS? zo zbierky *S otcom v záhrade* „...*báseň sa nepíše ľahko, vždy mi pritom trochu viac vyšplechuje krv*“), talentom a invenciou zasiahol do slovenského literárneho diania v oblasti literatúry pre deti i pre dospelých, že za tri desaťročia sa týči pred nami dielo také robustné a čo do literárnych žánrov také bohaté, kvalitné, významné a rozsiahle, že to takmer vyráža dych. Je to dielo úctyhodné, živé a čítané. Jeho význam v slovenskom duchovnom priestore ešte porastie a čaká na hlbšie zhodnotenie.

Keď som prijal ponuku šéfredaktora Bibiany pripomenúť Hevierovu päťdesiatku, pokladal som za prirodzené, že sa k jeho dielu vrátim novým čítaním,

hoci ako redaktor viacerých jeho kníh ho dôverne poznám už celé desaťročia. Keď som si na stôl vyložil desiatky Hevierových kníh a začal čítať, čo „*bolo napísané i zapísané*“, zbadal som, že je to v krátkom čase nad moje sily. A tak som si povedal, že prečítam len tie jeho knihy, ktoré sú hodnotovým ťažiskom tvorcovho rozsiahleho diela. Lenže ktoré sú to? Tento problém mala slovenská literárna kritika už na začiatku Hevierovej literárnej cesty, presnejšie, po tuším piatich knihách. Sám som vtedy prispel svojou troškou do mlyna v Slovenských pohľadoch: „...s radosťou a sympatiami kvitujem, ako pozorne, s láskou, starostlivosťou i žičlivosťou, ale aj nárokmi sleduje literárna kritika tento skvelý básnický talent, ako sa háda i háda, ktorá kniha tohto básnika je lepšia. Podľa môjho názoru kritika nedocenila druhú Hevierovu knihu *S otcom v záhrade*, v ktorej dvadsaťročný (!) básnik vyslovil toľko ľudskej životnej skúsenosti a poznania, že niektorí autori u nás do nej nedozrejú ani v tridsiatke! Preto by som ani netvrdil, že si slovenská literárna kritika neplní jednu zo svojich základných povinností... Vari by Hevierov *Nonstop* bol taký, aký je, bez P. Števčekovej kritiky básnikovej krotkosti a sprívátnenia (v knihe *Vták pije z kolaje*), na ktoré nedolieha nič z problémov tohto sveta?“ (Autor a kritika, SP, 1982, č. 2).

A tak som si chcel sprehľadniť prácu tým, že zredukujem počet kníh približne na polovicu. No aj tak som bol pri čítaní zahlcovaný množstvom podnetov a možností, ako, z akej strany či z akého konca uchopiť a postihnúť to podstatné. Ale ako nejakým univerzálnym kľúčom otvoriť autora, ktorý sa za plných tridsať

rokov intenzívnej profesionálnej literárnej prítomnosti v slovenskej kultúre vyvíjal a vyvinul do takej mnohostrannej tvorivej umeleckej, kultúrnej, vydavateľskej, ba aj osvetovej a publicistickej aktivity, že sa stal takmer inštitúciou, o čom vydáva v roku svojho jubilea svedectvo výberom zo svojej esejistickej, publicistickej i literárnokritickej duchapľnej a erudovanej tvorby *Aby bolo napísané* (Kaligram 2005). Ten univerzálny kľúč nie je jednoduché nájsť už preto, že Hevier ako všestranne talentovaný tvorca sa na svojej nepokojnej hľadačskej tvorivej ceste od literatúry k ďalším umeleckým aktivitám, aj k tej výtvarníckej, znova a znova sám hľadá a umelecky vyvíja a maľuje obrazy ako ten na obálke knihy *Aby bolo napísané* s názvom „Kľúč k rastlinnosti“. Je tvorcami znepokojivých koláží k svojej knihe *Krajina Agord* a ilustroval aj svoje ďalšie knihy. A tak som na preskáčku striedavo čítal jednu knižku pre dospelých a potom pre deti a postupne som zisťoval, že dvojdomý beletristický rodostrom Hevierových

ALBÍN BRUNOVSKÝ/L. Feldek: Modrá kniha rozprávok (1974)

kníh prerastá tematicky i koreňkami niektorých silných motívov či tém z jednej oblasti do druhej. Napríklad tragická smrť Johna Lennona sa objavuje v *Elektrónkovom klaunovi* i v knižke rozprávok *Kam chodia na zimu zmrzlínari*. Ale v *Elektrónkovom klaunovi* mi udrel do očí aj celý úvodný cyklus *Dieťa sa hrá nad dierou hada*, orientovaný na svet detí a detský živel vôbec, ktorý je tu intenzívnou fascináciou detstvom, jedinečnosťou tejto fázy nášho ľudského vývinu, keď nás stretá toľko zázračností sveta, že nám často vystačia na celý život. Takže fascinácia detstvom? Pri ďalšom čítaní som si uvedomil, že knihy, ktoré som nepokladal až za také ťažiskové a významné, napr. *Krajina Zázračno*, sa potom v súvislosti s ďalšou autorovou tvorbou ukázali ako veľmi dôležité a podnetné, lebo v nich boli zárodky ďalších budúcich diel spisovateľa. Bez *Krajiny Zázračno* a, pravdaže, jej výtvarného vybavenia fotografickými kolážami Luby Lauffovej (žiaľ, už nežijúcej), ale ani bez básne *Lucinka Halucinka* z *Nonstopu*, ktorá je básnickým vstupom do knihy *Krajina Agord*, by táto kniha nebola vznikla a nebola by taká ani čo do výtvarného vybavenia, ktoré je aj tichým holdom Lube Lauffovej.

Napokon sa ukázalo, že kľúč k Hevierovej tvorbe pre deti, ale najmä k tej rozprávkovej – veď rozprávok napísal už vyše pol tisíciky! – bol k dispozícii v jeho básnickej tvorbe pre dospelých. A nebol skrytý, ani nijako zašifrovaný, naopak.

Keď mal náš jubilant Kristove roky, a teda už ako zrelý a suverénny tvorca akceptovaný kritikou i čitateľmi a autor doslova mnohodomý ako v slovenskej literatúre v jeho veku hádam ešte nikto, v jednej zo svojich ťažiskových básnických kníh pre dospelých *V každých dverách* (Smena, 1988), ktorú som mal šťastie čítať a lektorovať už v rukopise, podal kľúč nielen k svojej rozprávkovej tvorbe, ale aj k svojmu videniu sveta i k svojej autorskej filozofii. V básni *Nevedko* napísal: „*keď som bol mladý/ priveľmi mladý/ na všetok ten nádherný chaos/ ktorému sa hovorí život/ čítaval som wittgensteina („svet je súhrn faktov nie vecí“)/ bertranda russela/ bergsonove eseje/ a hrubé učebnice fyziky/ ktorých nezrozumiteľná reč/ mi znela ako zaklínadlá/ vymyslené iba tak/ aby bolo silno a pekne/ a teraz čítavam/ rozprávky/ krajinu rootabaga/ a dievčatko momo/ pippi dlhú pančuchu/ a hobita samozrejme/ ako sa oblieka do pestrých farieb/ čarodeja z krajiny oz/ elfov a muminovcov/ severské ságy plné svetiel a lodí/ petra pana/ chlapca ktorý odmietol stať sa dospelým/ a alicu wonderlandovú/ ešte stále padajúcu dolu králičou dierou...“*

Prepáčte, že citujem takmer celú dlhú báseň, ktorú navyše robí náročnejšou absencia interpunkcie i veľkých písmen, ale báseň je pre nás zaujímavá a dôležitá aj enumeráciou autorových milovaných a inšpiratívnych kníh. No

toto básnikovo vyznanie je zároveň aj kľúčom k tvorbovej osobnosti, k jeho autorskému i ľudskému typu a naturelu, ale tiež a najmä k Hevierovej poetologickej výbave, k poetike i noetike vôbec. A zrazu bolo tušené nad slnko jasnejšie: Danielovi Hevierovi v jeho diele určenom deťom nejde o nič iné a menšie, ako je naša človečia povinnosť chrániť detstvo a jeho čistý svet fantázie, dobra a spravodlivosti pred všetkým, čo tieto hodnoty relativizuje, ohrozuje a pošliapa.

Áno, je to detstvo a Hevierova fascinácia jeho čínorodou aktivizujúcou fantazijnosťou, čistotou a nevinou, je to Hevierova fascinácia svetom rozprávok a hier, tými „krajinami zázračna“, v ktorých dieťa žije a prebýva, ba doslova existuje v čase svojho najväčšieho duševného vytrženia a pobytu mimo reálneho sveta všednosti, je to potreba lásky, dobra a radosti a z toho Hevierova tvorba veselých a úsmevných príbehov plných komična, vtipu, humoru, je to potreba istoty, že je tu múdry svet veľkých a rodičovská milujúca náruč, je to Hevierovo poznanie hrozieb a hrôz – (tie jeho detské hry nad symbolickou „dierou hada“), ktoré na deti číhajú na každom kroku, a z toho Hevierova potreba a ochota pred nimi varovať, ba dať sa do služby myšlienky, ktorá je presahom z umeleckej sféry krásna do oblasti kultúrnej a kultivovanej osvety či zdravotníckej prevencie proti peklu závislosti a všetkým „mámidlám“ (Hevierov neologizmus) sveta.

Je zaujímavé sledovať vznik knihy *Krajina Agord* (Hevi, 2001), ktorá je syntézou a vrcholom Hevierových tvorivých úsilí podať rozprávkový fantastický obraz sveta bezmocnosti, smútn-

ku, samoty a utrpenia tých zvedavých a slabých, ktorí nedokázali odolať vábeniu drogy a ocitnú sa vo svete umelej extázy a osobnostného rozdrovenia na ceste k vlastnej skaze, z ktorej sa dostávajú len ťažko a málokedy a málokto.

Najprv sa Hevierovi ako básnikovi v tvorbe pre dospelých zjavila carrollovská Lucinka Halucinka v prelomovej knihe poézie Nonstop (Smena, 1981) v básni pod názvom *Pst!* Zjavila sa ako dievčatko „z druhej strany zrkadla“, ako dievčinka s dráždivou podobou ohrozovanej neviny a čistoty („Bola taká nevinná,/ že sa mohla hrať aj s hadmi.“), dievčatko „s tielkom tykadielkom,“ ako obraz tej najsmutnejšej opustenosti, bezmocnosti a samoty, ktorý vzbudzuje súcit a potrebu ochrany. Vysvitá, že táto báseň sa stala zárodočným štádiom knihy, do ktorej autor investoval veľké tvorivé úsilie a od ktorej si (právom?) veľa sľubuje. Lucinka Halucinka teda čakala na svoju úlohu, na svoj veľký príbeh s vážnym spoločenským, výchovným, ba aj osvetovým poslaním presne dve desaťročia. Ale Hevier už v roku 1983 napísal knižku poézie pre deti *Krajina Zázračno*, pomenú Cenou Zväzu slovenských spisovateľov, v ktorej sa Lucinka objavuje až štyrikrát, raz dokonca premenená básnikovou kúzelnickou paličkou v zasneženej krajine na spiaceho „kráľička Lucinku“, čo je ďalšia zreteľná stopa vedúca ku Carrollovi a jeho inšpirujúce mu dielu, ktoré fascinuje deti i tvorcov už poldruha storočia. Trikrát sa Lucinka v tejto Hevierovej knižke objavuje ako dievčatko v snových a fantazijných polohách, ale tu sa už pohybuje aj na pozadí carrollovských krajín, „v kraji-

ne zrkadiel“, „v krajine čudesna“ (v básni *Snívaničko*) či „na planéte *Ospalinka*“, ba je tu aj báseň s názvom *Krajina zrkadiel*.

Ale tým sa Hevierova fascinácia carrollovskými zázračnosťami detstva a príprava na budúci veľký plán s Lucinkou nekončí. Možno ju ďalej sledovať aj v básnikovej tvorbe pre dospelých z toho istého roka 1983, konkrétne v zbierke *Elektrónkový klaun* (Slovenský spisovateľ). Na str. 12 je báseň *Vonku sa hrá mojich 13 dcér* okrem iného aj „nad dierami hadov“. „A keď sa k nim približujem,/ nalakane sa strácajú/ na druhej strane zrkadla.“ Koniec koncov túto Hevierovu – dalo by sa povedať, že až závislosť na Lewisovi Carrollovi si už dávno všimol aj Štefan Moravčík. Bolo to ešte v čase vzájomného obdivu a vzájomného inšpiratívneho uznávania sa týchto dvoch skvelých tvorcov. A Daniel Hevier sa k tomu hrdo a otvorene hlásil, keď si k svojej básni *foter sídliska* zo zbierky *V každých dverách* vzal toto motto z Moravčíka: „...až sa stal otcom všetkých detí: Daniel v krajine divov a za zrkadlom.“

A keď svoj pohľad uprieme na posledné básnikovo tvorivé obdobie, konkrétne na jeho knihu básní *Biele horí najdlhšie* (Hevi, 2003), a uvedomíme si dnešné životné poznanie tvorcu, že „školo povinné deti/ sú čoraz staršie/ takí ôsmaci/ už určite fajčia, pijú a súložia“ (*Pribúdanie rokov*), tak ani nemôžeme byť prekvapení, že tento citlivý básnik, „foter sídliska“ Hevier sa cíti vinný za všetky svoje knihy, lebo „len čo deti vyšli/ z dvier/ mojich rozprávok/ ponáhľali sa do domu dílera/ beriem/ na seba/ zodpovednosť/ za všetko/

čo nevládali moje knižky“ (V básni *plná zodpovednosť*).

Aj preto básnik s týmto bolestným vedomím, že umenie nemôže robiť zázraky vo sfére výchovy, skôr zúfalo ako trúfalo dopĺňa a rozširuje svoju beletristickú tvorbu o žáner, ktorý síce vyzerá ako číra beletria, aj sa pokúša byť suggestívnou rozprávkou, aj pracuje s celým bohatým tvorcovým umeleckým a fantazijným inštrumentáriom, aj je vybavený autorovými kolážami, plnými tajomna a temnej strašidelnej atmosféry, ktorá vzbudzuje hrôzu, aj pracuje už s hotovou postavičkou Lucinky Halucinky, ktorá je výtvorom čírej fantázie a krásy a vo svojej pôvodnej básnickej podobe nenesie na svojich útlých ramenách nijaké bremeno poslania. Až mi je ľúto, že Hevier na pliecka tejto bytosti „s tielkom tykadielkom“ naložil také ťažké bremeno, že ho nemohla uniesť.

Ale aj tak Lucinka Halucinka z jeho Krajiny Agord pre mňa zaznieva ako ťažký, záhadný a dráždivý akord samoty, smútku a opustenosti, nevinu, čistoty a bezmocnosti, ktorá volá nielen po účasti a súcite, ale aj a najmä po číne. A Hevier sa oň pokúsil. Vložil doň všetko, čo pokladal za nevyhnutné a vhodné: nielen svoj talent, invenciu, poznanie i vzdelanie, ale aj veľké organizačné a vydavateľské úsilie.

Vráťme sa ešte raz k podnetnej a pre našu úvahu dôležitej Hevierovej básni *Foter sídliska*. Básnik si tu sympaticky, ale sebavedome zo seba strieľa, že je „*neproduktívne rozprávkový v produktívnom veku*“. Pravdaže, je možné tvrdiť pravý opak a autor to určite vie, že bol v tomto svojom ešte stále mladom veku rozprávkovo produktívny. Veď už

v roku 1984 vydal síce len prvú knihu rozprávok *Kam chodia na zimu zmrzníari*, ale tá dodnes patrí k jeho najzrelejšiemu, najoriginálnejšiemu a myšlienkovu najbohatším dielam. Hevier ako rozprávkar sa neznižil k folklorizovaniu, ako je to často bežné u debutantov tohto žánru, začal tak náročne a odvážne, že to vzbudzuje úctivý obdiv aj po dvoch desaťročiach. Zhostil sa totiž tém a námetov doslova nerozprávkových, ako bola napríklad vražda hudobníka Johna Lennona, alebo javov civilizačných (*More vo flaštičke*). A ako skvele a nápadito dokázal svoje tematicky rôznorodé rozprávky komponovať do jedného celku! Hevier si už touto svojou prvou rozprávkovou knihou získal čitateľov, ktorí mu zostali verní aj v dnešnom rodičovskom veku. Iste nebudem ďaleko od pravdy, ak vyslovím presvedčenie, že rozprávka je Hevierova kráľovská disciplína, že v nej a na nej ukázal najväčšie svoje dispozície dať tomuto žánru v našej literatúre vo svojich vrcholných číslach až andersenovské dimenzie, význam i hĺbku. Ostatne, ako to ukázalo už predtým citované autorovo vyznanie a priznanie z básne *Nevedko*, bol na to doslova povoláný, mal na to všetky predpoklady. Neomylným autorským inštinktom si vybral a absolvoval tie najonakvejšie literárne školy, jeho talent bol štepený a kultivovaný v tých najlepších škôlkach a záhradách, najväčšími majstrami modernej rozprávky a fantazijnej prózy.

Ale akosi som pozabudol, že sa zamýšľam nad tvorbou jubilujúceho autora a hľadám slová, ktorými ho oslovím. Neostáva mi nič iné, ako sa vrátiť do minulosti, a teda do spomienok. Pre mňa Hevier navždy zostane tým Dankom,

ktorý mi na jeseň 1974 ako nedočkavý maturant poslal pozdrav zo stužkovej s miniatúrnou fotografiou chlapčúrika, ktorým bol. No poslal aj svoj básnický debut *Motýlí kolotoč* s venovaním datovaným V Prievidzi 18. X. 1974. V priebehu ďalších rokov to boli nové a nové, aj úctivé, aj ďakovné dedikácie, napr. „za leví podiel“ na knižke *Nevyplazuj jazyk na leva*.

Danko, nebolo treba ďakovať. Ja dodnes vďačím osudu, že mi umožnil byť tvojím o generáciu starším redakčným partnerom. Dnes, po troch desaťročiach, chcem tebe i slovenskej literárnej verejnosti oznámiť, že čítajúc a znova, a znova listujúc v tvojom takmer celom diele, ma prekvapilo i potešilo, ako rýchlo to dielo rástlo, ako sa navrstvovalo i prevrstvovalo a motivicky preskupovalo, ako vychádzalo jedno z druhého a pokračovalo v treťom a ďalšom, ako prechádzalo z jedného literárneho druhu či žánru do druhého. Dnes mi neušlo, čo som si nevšimol vtedy, alebo zabudol (?), že z veršov tvojho Motýlieho kolotoča v básni *Zlatá noc „To vtáci zaspali v tanci“* (podč. J. T.) sa zrodil názov tvojho básnického debutu pre deti *Vtáci v tanci*. Pamätáš, ako sme boli obaja nešťastní, že vychádzal plné tri roky? Dnes mi neuniklo, že z knihy veršov pre deti *Krajina Zázračno* sa neskôr stala bábková hra s tým istým názvom, tak isto ako z básne *Uspávankúš* potom rovnomená bábková hra. Ďakujem ti, že som si mohol znova po desaťročiach už síce stareckými očami, ale srdcom a myslou vari ešte vnímavejšou, prečítať a aj ako čitateľ precítiť to, čo mi z tvojich kníh v chvate pracovného redaktorského zaťaženia unikalo, lebo redaktorstvo zna-

menalo dennodenne byť učítaný, uredigovaný a ulektorovaný.

Dnes obdivujem tvoju autorskú skromnosť a zrelosť, ktorá sa zračí z tvojej dnešnej absolútnej básnickej situácie a vyznania na obálke knihy veršov *Biele horí najdlhšie* (HEVI, 2003). Zdôveruješ sa, „že jediný dôvod napísať báseň je, aby bolo zapísané.“ To znamená, že tvorca Hevier sa nepotrebuje ukazovať so svojim krásnym perím nikomu a pred nikým. Píše len to, čo nemôže nenapísať. Táto absolútna básnická situácia si nevyžaduje dokazovať a potvrdzovať talent. Svoje verše zverejňuješ až vtedy, „keď im hrozila smrť ľahostajnosťou.“ Hlbšie a väčšie svedectvo o autorovej poctivosti a dôveryhodnosti, ktorá je aj ľudskou i umeleckou zrelosťou, už ani nemožno chcieť. Kniha *Biele horí najdlhšie* je múdra, hlboká a prežitá. Len holé životné fakty bez metaforických ohňostrojov, zápisy, záznamy, paradoxy života, bizarné ľudské situácie. Odžité, precítené, preboľené. Danko, až tu som zbadal, že nie si už taký mladíček, za akého som ťa v duchu ešte stále pokladal. Pristihol som ťa, že ti je ľúto za mladosťou a všetkým, čo bolo krásne, veľké, silné už dávno, čo sme prežili a precítili, čo nás formovalo i deformovalo, ale aj nadchýnalo napríklad z veľkej ruskej umeleckej kultúry, poézie, prózy, filmu (tvoja báseň *Rusí!*). Veď je to aj nostalgia za tým starým svetom a stratou jednej veľkej duchovnej dimenzie, ktorá nám zmizla z obzoru a posunula, či zasunula sa kamsi, kam už náš dnešok a náš záujem nedovídi a nedosiahne. A vďaka za skvelé básne *Otec*, *Synovia*, *Riadky*, *Hľadá sa Kristus*, *Ironika*, *Pracovne*, *Plná zodpovednosť*, *Pribúdanie rokov*,

Zips na tvojej sukni, Chagall atď., atď. Danko, ako si mohol (štyridsaťročný!) zaznamenať moju ľudskú situáciu (v básni *Otcostrom, Básne z reklamnej kampane na koniec sveta*), ktorú ja žijem na staré kolená? Citujem spamäti:

„...ako je známe, otcovia a stromy vedia poriadne zavádzať“.

Rozprávka nemôže byť taká neľútostná, život je. Ktorú si z tvojich prečítať na bolesť a ten náš „nádherný chaos, ktorému sa hovorí život“?

AUTOR NA DNES

Od septembra školského roka 2004–2005 začala **Redakcia literatúry a umelecko-dokumentárnej publicistiky Rádia Devín a Redakcia umeleckých programov Regionálneho štúdia Slovenského rozhlasu v Košiciach** dvakrát do týždňa vysielat novú pätnásťminútovú reláciu *Autor na dnes* s ambíciou ponúknuť budúcim maturantom praktickú zvukovú pomôcku. Študenti si z vysielania môžu vypočúť nielen dôležité informácie o jednotlivých autoroch a o ich najdôležitejších dielach, ale aj ukážky z diel v podaní umelcov a navyše priamo od odborníkov – literárnych vedcov a vysokoškolských učiteľov sa dozvedia o spisovateľoch také zaujímavosti, ktoré v učebniciach nenájdu. Pritom nejde len o učivo maturitných ročníkov, ale o všetky literárne obdobia od antickej literatúry, teda od Homéra až po súčasných autorov – Feldeka a Ráfusa.

Paralelne s vysielaním tejto relácie pripravil 7. okruh Slovenského rozhlasu – internetové vysielanie **Rádio INET** multimedialný projekt *Autor na dnes – maturitná knižnica*. Budúci maturanti si môžu na internetovej stránke **www.radio-devin.sk** – „Autor na dnes – Maturitná knižnica“ vyhľadať a stiahnuť reláciu vo zvukovej podobe – vo formáte mp 3, čo im iné internetové stránky ponúknuť nemôžu. Majú však aj veľa ďalších možností – vyhľadať si text o autorovi podľa abecedy, podľa literárneho obdobia, v ktorom tvoril, a teda aj podľa ročníka, v ktorom sa na strednej škole o ňom učí. Súčasťou stránky je tiež charakteristika literárnych období a slovník pojmov a žánrov, ktoré s autormi a dielami súvisia. Pri kliknutí na konkrétneho autora nájdu študenti nielen dôležité základné údaje o jeho živote a diele, obrázkov, úryvky z vybraných textov, ale pre zvedavších a usilovnejších tiež ponuku „viac k téme“, teda ďalší portrét autora a rubriky ako napríklad charakteristika jednou vetou, prekvapujúce myšlienky, zaujímavosti či testík, v ktorom si hneď môžu overiť, či čítali alebo počúvali pozorne.

Už teraz nájdete v maturitnej knižnici *Autor na dnes* viac než 100 hesiel o svetových i slovenských spisovateľoch. Od septembra 2005 sa premiérové relácie vysielajú len z bratislavskej redakcie – každý **utorok o 16.00 hod.** na Rádiu Devín, kde ich pripravujú redaktori Táňa Kusá (literárne obdobie od antiky po romantizmus) a Jozef Lenhart (literárne obdobie – romantizmus, realizmus, literárna moderna). Najbližšie relácie z učiva pre stredoškolských prvákov budú venované slovenskej stredovekej literatúre, po nej bude nasledovať renesancia, z učiva pre druhákov sa pripravuje niekoľko portrétov slovenských spisovateľov z obdobia realizmu.

MARTA BALÁŽOVÁ

Psychoanalýza samoty

MIRON ZELINA

Predu mnou sedí pekná blondína. Je sama a samota ju bolí. Prišla na vlastnú žiadosť, lebo ako vraví, vyskúšala už všetko a posledné, čo jej prišlo na myseľ, bol psychológ. Sedí naklonená dopredu a v jej veľkých očiach sa javí zvedavosť a túžba po nádeji až zázraku. Je absolventkou vysokej školy a je slobodná.

„Môžete mi popísať, ako prežívate svoj typický všedný deň?“ pýtam sa jej.

Zahniezdi sa, vidno, že nie je zbehlá v rýchlej a bezstarostnej komunikácii.

„Ráno ma zvyčajne bolí hlava a celé telo mám akoby dolámané. Dlhú dobu sa budím a moja hlava, aj moje telo. Nespávam dobre, nemôžem zaspať, niekedy ma bdelú zachytiť aj poľnoca. V noci mi je najhoršie, tma bolí, ticho ma tlačí na dušu a chce sa mi plakať... V robote nerobím zmysluplnú činnosť, a čo urobím, si nikto ani nevšimne, prekladám papiere a navyše medziľudské vzťahy sú tam zlé. V úrade vlastne vládne sekretárka, ktorá má IQ červavej skrine... a šéf sa chce so mnou vyspať. Podvečer zabíjam čas chodením po meste alebo upratujem, nakupujem, potom pozerám telku a stále som sama a sama... Niežeby ma chlapi nechceli, ale všetci sú takí „pakovia“... A rodina? Sestra ma len zneužíva, chodí si požičiavať peniaze, mamka je ďaleko a je staršia, chorá... Tak prežívam deň za dňom a blíži sa staroba. Také veľké prázdno je vo mne a okolo mňa... Som veľké nič...“

Nenašiel by sa asi človek, ktorý pocit samoty nezažil aspoň na chvíľku. Je súčasťou nášho bytia. Problém však je:

- a) kto koľko samoty má
- b) ako ju znáša

Extrémnou osamelosťou trpia najmä bezdomovci, ale aj mnohí ľudia, ktorí sa

navonok zdajú celkom dobre socializovaní, spoločenski. Prázdnota môže byť vnútorným fenoménom spojeným s pocitom bezmyseľnosti človeka.

Opýtal som sa asi sto dvadsiatich študentov na prednáške, či majú pocit, že ľudia v posledných desiatich rokoch idú viac do seba, viac sa uzatvárajú, menej komunikujú, viac si chránia svoju intimitu. Prekvapujúco až deväťdesiat percent študentov tvrdilo, že tento pocit majú. V diskusií potom vyplynulo, že sa neoplatí otvoriť sa, odkryť svoje skutočné Ja, lebo často dôjde k sklamaniam, zneužitiu úprimnosti. Akoby sa potvrdzovala už aj u nás skúsenosť, že trh, a aj trh medziľudských vzťahov, spôsobuje koróziu niekedy takej ospevovanej slovenskej a slovanskej pohostinnosti, holubičej povahy a priateľskosti.

Predstavte si, že život je hra, počas ktorej musíte žonglovať s piatimi loptičkami. Každá z nich niečo symbolizuje: prvá zdravie, druhá rodinu, tretia priateľstvo, štvrtá prácu, piata charakter. Všetky musíte udržať vo vzduchu. Ale jedného dňa zistíte, že loptička označujúca prácu je z gumy. Ak ju pustíte, odrazí sa od zeme a znova vám vyskočí do ruky. Ostatné loptičky sú zo skla. Keď vám niektorá z nich spadne, rozbije sa na márne kúsky. Samota vzniká, keď sa rozbijú dve loptičky: rodiny a priateľstva.

Naše JA je z veľkej časti definované tým, čo sa s nami deje v priestore loptičiek, v súvislostiach pohybu, harmónie medzi naším vnútrom a svetom okolo nás. Každý z nás chce byť s druhými ľuďmi, naplňovať priateľstvo, lásku. Ale každý

chce byť aj chvíľku sám. Byť so sebou. Niekedy však samota vedie k tomu, že sa cítíme osamelo, prepadajú nás pocity depresie. Ukazuje sa, že moderný svet odludštených vzťahov, vzťahov masiek a štylizácie, vháňa ľudí do samoty a izolácie. Naučili sme sa tak predstierať, že strácame úprimnosť aj k sebe samým. Človek, ktorého ostatní ignorujú, je postupne viac a viac deprimovaný a skoro začne pochybovať o potrebnosti svojej existencie. Samota sa chápe ako trest – začalo to vyhnaním Adama a Evy z raja, pokračovalo vyhnaním nespratníkov za hradby stredovekých miest a dnes to pokračuje vyhnaním človeka pred obrazovku alebo počítač. Hustota ľudských kontaktov vo veľkých mestách pôsobí na osamotených ako balzam, i keď vedia, že v tlačnici je aj veľa potenciálneho nebezpečia, že sú tam aj zloději, násilníci. No aj v mase veľkomesta človek môže byť sám, osamotený.

VÝLET DO SAMOTY

Hrozba osamotenía a samoty človeka spočíva v dvoch krajnostiach: jednou je prepadnutie depresii ako intenzívnemu psychickému negatívne mu stavu. Intenzívna a dlhotrvajúca depresia sa dá zmieriť liekmi, je potrebné konzultovať tento duševný stav s lekárom. Miernejšie alebo začínajúce stavy depresie sa dajú zmieriť konzultáciou s psychológom. Ale je možná aj tretia cesta – aby si pomohol človek sám. Na to sú vypracované v psychológii programy autoregulácie – sebariadenia. Psychoanalýza depresie hovorí, že naše vedomie sa akoby dostane do vlastného zajatia. Väzenie samoty si ďalej stavia svoje ohrady, múry, stavia si strážcov, ktorí do vedomia prepúšťajú len niektoré podnety, iné vytesňujú do podvedomia a nevedomia. Extrémna samota predstavuje bludný kruh predstáv, myšlienok, pocitov neschopnosti človeka nadväzovať kontakty, zblížiť sa s druhými ľuďmi.

Samota je psychický stav, v ktorom človek akoby spadol do studne, ktorú si sám vykopal, a potom sa z nej chce sám vytiahnuť von za vlasy.

Druhou hrozbou samoty je, že osamotený človek sa stáva ľahkou obeťou manipulácie. Samotár, ktorý cíti samotu ako svoju farchu, nechá si vymývať mozog každým cukríkom, príslubom či náznakom priateľstva. Vymývanie mozgu je častou technikou manipulácie s človekom. Psychická manipulácia je systém techník, ktoré rozkladajú identitu človeka, potláčajú samostatnosť myslenia, autenticitu, aktivitu, a tým aj slobodu vlastného rozhodovania. Páchatelia, manipulátori sú považovaní za priateľov, a preto psychická manipulácia si nevyžaduje skoro žiadne fyzické násilie. Samotný človek s nimi ochotne spolupracuje, poskytuje im mnohokrát intímne informácie a ani netuší, že budú použité proti nemu. Kto na to rýchlo príde, sfahuje sa do sebaobrany, uzatvára sa do svojho vnútra, intimity a znovu je krôčik od samoty. Ale čo má človek robiť, keď v nedeľu poobede sa najedol, prečítal noviny a v televízii nejde nič dobré? Na mnohých ľudí pôsobia ničivo tieto chvíle ničnerobenia, podobne ako dovolenky, kde odrazu má človek bolestivé voľno, na ktoré nie je zvyknutý.

„Miliómy ľudí túžia po sláve, bohatstve a nesmrteľnosti a pritom nevedia, čo si počať v daždivé nedeľné popoludnie.“
(Susan Ertz).

Nuda ako protiklad aktivity, podobne ako pasivita sa stáva súčasťou bytia, denného programu moderného človeka, ktorý si vyrobil toľko zábavy a opatrovnictva, že má čas na zabíjanie času. To nepoznali generácie pred nami. Zábavný priemysel je metasvetom človeka. Vedie k nezainteresovanosti človeka – len sa chceme baviť, zriekame sa nárokov na vlastnú aktivitu, ale postupne zbadáme, že len a len zábava vedie k prázdnote.

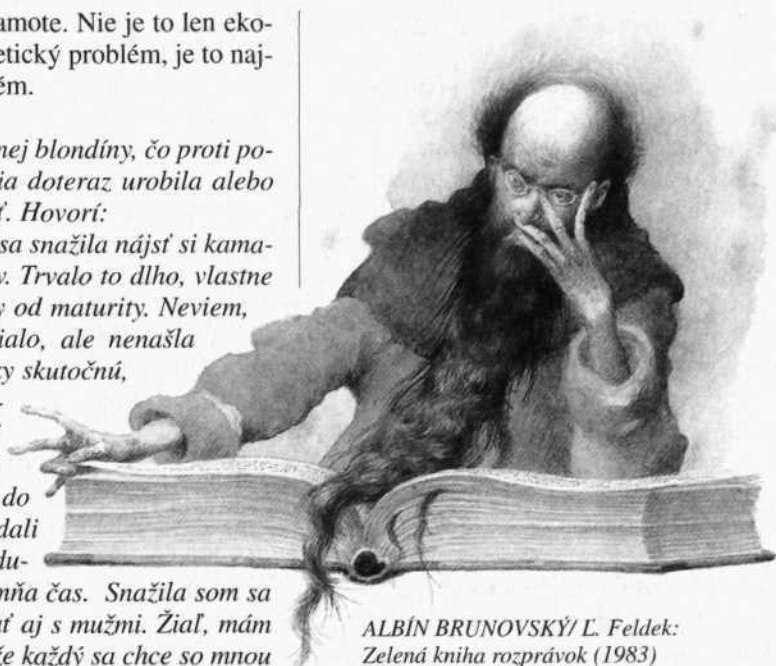
A prázdnota k samote. Nie je to len ekonomický ani estetický problém, je to najmä etický problém.

Pýtam sa peknej blondíny, čo proti pocitom osamoteniu doteraz urobila alebo sa snažila urobiť. Hovorí:

„Najprv som sa snažila nájsť si kamarátky, kamarátov. Trvalo to dlho, vlastne všetky moje roky od maturity. Nevieam, čo sa presne dialo, ale nenašla som si za tie roky skutočnú, úprimnú kamarátku. Niektoré možno aj také boli, ale odišli do zahraničia, vydali sa alebo jednoducho nemajú na mňa čas. Snažila som sa takto kontaktovať aj s mužmi. Žiaľ, mám takú skúsenosť, že každý sa chce so mnou len vyspať, ale žiaden nie je ochotný pristúpiť na trvalý vzťah. Ten, s ktorým som najdlhšie chodila, napokon si nečakane vzal jednu osemnástku... A čo som ešte skúšala? Priznám sa, že som pomýšľala na prostitúciu – vyspať sa so šéfom, aby som mala v robote pokoj, vyspať sa s chlapmi, ktorí mi sľubujú manželstvo, alebo ísť na ulicu, alebo byť na telefóne a mať aspoň peniaze. Viete, v štvrti, kde bývam sú prostitútky plné ulice. Žijem v prostredí spodiny, ale nechcem byť spodinou pred sebou samou. Chcem viac, ale závidím tým ostatným ich spreneveru voči hodnotám. Nevieam, čo to je. Asi je v tom morálka alebo charakter... No a čo robím ešte proti samote? Keď mi je najhoršie, najmä v noci, poviem vám to, kúpim si fľašku vína a popijam... nepomáha to, ale aspoň na chvíľu zabudnem.“

SAMOTA A OSEM ŽIVOTOV

Samota nie je len problémom dospelých ľudí. Možno najbolestivejšia z hľadiska psychológie a pedagogiky je samota dieťaťa. Jedna z našich diplomantiek urobila prieskum u 558 bratislavských de-

ALBÍN BRUNOVSKÝ/L. Feldek:
Zelená kniha rozprávok (1983)

tí vo veku 10-15 rokov a zistila, že často a veľmi často pociťuje smútok až 43 percent detí. 19 percent sa cíti bezmocne a 31 percent pociťuje smútok zo seba samého. Psychológovia diagnostikujú emocionálnu narušenosť u 17 percent detí v uvedenom veku. Škoda, že škola, učitelia sa nevenujú fenoménu smútku, osamelosti aspoň tak, ako sa venujú vzorcom na výpočet obsahu kruhu, chemickým vzorcom či tomu, aký je priemysel v Tokiu. Pokiaľ sa v roku 1987 narodilo mimo manželstva 7,2 percent detí, v roku 1996 to už bolo 14,0 percent z celkového počtu narodených detí a v roku 2004 tento počet dosahoval už okolo 20 percent detí narodených mimo manželstva! Je to podhubie toho, aby človek nemal dôveru k dospelým, ktorí ho opustili alebo sa nehlásia k nemu. Stav samoty sa stávajú častou príčinou samovrážd. Na Slovensku ročne spácha samovraždu až 800 ľudí! Je paradoxné, že médiá venujú veľa priestoru autohaváriám, pritom pri nehodách na cestách ročne zomrie okolo 600-650 ľudí. Samovrážd je viac, ale akoby táto téma

bola pre médiá tabu. Akoby ľudské utrpenie nestálo za pozornosť.

Samota detstva je samota dieťaťa odloženého do hniezda záchrany. Je to samota dieťaťa, ktoré matka nechala na autobusovej zástavke... Je to samota dieťaťa, ktoré nevidí otca, lebo pracuje v zahraničí alebo je workoholikom a chodí domov, až keď dieťa zaspí. Okolo 30 percent manželstiev sa rozvádza, ostávajú deti, ktoré si nemôžu budovať vzťahy k obom rodičom. Alarmujúci je zvyšujúci sa počet detí, ktoré sa narodia mimo manželstva. Ale samota postihuje aj deti, ktoré majú rodičov, no nerozumejú si s nimi, utekajú od nich k počítaču, televízii, do ulíc, hľadajú kamarátov, hľadajú drogy, aby prehlušili pocity prázdnoty, neuznania a nedorozumenia z rodiny. Samota detstva je aj samota žiaka v triede, ktorý je šikanovaný, ktorý je slabší, nemotornejší, alebo je to samota ostrakistu, žiaka, ktorého nikto nemá rád, neuznávajú ho spolužiaci ani učitelia... Izolovanosť jeho sociálneho postavenia postupne vedie k pocitom inakosti a k vytvoreniu komplexov, najmä menejcennosti. Kde sa rodí samota detí a čo treba urobiť, aby ich bolo čo najmenej? To vedeli dobre už naše staré matere – mať prácu, robiť, učiť sa, starať sa o pole, zem, zvieratá a ľudí, byť užitočným pre druhého! Na to dáva odpoveď aj Erich Erikson, významný psychológ, ktorý ľudský život rozdelil do ôsmich štádií – ôsmich životov. A hovorí, že pokiaľ vo výchove nenaplníme základné úlohy života v určitých obdobiach, zvyšujeme riziko subpatológie bytia človeka. Od narodenia do smrti sú tieto obdobia rozdelené takto:

1. vo veku od 12 do 18 mesiacov ide o budovanie *dôvery* k matke, rodičom, blízkym. Opakom je, keď chýba láska matky, rodičov, dochádza k nedôvere, čo môže byť príčinou neskoršej samoty. Obrazne by sa dalo povedať, že je to vek vyjadrený vetou: „*Som, lebo si verím, že som*“.

2. vo veku od 18 mesiacov až do troch rokov si dieťa buduje svoju *autonómiu*. Opakom je nesmelosť, keď rodičia nedovolia byť dieťaťu sebou samým. Tu platí veta: „*Som to, čo môžem slobodne robiť*“.

3. vo veku od troch do šiestich rokov sa buduje u dieťaťa *iniciatíva*. Opakom je pocit viny. Keď rodičia, učiteľky v materskej škole nedovolia robiť dieťaťu, čo chce, keď ho príliš obmedzujú, dirigujú, riadia, vedie to k pocitom viny. Toto obdobie vyjadruje veta: „*Som to, čo robím*“.

4. vo veku od šiestich rokov do jedenástich sa buduje *výkonnosť* dieťaťa. Opakom výkonnosti je menejcennosť, neschopnosť. Rodičia, učitelia, ktorí neumožnia dieťaťu byť výkonným, uznávaným a schopným, či už v učení, alebo iných činnostiach, budujú uňho komplex menejcennosti: „*Som to, čo dokážem*“.

5. vo veku od dvanástich do pätnástich rokov sa pri správnej výchove buduje u dieťaťa *identita*. Opakom identity je nedôvera v seba, svoje sily, je to neistota a strata identity. Rodičia, učitelia, ktorí nedovolia deťom v tomto veku vybudovať si sebaobraz, sebaúctu, zneistia ho. Toto obdobie je charakterizované vetou: „*Som to, čomu verím*“.

6. vo veku od pätnástich do osemnástich rokov sa dominantne buduje *intimita* človeka. Intimita v zmysle budovania intímnych vzťahov k druhým ľuďom, vzťahov priateľstva, lásky. Opakom je izolácia, samota: „*Som to, čo milujem*“.

7. a je tu život v dospelosti. Charakterizuje ho *produktívnosť*. Opakom je stagnácia. Môže to byť bezdomovec, môže to byť človek, ktorý stratil zmysel života v práci, v rodine, ktorý prestal veriť v seba: „*Som to, čo poskytujem druhým*“.

8. vo veku staroby (65 rokov a viac) pozitívnym pólom je dosiahnutie *integrity* osobnosti. Opačným pólom je zúfalstvo. Moderná civilizácia akoby stupňo-

vala boj proti starým ľuďom, diskriminuje ich, neuznáva, „odpisuje“ – vypracovala sa „filozofia ageizmu“. Psychoanalýza staroby pozná mnoho príčin a druhov samoty i zúfalstva starých ľudí. Je smutné, že tzv. sociálna spoločnosť nedoceňuje starých ľudí, čím sa neznižuje len kvalita ich života, ale vedie to aj k depresiam, zatrpknutosti, stresom, k predčasným úmrtiam. „Som to, čo po mne zostane“ – je heslom produktívnej staroby.

PREČO SAMOTA PREDSTAVUJE TAKÝ NEGATÍVNY ZÁŽITOK?

Základná odpoveď je, že udržiavať poriadok vo vnútri mysle, vedomia je veľmi ťažké. Potrebujeme vonkajšie ciele, vonkajšie stimuly, spätné väzby zvonku, aby sme udržali pozornosť zameranú na niečo. A pokiaľ chýbajú vonkajšie podnety a vnútorné ciele, naša pozornosť začína byť rozptýlená a naše myšlienky budú chaotické – výsledkom je stav psychickej entropie. Psychická entropia je stav dezorganizácie nášho vedomia, keď kedykoľvek nejaká informácia rozruší vedomie tým, že ohrozí jeho ciele, potreby, nastane stav vnútorného zmät-

ku, psychickej prázdnoty, ktorý ohrozuje našu výkonnosť, prežívanie. Televízia, médiá všeobecne, majú neuveriteľnú schopnosť zapratať našu myseľ negatívnymi správami. Terorizmus, politické kauzy, ľudské nešťastia sú podstatnou zložkou vysielania nielen našej televízie. Na druhej strane všadeprítomný „entertainment“ (zábava) sa snaží zaplaviť naše vedomie čím ďalej väčším hlukom, dynamikou, prekvapivosťou a neobvyklosťou (adrenalinové situácie). Ako píše psychológ Damián Kováč: „Zapnite si televízor a prepínajte všetky kanály. Skoro zistíte, že až na malé výnimky všade sa „produktujú“ mladí a mladiství: hrajú, spievajú, tancujú, skrátka ide o zábavu krásnych, bohatých, úspešných ľudí. Čo ostáva v tomto porovnaní obyčajnému človeku? Konfrontovať sa s predkladanou ilúziou a zažiť sklamanie. Spoločenstvo materiálnej hojnosti – a takými sú vyspelé civilizované západné krajiny – prerastá na istom stupni pažravého konzumovania a prehlbujúcej sa duchovnej chudoby do ideológie zažívania a straty mimozábavného cieľa života.“

Iným spôsobom, ako sa neproduktívne vyrovnáť s hrozbou samoty, je pravidelné užívanie drog alebo uskutočňovanie rozlič-

ALBÍN BRUNOVSKÝ/ Zlaté jablčka (1982)

ných nutkavých činností: od neustáleho robenia domáceho poriadku, až po neustále jedenie, nakupovanie, surfovanie na počítačoch či posadnutosť sexom. Sigmund Freud by povedal, že človek neschopný naplniť svoje reálne JA, kompenzuje tento nedostatok neurotickými, nutkavými reakciami. Karen Horneyová by pravdepodobne napísala, že neschopnosť bojovať so samotou je iba zvýraznením bazálnej viny človeka, ktorá spočíva v neschopnosti naplniť svoje poslanie. Viktor Frankl by napísal, že človek, ktorý nehľadá a nemá zmysel života, upadá do depresie, smútku a samoty. A on vie, o čom hovorí, lebo prešiel peknom koncentračného tábora.

Najdokonalejší test schopnosti ako ovládať kvalitu svojho prežívania, spočíva v pozorovaní, čo človek robí, keď je sám a nie sú naňho kladené žiadne vonkajšie požiadavky, ktoré by štrukturovali jeho pozornosť – píše M. Csikszentmihályi vo svojej knihe *O šťastí a zmysle ľudského života*. Sme schopní, keď sme osamote a prichádza temná noc našej duše, pustiť sa do aktivít, ktoré nám nielen prinášajú radosť, ale aj obohacujú naše JA? K tomu je potrebný nielen dobrý tréning vôle, autoregulácie, ale aj mať dôvod, prečo vôľu zapojiť do psychickej námahy. Tým dôvodom by mali byť životné ciele, definovaný zmysel života. Naplniť voľný čas aktivitami, ktoré si vyžadujú sústredenie, námahu, duševnú prácu, ktoré zvyšujú naše schopnosti a vedú k rozvíjaniu nášho JA, nie je to isté, ako zabíjať čas sledovaním televízie, leňošením alebo užívaním drog. Aj na televíziu, drogy, rozličné závislosti sa môžeme dívať ako na obranu proti ontologickej úzkosti, ale tieto aktivity len chránia myseľ pred hrozbou nepokoja, neobohacujú človeka. Človek, ktorý sa málokedy nudí a nepotrebuje neustále zábavné vonkajšie prostredie, aby sa dokázal tešiť z daného okamžiku, prešiel testom toho, či dosiahol kvalitný a tvorivý život.

POTREBA SAMOTY

Človek potrebuje samotu. Hinduistickí mnísi, ale aj kresťanskí pustovníci hľadajú mier a pokoj ďaleko od hlučných davov veľkomiest, hľadajú ticho kláštorov, pustatín, hôr... Moderný človek mesta tiež potrebuje svoj intímny priestor, svoju samotu ako liek na medziľudský hluk a nepokoj. Potrebuje svoju riekku na posedenie pri nej, potrebuje kus hory, kde ho stromy poznajú, potrebuje možno kúsok kaviarne na pohár vína alebo kávy, potrebuje svoju skriňu, svoj „šuflik“, svoju peňaženku s tajnými priehradkami, potrebuje ten čas nad ránom, v noci, keď stíchol hluk a ľudia sú vo svojich snoch. Aj deti potrebujú svoju izbu, svoj kútik, kde budú samy so sebou. Potrebujú intimitu, tajomstvá. Cena samoty je nielen v tom, že prežívame pokoj miesta a chvíle, ale zvyčajne aj v tom, že prežívame chvíle pokoja na usporiadanie si svojich pocitov, myšlienok, chvíle sebareflexie – chvíle upratovania duše.

LUDIA SÚ PRÍČINOU NAŠICH ZÁŽITKOV

Sme závislí na náklonnosti a ocenení inými ľuďmi. Sme zraniteľní tým, ako s nami tí druhí jedajú. Preto človek, ktorý sa naučí vychádzať s ostatnými, nesmierne zmení k lepšiemu kvalitu svojho života. Ale ľudia nie sú pre nás dôležití len preto, že nám pomáhajú uskutočňovať naše ciele. Stávajú sa pre nás aj zdrojom šťastia, lásky. Aby sme v tejto situácii dokázali zvládnuť všetky loptičky, všetky životné úlohy, vyžaduje to sústredenú pozornosť. Je potrebné naučiť sa samotu znášať, dokonca ju vychutnávať. A môžem ju vychutnávať tak, že sa cítim sám so sebou dobre. Predpokladom pre to je, aby som robil dobro, aby som produkoval pozitívne postoje, myšlienky, aby som seba riadil tak, že môžem precítiť krásu, napríklad prečítaním si dobrej knihy, vypočutím si dobrej hudby, potešením z kvitnúcich

stromov v záhrade, prechádzkou. Je potrebné nájsť spôsoby, ako ovládať svoje vedomie, aj keď sme ponechaní sami na seba.

Osobitne je dôležité naučiť sa využívať voľný čas, čas sám so sebou, v mladosti. Dospievajúci, ktorí neznesú samotu, sa pripravujú o možnosť, aby neskôršie plnili dospelé úlohy vyžadujúce sústrednú duševnú prípravu, prácu. Typický scenár predstavuje teenager, ktorý sa vráti zo školy, hodí učebnice do svojej izby, vezme si niečo z chladničky a okamžite schytí mobil, aby nadviazal kontakt so svojimi priateľmi. Keď sa mu to nedarí, zapne stereoprehrávač alebo televíziu, či počítač. Pokiaľ je v pokušení otvoriť knihu, zvyčajne toto odhodlanie netrvá dlho. Študovať či čítať znamená sústredovať sa na informácie a nedisciplinovaná myseľ skôr či neskôr presunie svoju pozornosť na príjemnejšie veci. Možno by sa hodilo pomenovať túto situáciu slovami rozmazanosť, pohodlnosť, neschopnosť naplánovať si náročné ciele, úlohy a potom ťažkosti prekonávať, ciele realizovať. Dospievajúci, ktorí sa nenaučia ovládať svoje vedomie, vyrastú na *dospelých bez disciplíny*. Nemajú komplexné spôsobilosti a schopnosti, ktoré by im pomohli obstáť v náročnom konkurenčnom prostredí, mentálne zakrpatujú a nenaučia sa mať skutočnú radosť zo života. **Mentálna entropia je najčastejšou chorobou postmoderného človeka.**

SKROTENIE SAMOTY

Samota môže byť náš skrytý nepriateľ, fenomén, ktorý silne ovplyvňuje štyri zložky nášho vedomia, snaží sa ich dostať do svojho zajatia.

Ovplyvňovanie správania – človek nie je schopný intenzívnej a častej tvorby medziľudských vzťahov, nadväzovania kontaktov, interakcií, zvykol si na samotu, postupne stráca odvahu ísť do kontaktov, pociťuje pritom úzkosť, strach až fó-

biu, zvyká si na svoj vyľudnený súkromný priestor.

Ovplyvňovanie myslenia – sám seba človek riadenou indoktrináciou presvedča, že nie je schopný vytvoriť produktívny vzťah, lebo ľudia sú zlí, vysmieávajú sa mu, využívajú ho a nivočia. Alebo funguje sebaobviňovací mechanizmus a človek si sám namyslí, že si nezaslúži, aby ho niekto mal rád.

Ovplyvňovanie cítienia – človek, ktorý nesie jarmo samoty, nemá rád seba alebo nemá rád ľudí, alebo oboje... je v ňom plno obáv, úzkosti, strachu. Začína sa to tým, že svoje negatívne pocity a city napríklad z odmietnutia alebo z hrubého správania začne zovšeobecňovať. Myslí si, že to bolo „strašné“ a že druhýkrát to už nechce zažiť. A tak sa vyhýba ľuďom, aby ho neranili.

Ovplyvňovanie informácií – samota má tendenciu vyberať si tie informácie, ktoré potvrdzujú našu neschopnosť alebo úbohosť, neúspech v nadväzovaní priateľských vzťahov. Do našej mysle vyberáme a ukladáme informácie o tom, akí sú ľudia zlí, nepriateľskí, ako sa neoplatí s nimi priateľiť, spolupracovať.

SKROTENIE SAMOTY SI VYŽADUJE:

– zmenu nášho myslenia, prijímanie najrozmanitejších informácií do vedomia a ich zhodnocovanie;

– zmenu cítienia, z ktorého plynie, že zlyhanie vo vzťahoch je niečo katastrofické;

– zmenu nášho správania, vždy nové a nové nadväzovanie kontaktov, pričom platí, že máme právo na chybu, ale tiež platí, že chyba nemusí byť v nás;

– odvahu hľadať a neustále tvoriť svoje správanie, hľadať novšie efektívnejšie prístupy k verbálnej i neverbálnej komunikácii k tvorbe image, s ktorým je spojkný človek sám a ktorý priaznivo prijímajú aj iní.

Psychológia už dávnejšie dokázala, že tieto všetky zmeny osobnosti sa dajú

uskutočniť. Zlyhanie vo vzťahoch, teda neproduktívna samota nie je osudovou záležitosťou, nie je to ani vec zdedenej povahy, nie je to vec nevyhnutnosti – je to fenomén, ktorý si spôsobujeme sami a hlavne, ktorý môžeme zmeniť!

Spôsob, ako rásť a radovať sa zo života, spočíva v neustálom zdokonaľovaní autoregulácie svojho myslenia, cítenia, chcenia – teda vedomia. To znamená nebrať všetky nové úlohy ako niečo, čo je treba potlačiť a báť sa toho, alebo sa tomu vyhnúť, ale ako výzvu, príležitosť dokázať, že to zvládneme, brať to ako príležitosť na zdokonaľovanie svojej mysle, prežívania. Znamená to, že človek konečne môže čítať Dostojevského, prihlásiť sa do tenisovej školy, hrať šach, pestovať fialky, udobriť sa s bratom, pomáhať svojim susedom – pokiaľ usúdi, že tieto veci stoja za to, aby ich robil. Ale je ťažké to dosiahnuť, ak sa človek už predtým nenaučil žiť aj v samote, a to tak, aby sa ona stala podnetom pre ďalšie aktivity. Najlepšie je vyvinúť si tento zvyk v živote čo najskôr, ale nikdy nie je neskoro. Keď je človek schopný tieto aktivity využívať podľa svojej vôle, bez ohľadu na to, čo sa deje vo vonkajšom prostredí, potom sa naučil, ako utvárať kvalitu svojho života. Psychológovia vypracovali celý rad autoregulačných programov. Jeden z nich, ktorý nazvali **sebausmerňovací program**, má podrobne rozpracované tieto kroky:

1. **sebareflexia**
2. **stanovenie cieľov**
3. **podnetová kontrola**
4. **sebaodmeňovanie**
5. **precvičovanie nového správania**

Táto všeobecná schéma sebatvorby sa dá aplikovať napr. na odvyknutie si od fajčenia rovnako ako na zmenu medziľudských vzťahov či na dosiahnutie lepších výsledkov v práci, učení. V aplikácii na problém samoty to znamená:

v kroku sebareflexie robiť si záznamy, ako často som sám a či mi samota prekáža. V druhom kroku stanoviť si ciele a program, ako vyjsť zo samoty, ako nadväzovať kontakty, ako komunikovať a podobne. V treťom kroku sa zamýšľame, ktoré podnety z prostredia alebo vlastného prežívania, cítenia nás vťahujú do samoty, a snažíme sa vyhnúť týmto podnetom alebo ich inak vnímať. V štvrtom kroku každý pokus o vystúpenie zo samoty si odmeníme sebapochvalou, pokiaľ sú do problému zapojení aj iní, tak je to ich pochvala, ocenenie, povzbudenie. Napokon, keď sa podarilo vyjsť zo samoty v určitých situáciách, druhoch správania, precvičujeme si ho, aby sa stalo trvalým repertoárom nášho správania. Človek si môže osvojiť v každom prostredí, v každom čase a v každom veku kontrolu nad svojím vedomím. Pokiaľ sa nenaučíme mať zo samoty radosť, strávime väčšinu života zúfalými pokusmi vyhnúť sa jej nepríjemným dôsledkom.

Spytujem sa blondínky predou mnou: „Spomeňte si, z čoho ste mali v živote radosť, keď ste boli mladšou, z akej činnosti?“

„Písala som rozprávky, ba nejaké mi aj uverejnili, ale potom mi jednu odmietli... čo som ešte robila? Už neviem, asi nič.“

Bod ničoty a prázdna, samoty a osamotenía sa dá prekonať. V prípade blondínky sa podarilo navrhnuť jej, a ona to prijala, aby sa pustila do rigorózneho pokračovania, to znamená, aby získala titul „doktor“. Prijala to, nadschlo ju to, tento podnet dal zmysel jej ďalšiemu životu. Dopredu som ju upozornil, aby nebrala prípadný čiastkový neúspech ako svoju prehru, osudovú situáciu, ktorá môže vyústiť do novej samoty, tentokrát možno už extrémnej samoty staroby... A tak nádej žije a sme tu aj preto, aby sme ju neustále obnovovali a živili.

TROJRUŽA Jane Šrámkovej alebo O nevykoreniteľnosti dobra

Literárny fond, Slovenská sekcia IBBY, BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udelili cenu TROJRUŽA za rok 2005 spisovateľke JANE ŠRÁMKOVEJ za jedinečný umelecký dôkaz o nezastupiteľnosti pozitívnych rodinných vzťahov pri utváraní citovej a mravnej identity dieťaťa.

Počas svojej dvanásťročnej existencie Bibiana, revue o umení pre deti a mládež, uverejnila na svojich stránkach okolo päťdesiat rozhovorov s tvorcami literatúry pre deti a mládež. Nechýbal medzi nimi vari nikto, kto sa prezentoval výnimočnejším dielom, absentovala jedine Jana Šrámková. A chýbala nielen v Bibiane. Absentovala aj v Poliakových Rozhovo-

roch o literatúre pre mládež i v publikácii Nataše Ďurinovej Pohovorme si nielen o detskej literatúre. Akoby ani vlastne nebola. V tejto chvíli nie je dôležité zisťovať, čo vlastne spôsobilo, že jedna z najoriginálnejších postáv modernej slovenskej detskej literatúry pre deti a mládež roky nedostala či nevyužila priestor na prezentáciu svojich názorov. Podstat-

Jana Šrámková preberá Trojružu 2005 z rúk riaditeľa SLF ing. L. Szerdahélyho

né je, že konečne sa tak stalo. Kto vie, o čom hovorím, totiž o rozhovore, ktorý s ňou pre najnovšie číslo Bibiany pripravil Ján Turan, mi dá zaiste za pravdu, že Šrámková ním svoj umelecký kredit, krytý šiestimi knihami pre deti a dvoma knihami o defoch pre dospelých, plne potvrdila. Nejde totiž o obvyklý štandardný dialóg, ale o strhujúcu výpoveď, ktorá je kľúčom k jej tvorbe. Kľúčom fascinujúcim, pretože otvárajúcim krajinu, ktorá podmienila identitu jej diela. Celého, no predovšetkým knihy, ktorá svojou povahou stesňuje najvýznamnejšie hodnoty našej literatúry vôbec. Myslím na knihu Biela stužka v твоjich vlasoch, hovorím však ešte stále o rozhovore Nedokázala som zabiť anjela domova. V jeho úvodnej časti, v tej, v ktorej sa hovorí o odstrčenom dieťati zo stroskotanej rodiny, ktoré prichýlili vrútockí príbuzní, je i táto pasáž: *Za najväčšiu krivdu som považovala to, že ma moji príbuzní nikdy nechceli vziať na Maguru, kam pravidelne chodievali na chatu. Prečo nesmiem ta, odkiaľ sa teta so strýkom vracali vždy takí šťastní, spokojní, opeknení a záhadne sa usmievajúci? Ako som mohla vedieť, že vlastne unikajú do intimity pred sľedivými pohľadmi vlčata, ktorým som vtedy bola? Magura ma lákala a jatrila moju fantáziu. Rozhodla som sa, že sa ta raz tajne vyberiem. Bola treskúca zima, zálahy snehu. Brodila som sa cez záveje dlho, až sa zošerilo i zotmelo, ale svetielko chaty blikalo stále tak ďaleko a vysoko, že splývalo s hviezdou oblohou. Už som nevládala, od únavy a preziabnutia sa mi chcelo spať. Spomenula som si na Andersenovú dievčatko so zápalkami. A zrazu sa mi zdalo, že by bolo krásne zamrznúť ako ono, aspoň by som uvidela svojich blízkych, veď do neba to bolo spod Magury už len na skok.*

Trinástočná Šimonka z Bielej stužky v твоjich vlasoch, ktorej predobraz stesňuje ono vlča spod Magury, má tiež

chvíľu, keď by najradšej nežila, osud je však k nej oveľa krutejší, než aby jej túžbu naplnil. V „čakárni na smrť“, teda v dobovom domove dôchodcov, umiera každodenne. Umiera s tými, ktorí vo svojej bezbrehej samote sú bezbrannými a opustenými tvormi, stareckými deťmi dospelých detí. V tejto chvíli Biela stužka v твоjich vlasoch však už nie je príbehom dievčaťa a jej „mabičky“, stareckej matky, ktoré žijú vo frustrujúcom prostredí socialistického starobinca. Je to viacrozmeraná výpoveď o odvrátenej tvári ľudského života. O neuveriteľnej krutosti, bezohľadnosti a surovosti tých najbližších. Ich, nie systému, hoci konjunkturálny interpretačný virtuóz, žonglujúci s čiernou dierou minulosti, by mohol dospieť aj k takémuto zisteniu. Ibaže Šimonka nie je konfrontovaná len s neludskosťou v človeku. Frustrujúce prostredie, v ktorom utajená žije, nemá s krutosťou tých vonku nič spoločné. Starý pán Fest, kedysi majiteľ krajčírskoho salónu, Poliak pán Spichulski, babka Slaninková či dosluhujúce rádomé sestry sú síce spoločensky a ľudsky diskvalifikovaní, v skutočnosti sú to ľudia neuveriteľne krásni, ľudia s hlbokým mravným vesmírom v sebe. To oni, nie tí druhí majú zásluhu na tom, že Šimonka spoznáva aj druhú stránku života, svetlejšiu, pričom gesto ľudskosti, na ktoré sa zmôže, nie je len detským apeľom na svedomie dospelých, svojráznym nesúhlasom s ich neláskou. Je to i predzvesť, že nevykoreniteľné nie je len zlo, ale aj dobro v človeku. Aby však táto predzvesť nadobudla podobu nádeje – a to je už posolstvo Jany Šrámkovej – je nevyhnutné, aby ono malé vlča brodiace sa snehom vysokou Magurou nikdy viac netúžilo zamrznúť len preto, aby sa mohlo stretnúť v nebi s dobrými ľuďmi.

(Prednesené pri odovzdávaní Trojruže 22. 11. 2005)

ONDREJ SLIACKY

Cena L. Fullu Petrovi Uchnárovi alebo BYŤ SÁM SEBOU

*Fond výtvarných umení, Slovenská sekcia IBBY a BIBIANA,
medzinárodný dom umenia pre deti, udelili CENU LUDOVÍTA FULLU 2005
akad. maliarovi Petrovi Uchnárovi.*

*Ondrej Sliacky, predseda poroty Trojruže a Ceny L. Fullu,
odovzdáva Cenu L. Fullu akad. Maliarovi Petrovi Uchnárovi*

Už pred niekoľkými rokmi sa medzi potenciálnych držiteľov Ceny Ludovíta Fullu dostal akad. maliar Peter Uchnár a napriek svojmu mladému veku sa čoskoro ocitol v užšom výbere. Pochopiteľne sa pýtame, prečo je také naliehavé oceniť ilustrátora, ktorý pri nesporných tvorivých úspechoch má ne jeden knižný opus ešte pred sebou.

Zdá sa, že to, čo najviac zavážilo pri uvažovaní, boli ilustrácie k dielu Lubomíra Feldeka *Veľká kniha slovenských*

rozprávok. Nie však preto, že na to už poukázali iní, napríklad ocenením Najkrajšia a najlepšia detská kniha jesene 2003, alebo že by sa mal hodnotiť reprezentatívny formát knihy, jej rozsah či hmotnostná kategória. Uchnár tu totiž syntetizoval celú etapu svojej dovtedajšej tvorby. Nech nás nemýli ani pochybnosť, či nie je privčas hovoriť o syntéze. Veď vek tvorcu je veličina značne relatívna. Michelangelo vytvoril mramorovú Pietu 23-ročný, Picasso diela slávnej „modrej

periódy“ dokonca ako 20-ročný. V porovnaní s nimi Uchnárove významnejšie knižné ilustrácie vznikli v „zodpovednejšom“ veku. *Gulliverove cesty* ilustroval ako 28-ročný.

V jednom rozhovore sa Peter Uchnár o ilustrovaní detskej knihy vyjadril takto: „*Hlavného hrdinu si môže domyslieť čitateľ podľa vlastných predstáv. Netreba mu vnucovať predstavu výtvarníka a ochudobniť ho tak o túto možnosť.*“ Treba však oceniť, že túto pravdu rešpektoval iba čiastočne. V každej ilustrovanej knižke vytvoril prototyp, ktorý bol mnohým čitateľom nepochybne nápomocný pri formovaní ich predstáv o hrdinoch. Práve názor výtvarníka, vizualizovaný v ilustrácii, je kompetentnou navigáciou. Preto výtvarník musí urobiť všetko pre to, aby bol jeho názor čo najhodnovernejší. Hovorí o tom napokon samotný Uchnár, keď v zhode s Albínom Brunovským zdôrazňuje povinnosť ilustrátora poctivo – nie iba povrchno – prečítať rukopis budúcej knihy. A to nielen vtedy, ak ide o *Gullivera*...

Spolupracovať na takej vždy znova oživovanej a žiadanej klasike, akou je *Gulliver*, je šanca, aká sa nedostavuje každý deň. Ujať sa takej šance je pre výtvarníka česť i záväzok. Peter Uchnár sa jej zmocnil spôsobom, ktorý nielenže našiel ohlas na najvyšších fórach knižnej kultúry pre deti, ale najmä znamenal osobitý príspevok v rade výtvarných koncepcií vo vzťahu k tejto literárnej látke. Najst prítom autentický umelecký výraz a zostať sám sebou, to je meta, ktorú si vytýčil aj Peter Uchnár.

Ďalšie knižné diela už iba dokresľujú Uchnárovu ilustrátorskú mnohostrannosť žánrovú i výtvarnú: Hindického *A zvony nezvonía* (1999), Marcove *Hnali sa veky nad hradbami* (2000), *Kinder und Hausmärchen* bratov Grimmovcov – nemecky v Japonsku (2001) alebo dve knižky Kiplingovej *Knihy džunglí* (2002). To všetko sú popri Feldekovej *Veľkej knihe sloven-*

ských rozprávok a Gulliverových cestách – zrelé ukážky umelcovej doterajšej tvorby.

Register literárnych žánrov, na ktorých Uchnár spolupracoval, otvára veľa prístupov. Spoločné majú nevyhnutnú adresnosť, ako aj adekvátnosť výtvarného prejavu. Každá z knižiek rieši svoj osobitý tvorivý problém. Výtvarník hľadá čo najvhodnejšiu formu pre svoje ilustrácie, aby urobil knižku príťažlivou, esteticky hodnotnou, a to bez straty kontextu s funkčným aspektom ilustrácie v jej vzťahu k literárnej predlohe a vekovej kategórii čitateľov.

Ďalšou okolnosťou, ktorá je pre knižnú ilustráciu určujúca, je pomer medzi autorským štýlom výtvarníka a medzi charakterom literárnej predlohy. Kým štýl je vlastne konštantný, robí výtvarný prejav osobitým, na strane literárneho diela panuje pochopiteľná variabilita. Najst pravú mieru v tomto vzťahu je pre ilustrátora test adaptability bez straty vlastnej tváre, príznačného umeleckého výrazu. Ako tento spontánny test zvládol Peter Uchnár, najlepšie vidno z kolekcie niekoľkých knižiek. V jednej z nich dominuje monumentalita celostrán a dvojstrán v zmysle maliarskych kompozícií výraznej typológie a koloritu (*Veľká kniha slovenských rozprávok*), v ďalšej akoby len nadýchnutá monochrómna miniatúra, narábajúca s náznakom prostredia, výstižným náčrtom postavičiek (*Miško a jeho kamaráti*). Keď si to vyžadovala koncepcia edície, ubral z expresivity v prospech historiografickej vecnosti (*Hnali sa veky nad hradbami*) alebo sa pohyboval na pomedzí rozprávky a povesti (*A zvony nezvonía*).

Takto, striedajúc žánre literárnej látky pri zachovaní autentických špecifik výtvarného výrazu, rozvíja Peter Uchnár svoju ilustračnú tvorbu spôsobom, ktorý znamená pozoruhodný prínos výtvarných hodnôt v úsilí o krásnu knihu pre deti.

MARIAN VESELY

JANA BODNÁROVÁ

Moja prvá galéria

Košice, Vydavateľstvo Viena 2005. II. k reprodukciám výtvarných diel Miloš Kopták, Denisa Stanislavová, 84 s.

Prozaička Jana Bodnárová sa v kontexte slovenskej literatúry pre deti a mládež doteraz úspešne prezentovala štyrmi knihami rozprávok a poviedok a jednou obrázkovou knihou s textami v slovensko-nemeckej jazykovej mutácii. Pre príbehy tejto autorky je charakteristická poetická atmosféra, ktorá je výsledkom lyrické imaginácie, práce s náznakom a detailom i schopnosti ponoriť sa do starostí a radostí svojich postáv. Znak tejto poetiky má aj jej najnovšia kniha, a to napriek špecifickej (výsošne arteficiálnej) látke, ktorú tenor spracovala. Ak sa totiž v doterajšej tvorbe pre deti kunsthistorická erudícia Jany Bodnárovej prejavovala latentnejšie, v prípade najnovšej knižky vystupuje do popredia celkom evidentne: autorka siahla do histórie výtvarného umenia a ako objekt originálnych reflexií si vybrala výtvarné artefakty od staroveku do polovice 20. storočia. Publikácia sa teda zaraďuje do skupiny kníh, ktoré pri stavbe estetickej výpovede využívajú funkčnú symbiózu dvoch semiotických systémov. Architektonickou jednotkou knihy sa stala komponovaná dvojstrana, v rámci ktorej farebná reprodukcia výtvarného diela (umiestnená na pravej stránke) je poeticky interpretovaná slovesnou výpoveďou (situovanou na ľavej strane). Výtvarné diela sú v knihe farebne reprodukovvané a Milošom Koptákom a Denisou Stanislavovou nenápadne „dotvorené“. Výtvarné zásahy sú robené citlivo, jemnou kresbou, ktorá nenaruša celkovú atmosféru obrazu, neskresľuje jeho obsah, len doň miestami doplní realiu, ktorá sa spomenie v textovom komentári (resp. ktorú v obraze videl rozprávač), inokedy ide iba o dekoratívny doplnok, ktorý môže byť aj trochu recesný. Literárna časť je pozoruhodná spôsobom spojenia impresie s fakticitou, lyrickým jazykom a synesteticky stavanou poetickou obraznosťou nadviazanou na konkrétny obraz, vnímaný intelektuálne i zmyslovo. Lyrické impresie Jany Bodnárovej majú okrem estetickej pôsobivosti platnosť nenápadnej a nevtiera-

vej inštrukcie, ako – akým spôsobom – možno vnímať a zažívať umelecké výtvarné dielo.

O tejto publikácii sa dá povedať i to, že v duchu princípu *pars pro toto* ponúka mladému čitateľovi prierez dejinami výtvarného umenia a rozširuje tak jeho kultúrny obzor. Ale oveľa dôležitejšie je čosi iné. Predovšetkým schopnosť interpretovať výtvarný artefakt prostredníctvom impresívneho mikropríbehu. Autorkin hlbavý a empatický prístup k svetu sa totiž šťastným spôsobom premietol do voľby rozprávačskej perspektívy: spôsob rozprávania má charakter (nech to znie akokoľvek absurdne) subjektívizovaného „oka kamery“. Rozprávač je totiž objektívnym pozorovateľom a zároveň interpretom, vykladačom toho, čo vníma na výtvarnom diele. V prestrihoch klíše po detailoch, vracia sa k celku, popisuje videné a vnímané a zároveň sa delí s čitateľom o svoj intímny zážitok z pozerania, o svoje pocity a predstavy, ktoré v ňom výtvarné dielo vyvoláva. Interpretovo ja vtahuje do uvažovania o diele a do spoločného zažitia obrazu aj čitateľa. Upriamuje pozornosť na atmosféru, ktorú dielo vyžaruje, upozorňuje na zaujímavé detaily, stimulujú tak čitateľovu predstavivosť, prípadne naznačí aj mýtus, ktorým je opradený vznik či existencia diela. Inokedy má reflexia podobu rekonštruovania či konštruovania možných drám a osudov ľudí alebo predmetov stváraných na obraze.

Poetika Jany Bodnárovej zostáva identifikovateľná aj v jej najnovšej knihe pre deti. Je pre ňu charakteristické úsilie predierať sa k skrytej podstate vecí a vzťahov hlbšie, než sa do nich dá nazrieť povrchným pohľadom. Je pre ňu tiež typická jemná práca s jazykom, umenie náznavu a etos, profilujúci hodnotové aspekty jej tvorby.

Charakter novej knihy Jany Bodnárovej možno exemplifikovať napr. na texte k obrazu Lorenza Costu *Koncert* (15. storočie). Reprodukcia obrazu je jemne upravená perokresbou detsky vyzerajúceho zasnívaného anjela, ktorý v popredí obrazu so zatvorenými očami a podopretou hlavou počúva hudbu. Svojej reflexii dala Bodnárová názov *Tajomná pieseň*: „O čom to ustavične, už vyše päťsto rokov, spievajú dvaja spieváci a jedna speváčka? O láske? O vianočných anjeloch? O hrách v zámočkej záhrade? Lutnista hrá ľahko, ako keby ho vôbec ne-

boleli prsty. A na koho práve myslí druhý spevák, keď tak oduševnene spieva? Dievča je oblečené do šiat z drahých látok a vyzdobené šperkami. Kvôli komu? Prstom si vyklepáva rytmus na drevenej doske. Uprene pritom pozerá na nás. „Ako to, že nepočujete túto krásnu pieseň?“ myslí si a prekvapene dvíha obočie. A možno, keď sa veľmi, veľmi sústredíme, možno naozaj počujeme z obrazu hudbu.“

Nová kniha Jany Bodnárovej predstavuje u nás ojedinelý typ knižného umeleckého diela, originálny a umelecky autentický. V tom zmysle obohacuje súčasný kontext umenia pre mládež. Predovšetkým je to však kniha, ktorá ponúka kľúč k tajomstvu, akými cestami možno prebúdať a kultivovať v súčasnosti (najmä masmédiami) ubíjanú citlivosť dnešného dieťaťa (človeka) na estetické hodnoty.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

PAUL STEWART

Cesta za Hlboles

MF Slovensko, Bratislava 2005, prel. Olga Kráľovičová. II. Chris Riddell, 240 s.

Stredozem, Zemeplocha, Zememoria, to je len časť vymyslených svetov, ktoré sa v posledných desaťročiach objavili v literatúre žánru fantasy. Spisovateľ Paul Stewart k nim pridáva ďalší „neprebádaný“ priestor – Svetakraj.

„Daleko-predaleko trčí do prázdna Svetakraj ako figurína na čeleni nejakej obrovskej kamennej lode.“ Začína autor svoje rozprávanie a pomaly čitateľa vovádza do svojho utopického sveta, ktorý môže byť občas zlý, ale občas aj celkom príjemný. Hlavnou postavou celého príbehu je chlapec Íver, ktorý síce vyrástol v dedine trolov-drevníkov, ale svojím výzorom a správaním sa od týchto územčistých obyvateľov Hlbolesa výrazne odlišuje. Práve pre túto odlišnosť je predovšetkým zo strany rovesníkov vystavený šikanovaniu a posmechu. A zároveň pre túto výnimočnosť sa musí vydať na nebezpečnú cestu do Hlbolesa, pretože jeho trolia matka sa bojí, že by ho kvôli vysokej postave mohli uniesť nebeskí piráti.

Cesta za Hlboles je príbehom o putovaní. No napriek tomu, že sa Íver na svojej ceste stretáva s rôznymi nebezpečnými bytosťami a zažíva mnoho napínavých dobrodružstiev, nie je to len jednoduchá roadstory. Cesta za Hlboles je predovšetkým o putovaní osamelej bytosti, istým spôsobom vylúčenéj zo spoločnosti svojich blízkych. Je to príbeh o zablúdení nielen v lese, ale aj v živote: „Ale teraz to chápal. On bol odjakživa stratenný, nie len vtedy, keď zišiel z chodníka, ale od samého začiatku, keď ho ten nebeský pirát zavínul do rodnej šatky a položil k chatrči Drevochmatovcov“ (s. 206). Cesta za Hlboles je však i príbehom o hľadaní, hoci sám Íver po celý čas netuší, čo hľadá.

Kniha Paula Stewarta môže čitateľa oslovíť nielen strhujúcim príbehom, v ktorom jedna udalosť strieda druhú, ale aj silným emočným a etickým nábojom. Ívera totiž v závere knihy čakajú dve stretnutia, ktoré môžu zmeniť jeho život. Prvým je zoznámenie sa s kapitánom nebeských pirátov Quintusom Verginixom, ktorý je jeho skutočným otcom a v dedine trolov drevníkov chlapca odložil, pretože sa oň spolu s manželkou nemohli postarať. Zdalo by sa, že napriek predchádzajúcim útrapám bude Íver konečne šťastný, no keď sa ráno prebudí, zistí, že otec ho opäť opustil. Íver je znova sám. V tejto nešťastnej situácii dochádza k druhému stretnutiu. Íver spozná balachmura, bytosť, ktorá sľubuje, že mu splní všetky jeho priania. Z balachmura sa však náhle vykluje „diabol“ zvädzajúci svoju obeť, ktorý namiesto darov dáva len beznádej: „[...] a čo bolo najhoršie, zistil, že celá tá zradná cesta bola súčasťou krutej a zložitej hry, ktorú vymyslel podvodný balachmur“ (s. 227). Balachmur tesne pred nastávajúcou smrťou vmietne Íverovi do tváre, že je len bezvýznamnou bytosťou, ktorá vpadla do jeho pasce. Pred definitívnym koncom v spároch balachmura Ívera zachráni vták opatrovák, ktorý svojou podstatou pripomína akéhosi anjela strážneho, a tak sa Íverov individuálny osud dostáva do širšieho kontextu všeobecného a večného boja dobra a zla. Vták opatrovák Ívera nielen zachráni, ale odnesie ho aj na nebeskú loď kapitána Verginixa. Tu sa Íver opäť stretáva s otcom a dozvie sa aj príčinu, prečo ho po druhýkrát opustil: „Bolo to nad moje sily. Musel som odísť“ Konanie kapitána Verginixa sa tak stáva až bolestne ľudské a v pozitívnom

zmysle sa prieči častej jednoduchosti žánru detskej fantasy.

Nie celkom typickou pre detskú literatúru je aj tragická smrť Íverovho priateľa medvobra. Medvobor, najsilnejšia bytosť v Hlbolese, má len jedného nepriateľa, malých a dravých vig-vigov. A práve títo drobní predátori napadnú oboch kamarátov. Medvobor sa v poslednej chvíli obetuje a zachráni Ívera, sám však podľahne presile vig-vigov. Scéna medvoborovej smrti však nepôsobí morbidne, je skôr tragickou a smutnou. Autor tak mladému čitateľovi signalizuje, že reálny i literárny svet môže byť občas aj krutý.

V rámci celého príbehu je nesporne zaujímavý aj motív matky. Hoci skutočná Íverova matka je prítomná len v rozprávaní kapitána Verginixa, s rôznymi variáciami materinského motívu sa môžeme stretnúť v takmer všetkých Íverových dobrodružstvách. Jeho adoptívna trolská matka Polena symbolizuje domov a starostlivosť; vďačná mamka Tatamka z kmeňa zakáľáčov, keď Íver pomôže jej synovi, ho obdaruje kožušinovou vestou z mlatoroha, ktorá ho zachráni zo smrteľného zovretia duba krvilačníka; Omamka škriatkov kvasníkov je typom starostlivej a obetavej matky, proti ktorej sa však vzbúria jej vlastné deti a naopak, megera mami je dominantnou amazonkou milujúcou svoju dcéru, ale nenávidiacou všetkých jaskynných samčekov. Čitateľovi sa tak nenásilnou formou predstavujú rôzne typy materinského správania.

Zaujímavosťou príbehu je aj istá podobnosť fauny Hlbolesa so svetom hmyzu – svet jaskynných megier evokuje život včiel, ktoré odvrhávajú nepotrebných trúdov; škriatkovia kvasníci svojím správaním pripomínajú mravčiu kolóniu a napríklad hnilobník sa živí podobne ako parazitická osa.

Stewartov text oplýva aj inými kvalitami. Autor napríklad otrocky nepopisuje všetky realie neznámych svetov, ale spolieha sa aj na obrazotvornosť čitateľovej fantázie.

Cestu za Hlboles obohacujú aj ilustrácie Chrisa Riddella, ktoré v rámci knihy nefungujú len ako „obrázky“ dopĺňajúce text, ale spolu s textom kooperujú, vzájomne sa prelínajú, podčiarkujú atmosféru a pomáhajú čitateľovi orientovať sa v čase a priestore príbehu.

Za fantázijsťou knihy Paula Stewarta nezaostáva ani slovenský preklad. O. Kráľovičová ponúka slovenskému čitateľovi zaují-

mavo a dobre preložený text plný rôznych slovných hier (napr. balachmur je bytosť, ktorá klame – balamutí a zároveň jej meno obsahuje i náboj temna a nebezpečenstva) a nápaditých novotvarov (Hlboles, medvobor, tenkonožce, mliečňavce a pod.).

Na záver sa musím priznať, že keď som si na obale knihy prečítal upútavku, ktorá sa končila slovami: „Íverove príbehy majú úspech u malých i veľkých čitateľov po celom svete a potešia všetkých, ktorí si obľúbili Pána prsteňov alebo Harryho Pottera“ bol som skeptický (a priori sa mi akosi nepáčia knihy, ktoré budujú svoju „slávu“ na sláve iných). No po prečítaní Stewartovho textu som bol veľmi milo prekvapený, pretože v tomto prípade nejde o žiadne epigónstvo a napodobňovanie Rowlingovej či Tolkiena. Autor tu ponúka čitateľovi zaujímavý, svojský a originálny príbeh.

PETER KARPINSKÝ

DAGMAR POKORNÁ

Prečo veвериčky nenosia dáždňik?

Bratislava, Perfekt 2005. II. Miroslav Regitko.

Podtitul *Krehký príbeh prvej lásky* a blondávä dievčinka na obale s ružovými srdiečkami nenechá nikoho dlho na pochybách, o čom bude v poradí už druhá kniha Dagmar Pokornej. Táborový príbeh, v ktorom sa do seba zafúbia dvaja mladí ľudia – trinásťročná Viki, *vnímavé romantické dievča*, a pätnásťročný Paľo, *chalan na mieste*, – si určite nájdete svojich nadšených príjemcov predovšetkým z radov pubescentov, no treba si položiť otázku: Čo táto kniha poskytuje náročnému čitateľovi, o ktorého by nám tiež (ak nie v prvom rade) malo ísť?

Viki, hlavná postava a zároveň štylizovaná rozprávačka príbehu, je pekné dievča z dobrej rodiny obdarené hudobným talentom, ktorým ohuruje svoje okolie. Sladkobôhnymi, prvoplánovými pesničkami o láske sa usiluje zapôsobiť na Paľu – najväčší objekt jej záujmu.

V prísne chronologickom slede prvé dotyky na táborovej diskotéke vystriedajú menšie trápne nedorozumenia, až si napokon

predposledný deň zaľúbenci padnú do náručia a s prísľubom, že ani veľká vzdialenosť ich nerozdelí, sa napokon rozlúčia. List, ktorý Viki od Paľa krátko po návrate domov dostane, umocní nezvratnosť ich lásky. Ktorý tínedžer by si neželal prežiť takýto romantický vzťah? No táma, akokoľvek príťažlivá, nie je v literatúre ničím novým. Je to jedna z tém, po ktorej sa najčastejšie siaha vo všetkých tých celosvetovo úspešných románoch autoriek typu Steelová, vychádzajúcich v rozsiahlych nákladoch a hojne zaplňajúcich regály mnohých knižkupectiev.

Stáva sa, že zdanlivo banálna téma môže čitateľa zaujať svojím netradičným spracovaním. To však nie je prípad tejto knihy. Autorka sa síce usiluje priblížiť k mladému čitateľovi výdatným využívaním slangu, ktorý sa objavuje nielen v priamych prehovoroch postáv, ale aj v rovine rozprávača – keďže je to tiež ešte pubescentka. Slang má, samozrejme, v literatúre pre deti a mládež svoje miesto, no treba s ním narábať veľmi citlivo, aby pragmatický rozmer prejavujúci sa napríklad aj v synkretizácii dospelostného a detského aspektu nepotláčal estetický rozmer, ktorý by mal byť prvoradou podmienkou akéhokoľvek umeleckého textu. Ten sa môže prejaviť napríklad v mnohoznačnosti, výnimočnosti či v skrytých hlbších posolstvách umeleckej výpovede. Kým v prípadoch starších kníh sa to autorom podarilo, o knihe Dagmar Pokornej sa to povedať nedá. Prehovory typu *Napokon sa z nej vybublí celkom fajn bába; Atmoška sa postupne vyšpicovala* (sic!) či *Plný pohár som vydrútila na jeden dúšok* a pod. možno svedčia o autorkiných bohatých skúsenostiach s tínedžermi, či už ako matky, alebo učiteľky, no na druhej strane jej fascinácia ich jazykom spôsobila, že text vyznieva ako príručka nadužívania slangu, v lepšom prípade ako študijný materiál pre lingvistov zaoberajúcich sa touto vrstvou slovnej zásoby.

Ak nie je výnimočná téma ani jej spracovanie, je tu ešte možnosť, že sa autorke podarí získať si čitateľa prostredníctvom postavy alebo postáv. Viki okrem schopnosti hrať na gitare a spievať či napísať si prvoplánový text o láske nepredstavuje žiadny výnimočný typ a to isté platí aj o Paľovi či ďalších postavách. Azda najzaujímavejšia je Martina, Viktóriina táborová kamarátka, ktorá disponuje pomerne briskným humorom a pohotovými reakciami, no ani k tejto postave čita-

teľ nemá dôvod zaujať hlbší postoj. Všetky postavy, ako ich autorka predstavuje v úvodných portrétoch (mimochodom, s týmto spôsobom predstavovania postáv či využívaných reálií v príbehu sme sa už v tvorbe pre deti stretli), sú ako nositelia bežných vlastností takmer všetkých detí či pubescentov nevýrazné a ploché.

Na záver si vypožičiam jednu z mnohých čitateľských reakcií, ktoré sa nachádzajú na predsádke knihy: *Knihy je moderná, písaná pre deti v takom veku, v akom som ja. Ani nie je príliš dlhá. Je super a v pohode. A používa slangové slová, čo je nám veľmi sympatické.*

Nechcem sa dotknúť žiadneho z nadšených čitateľov tejto knižky, v podstate sa dá so všetkým z citovaného súhlasiť, ale je to pramálo na to, aby som potrebovala pátrať po nezmyselnej odpovedi na „zásadnú“ otázku Prečo veveričky nenosia dáždňnik?

MARKÉTA ANDRIČÍKOVÁ

RUDOLF ČIŽMÁRIK

Pes do vrečka

Bratislava, vydavateľstvo Alexandra 2005. 11. Martin Gerbóc. 56 s.

Zvierací motív, ktorý je s detstvom prirodzene spätý už akosi geneticky, je v literatúre pre deti tradične vďačným námetom. Možno i to bol jeden z dôvodov, prečo po ňom siahol aj Rudolf Čižmárik. Nie som spisovateľom ani dieťaťom in natura, ale ako recenzent som postavený pred úlohu pokúsiť sa ho vnímať detskou recepciou stratégiou (nedávno som dostal možnosť zistiť, aký priestor ľudským emóciám poskytuje vytvorenie blízkeho vzťahu k zvieratú v prostredí, ktoré všetci nazývame domácim).

Útlou prózičkou sa nesie silné emocionálne puto k domácomu psiemu miláčikovi, v kompozičnom členení siedmich kapitol zreteľne vyjadrené v rázve poslednej kapitoly *Najvernejší priateľ*. Ema je yorkshirský teriér, ktorý je miláčikom rodiny tety Vlasty a uja Tomáša. Tí ho kúpili svojmu najmladšiemu synovi Brankovi k trinástym narodeninám (Brankov starší brat sa volá Miš-

ko a je kuchárom, ktorého špeciality má rada aj psia sučka Ema). Rozprávania je dejuvo oslabené; voľne na seba nadväzujúce kapitoly sú skôr záznamom životopisného a v závere otvoreného príbehu malého teriéra v rodine, ktorá je v priateľskom kontakte s autorkou (resp. autorom) rozprávania.

Knižka je adresovaná deťom predškolského a mladšieho školského veku. Obsahovo je koncipovaná ako rozprávania, ako malá biografija psey sučky Emy; vnútorne je postavená na postmodernej hre, spočívajúcej v „metarozprávaní“ – autor formou ženského ja-rozprávania ponúkol rozprávania svojej manželky. Napriek úsiliu o tvorivé poňatie rozprávania o psej slečne Erme, nazdávam sa, že autor nedokázal presvedčivo zmazať ontogenetickú hranicu, ktorá svet dospelých separuje od detského. V texte je dospelost dominantným princípom, detský aspekt tu nachádza len minoritné uplatnenie. Prevažia dospeláckeho je citeľná najmä v prihovaraní sa dieťaťu dobráckym, no predsa len mentorským a poučujúcim spôsobom: „Áno, deti, aj krmivo pre psov má podobný názov“; „Netačajte sa, deti, to sú len dva kilogramy“; „Ozaj, deti, viete, prečo pes vrtí chvostom?“; „Myslíte, deti, že psov nahradia elektronicky ovládané hračky...?“ Majorita dospelého presvita už v prvej kapitole zo spomienky rozprávačky (rozprávača?): „A potom mi to došlo: v detstve som mala mechanického psíka na baterky, ktorý štekal a otváral papuľku. ... Pokazil sa a prestal štekať. Odtedy som odmietala mechanické hračky, ale živého psíka som v detstve nemala“, ako aj v piatej kapitole: „Spomínam si, že môj manžel, keď bol malý...“. Autentické dieťa sa v retrospektívnych spomienkach dospelých stráca, je postavené do viac pasívnej polohy, v ktorej sa stáva viac médiom autorskej stratégie. Pozitívnym, aj keď nie rehabilitujúcim prvkom sú okazionálne výrazy detského razenia: „veveričkopes“, „miláčik najmiláčkovitejší“, ako aj v závere pripojená interaktívna príloha *Namaľuj si svojho psíka*, vtahujúca detského príjemcu aspoň na záver do príbehu, dávajúc šancu výtvarnej recepcii dieťaťa. Ako problémovú vnímam aj bezproblémovosť rozprávania, ktoré svojou prvoplánovosťou šťastného života psíka (žeby sa strácala podstata „psieho života“?) nenaplnia postmoderné očakávania viacvýznamovosti, načrtnuté invenčným charakterom rozprávania. Obhajobou nemôže byť ani argument

mladučkého detského adresáta. Bez vymedzenia veku si každý detský adresát zaslúži, aby ho text noeticky presiahol, a tým mu (tolkienovsky) vytvoril priestor na rast. Neobstojí ani argument, že látka vychádza zo skutočnosti, pretože to, čo je skutočné, nie je automaticky aj dobré. Mám silný pocit, že tento „rastový“ priestor, žiaľ, *Pes do vrecka* nevytvára. Nápaditosť chýba aj veršovým pokusom, ktoré sa v texte sporadicky objavujú. Neponúkajú totiž nadstavbu narácii, sú len jej reprodukciou. Z jazykového hľadiska autor v didaktickom názname dieťaťu podáva pomocnú ruku pri osvojovaní si spisovného jazyka: „...večerné vychádzanie (nesprávne venčenie)“, no pozitívnemu dojmu z knižky *Pes do vrecka* na druhej strane neosožia gramaticky nesprávne tvary prívlastňovacích zámen: „porozumela mojím slovám“; „obľizne svojím pánom“; „so mnou a mojím manželom“; resp. nesprávny tvaroslovný tvar: „v škôlkárskom veku“. Ilustrácie Martina Gerbóca sú zaujímavou ukážkou postmoderného prístupu k výtvarnému zobrazovaniu. Vzhľadom na adresnosť knižky ich však mohlo byť nepomerne viac.

RADOSLAV RUSŇÁK

ZOROSLAV SPEVÁK

Slovenčina moja milá...

(Učebnica pestovania slovenčiny s prvkami nacionálnej kultúry pre 1. – 3. ročník základnej školy)

Nový Sad 2001. Il. Suzana Kubincová, 176 s.

ZOROSLAV SPEVÁK

Slovenčina, moja víla

(Čítanka. Slovenský jazyk s prvkami národnej kultúry pre 4. – 6. ročník základnej školy)

Nový Sad 2004. Il. Darko Dordević, 203 s.

Zoroslav Spevák, redaktor viacerých domozemských časopisov, šéfredaktor detského časopisu *Zornička*, autor ironicko-groteskné-

ho poviedkového súboru *Prst v nose* o mladých antihrdinoch, ktorí si práve svojím gestom nesúhlasu nenárokujú byť typickí, spisovateľ pre deti, ktorý dosiahol značný úspech svojimi prózami *Malí veľikáni*, *Mastené, solené, paprené* a *Mám mušku v oku*, vyznačujúcimi sa rozprávačskou nekonvencionalitou, ozvlášťňovaním už známych motívov, odhaľovaním nových, nečakaných, humorných, parodizujúcich, nonsensových významov, zostavovateľ antológie poviedok pre deti od slovenských autorov z Juhoslávie *Postavím si palác z palaciniiek*, ako aj čítaniek a učebníc slovenského jazyka pre nižšie triedy základných škôl (*Naša reč*, *Rozosmiate písmenká*, *To sú vety ako kvety* a i.), je pre slovenského čitateľa autorom pomerne neznámym.

Za závažný pedagogický i spoločenský čin možno považovať vydanie Spevákových učebníc *Slovenčina moja milá... a Slovenčina, moja víla*, skoncipovaných ako základné pedagogické materiály výučby slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry, odobrené príslušnými autoritami, konkrétne Ministerstvom osvety Republiky Srbsko v roku 2000 a pokrajinským tajomníkom pre vzdelávanie a kultúru AP Vojvodiny v roku 2004.

Prvá z nich – *Slovenčina moja milá... –* je modernou učebnicou, ktorá nie je iba zdrojom informácií, ale navodzujú rozmanité činnosti žiakov, dáva základ rozvíjajúcemu vyučovaniu založenému na komunikačnopoznávacom princípe rešpektujúcom požiadavku humanizácie. Teda v súlade s trendmi modernej didaktiky naplňa základné ciele výučby, ktoré by sa dali jednoducho vyjadriť ako „učiť jazyku, nie o jazyku“ a „vzdelávať literatúrou, nie o literatúre“, nestrácajúc zreteľa nenásilné, detsky prístupné rozvíjanie prvkov národnej kultúry. Dôkazom toho je hneď 1. kapitola nazvaná *Rovina, moja domovina*, v ktorej sa autorovi podarilo skonkrétniť abstraktnosť pojmov národná identita a kultúra jednak cez miestopis Báčky, Banátu a Sriemu a jednak cez frekventované priezviská v celej dnešnej Vojvodine, prezentované ako pamiatky predkov, ktorí sa vydali na cestu za chlebom, do neznáma, ktoré sa postupne stalo domovom. Celková emotívnosť kapitoly je zvýraznená básňami Š. Moravčíka *Slovenčina*, ľudovej *Slovenský kraj*, D. Radoviča *Malá Vojvodina* a J. Tušiča *O Báčke*, *Banáte a Srieme*, ako aj dobovými fotografiami, ktoré spolu vytvárajú nie-

len priestor na prežívanie, ale aj na ďalšie rozvíjanie pochopenia jedinečnosti fenoménu národná kultúra. Táto učebnica je však predovšetkým pestrým karnevalom najrôznejších literárnych textov (básničky, vyčítanky, riekanky, hádanky, vtipy, ľudové pesničky, rozprávky, divadelné scény a i.), ilustrácií chápaných ako doplnok textu a obrázkov, ktoré svojou spontánnosťou, otvorenosťou podnecujú nielen fantáziu žiaka, ale predovšetkým rozvoj jeho komunikačných zručností. Hravosť nechýba ani poslednej kapitole *Zo tri gramy gramatiky*, prinášajúcej základné poznatky o slovenskom jazyku zo všetkých jazykových rovín s množstvom lexikálnych, výslovnostných, pravopisných, gramatických i štylizovaných cvičení.

Druhá učebnica, *Slovenčina, moja víla*, je akýmsi rozvíjaním už spomenutých trendov modernej didaktiky, predovšetkým koncepcie „vzdelávať literatúrou, nie o literatúre“. V porovnaní so žánrovo členenými čítankami používanými na druhom stupni základnej školy na Slovensku, je Spevákova čítanka členená tematicky, vychádzajú z tém, ktoré sú žiakovi blízke. Akcent na žiaka, jeho prežívanie, hodnoty, ale aj dôraz na formovanie jeho schopnosti slobodne sa realizovať sa ťahne celou čítankou – odrážajú sa tak vo výbere najrôznejších literárnych textov, vytvárajúcich priestor na interpretáciu, ilustrácií a obrázkov nápadne pripomínajúcich súčasné televízne seriály či komiksy, ako aj úloh a cvičení.

Obe knihy sú príkladom toho, ako učiť slovenčinu zážitkovo a komunikačne.

EVA FAITHOVÁ

MAGDALENA WAGNEROVÁ

Žabina & spol.

Brio 2005, il. Martin Skala

Ve dvanácti knihách pro děti se Magdalena Wagnerová profilovala jako autorka pohádkových textů. Její poslední kniha má v podtitulu uvedeno žánrové označení příběh (366 příběhů na každý den); analýza předložených příběhů nabídne ovšem i jinou možnost žánrové specifikace. Obsahem jednotlivých

vých čísel knihy jsou reálně fiktivní, nadreálné i zcela nonsensové události odehrávají se v příznačně nazvané vesnici Lhota obývané dětmi, vesničany, „intelektuály“ panem učitelem nebo důležitým úředníkem, nej-různějšími druhy zvířat, čerty, vodníkem a vodní havěti, královnou ze Sněhové hory v době od 1. ledna do 1. ledna libovolně nastavených roků. Mnohé z toho, o čem čteme, ovšem „Bylo, nebylo“, stalo se to v „Pohádce“, postavy minipříběhů se za trest ocitají v pekle, jiné putují na Sněhovou horu, časté je magické číslo tři a z příběhového – povídkových tvarů tak plynule přecházíme do pohádkového vyprávění s cyklicky stavěnou kompozicí od počátku k počátku s tři sta šedesáti čtyřmi samostatnými mezipříběhy propojenými „postavou“ titulní Žáby Zabiny a postavami zahrnutými do druhé části titulu „spol.“.

Žánrové posuny tím však nejsou u konce. Autorka neustále znejistuje očekávané, libuje si v nastolování neočekávaných situačních přemetů, staví postavy do netradičních vztahů a pohrává si s vytvářením travestijně absurdních situací s komickým účinkem (starosta Lhoty se dostal do pekla a v pekle „Lucifer. nabídl starostovi tři možnosti: 1. Nechat se uvařit v kotli. 2. Stát se čertem a vařit v kotli druhé. 3. Stát se čertem a nechat se uvařit v kotli.“).

Autorčina invenčnost má i další podoby, z nichž některé vedou k takovému dialogu se čtenářem, jenž mu nabídne přímý vstup do děla a tematizovaný čtenář má v knize k dispozici celou prázdnou stránku, na níž může nakreslit vlastní představu „Konce světa“ a variovat jeho význam třeba i v rozporu s autorčiným výkladem.

Dětský recipient přijme ovšem 366 příběhů především v jejich prvoplánovém významu, a to jako čtení radostné, zábavné, humorné, srozumitelné. Další významy pak může dešifrovat dospělý prostředník jako

satirickou odezvu na občanské aktivity (průběh voleb, v nichž ve Lhotě získal post starosty vodník), na bulvárně mediální praktiky, především dospělý recipient také pochopí odkazy na četné pretexty a vychutná předkládané aluze nebo prameny stylových variací.

V „hlubším“ čtení nemusí ovšem přijít zkrátka ani dětský čtenář: kapitola Plán pana Šabaty (strčit starostu do pece s pomocí cukrářovic Anežky, která se nabídla podržet lopatu) každé dítě pozná odkaz na Perníkovou chaloupku, do správného tvaru uvede také písničku Sláva nazdar výletu, zmokli jsme a už jsme tu!, jsou mu blízké slovní hříčky. Možná odlišně než dospělí budou dětské příjemci interpretovat smysl abstrakt lest, pravda, čas nebo přísloví, i v tom však tkví autorčino tíhnutí k čtenářské vrstevnatosti. Ovšem na rozdíl od těch jejích děl, v nichž zašifrovanost postupů vede k úvaze o dospělosti intencionalitě, charakterizuje knihu o Žabíne stavební jednoduchost a možnost vnímat jednotlivé kapitoly jako uzavřené celky, tedy postupy obvyklé v literatuře pro menší děti. Stejně tak ilustrace Martiny Skaly sledují text s dynamikou, jež zpřístupňuje jeho obsah i nečtenářům.

Příběhy, které se staly v průběhu jednoho roku v jedné vesnici, jsou v podání Magdaleny Wagnerové přes žánrové přesahy především variacemi na její předchozí „hry“ s pohádkovým útvarem, o němž sama uvažuje jako o „literárním žánru, který je jedním z prvních kulturních vjemů dítěte, jako o způsobu, jak rozšiřovat obzor dítěte a přispívat k vytváření jeho fantazie, jako o zábavě a jako odrazu reality“. To vše v knize naplněné vtípem, inteligentním humorem, ludickými nápady směřujícími od autora ke čtenáři i naopak, nepodceňováním čtenáře žádného věku Magdalena Wagnerová respektovala.

NADĚŽDA SIEGLOVÁ

Za Hanou Ferkovou

(1927 – 2005)

Foto Ondrej Sliacky

O prekladateľoch a redaktoroch sa nekonajú semináre, k ich dielu sa ako k osobnostnému výkonu zvyčajne nevraciam. Hoci aj prekladateľ sa vloží do textu svojho prekladu rovnako oddane ako autor pôvodnej tvorby! A platí to predovšetkým o dobrých prekladateľoch, medzi akých patrila aj Hana Ferková.

Odcitujem z prekladateľského životopisu, ako si ho napísala sama: „Narodila sa 13. decembra 1927 ako najstaršia zo štyroch detí v dolniackej obci Košúty. Maturovala v Štátnom dievčenskom gymnáziu v Trnave a zapísala sa na štúdium slovenčiny a francúzštiny na Slovenskej univerzite v Bratislave. Dizertačnú prácu napísala o diele Jozefa

Cígera Hronského, promovala 10. mája 1952. Po skončení štúdia nastúpila ako redaktorka do vydavateľstva *Mladé letá*, kde pôsobila viac ako tridsať rokov – až do odchodu do dôchodku. Redigovala pôvodnú tvorbu pre deti a mládež a edíciu starovekej a stredovekej literatúry *Pradávne príbehy*. Popri zamestnaní sa začala venovať prekladaniu, prekladala z nemčiny a francúzštiny.“ Potiaľto skromný autorský podklad k jej biografii. No čo všetko sa za strohými životopisnými údajmi skrýva! Koľko oddanosti, usilovnosti, skromného, odovzdaného diela v prospech čohosi vyššieho, a to v oblasti spisovateľskej, editorskej, prekladateľskej, redaktorskej.

S jej menom sa v 60. rokoch 20. storočia spája nástup „novej vlny“ v tvorbe pre deti a mládež. A keď hovoríme „novej“, išlo naozaj o čosi nové. A redaktor musel byť veľmi pružný a vnímavý, aby to „nové“ vedel oceniť. O tom, o spolupráci s ňou, by vedeli najlepšie rozprávať sami autori. No možno by vedeli rozprávať i vtedajšie deti, z ktorých sú dnes už starí rodičia, ale i pedagógovia z čias, keď mohla edične naplňať svoje predstavy o šírení literatúry medzi najmenšími, lásky k materskej reči: jej zborníčky a antológie pre deti rozličných vekových kategórií sú cenné, fundované a nenahraditeľné. Spomeňme za všetky aspoň nenápadný zborníček umeleckých textov pre detské jasle – *Maličká som ...*

Malým čitateľom venovala aj prerozprávania: *Rozprávky z Tisíc a jednej noci*, *Martinko Kinkaš a Zlaté jablčka*. Na výstavu slovenskej detskej knihy v Medzinárodnej knižnici detskej knihy v Mníchove pripravila obsiahly katalóg *Radosť deťom*, ktorý vyšiel aj v nemčine a francúzštine. V roku 1971 sa zúčastnila na medzinárodnom seminári detskej literatúry v Puchbergu pri Wellsi v Rakúsku, kde predniesla referát na tému *Obraz súčasného dieťaťa v detskej literatúre*.

Hoci vyštudovala slovenčinu – francúzštinu, popri redaktorskej a vydavateľskej práci sa ako prekladateľka viac venovala prekladom z nemčiny a zároveň – pre zborníky a antológie, ktoré editorsky zostavovala – robila aj preklady z češtiny a ruštiny. No predsa len – prvé jej preklady boli venované francúzskej klasike. Bol to výber zo Charlsa Perraulta: *Chocholík Riquet*, no najmä *Rozprávky pani Husi*. Po Perraultovi nasledovali významné preklady z nemčiny – a to z Bambergera: *Sklená studňa*, *Snehulienka a iné rozprávky*, za kto-

ré dostala naše najvýznamnejšie prekladateľské ocenenie – Cenu Jána Holého; dielo bolo zapísané aj na Čestnú listinu IBBY. Z nemčiny to boli aj Medňanského *Dávne povesti o slovenských hradoch*, Jettingov *Prešporský Robinson* či Fühmannove *Lišiakove šibalstvá*; ďalej *Zázračný strom*, *Nemecké rozprávky* od Scherfa. Celkove preložila vyše dvadsať diel. A rozpätie jej záujmu od rozprávky po literatúru faktu akoby tvorilo súradnice jej profesionálneho i osobného života. Sama za najcennejšie zo svojej prekladateľskej tvorby považovala preklad diela Hermanna Hesseho – *Podivuhodné posolstvo z inej hviezdy*.

V súvislosti s druhým vydaním Hesseho *Rozprávok* sme pri príprave ďalšieho knižného vydania prehľadli spolu aj pár slov o jej pracovitom živote po manželovej smrti. Pracovitý a skromný bol, pravdaže, aj predtým, hoci mala byť na čo aj na koho pyšná. „Už sa iba usilujem dať dohromady pozostalosť po manželovi a odovzdať ju do archívu Maticy slovenskej, len aby som to všetko stihla...“ vzdychla si vtedy. Nevieme, či všetko stihla uzavrieť podľa svojich predstáv, vieme však, že celý život bola vernou spolupracovníčkou svojho manžela a jej známa úcta k slovu, aj k slovu iných autorov, urobila z nej vernú spolupracovníčku a tlmočníčku viacerých autorov slovenských i cudzích. A tam, kde je pri práci láska a úcta, požehnanie Božie vždy spočíva na spoločnom diele. Po ťažkých skúškach bolesť ustúpi a mení sa na tichú a radostnú spomienku... Lebo – ako hovorí jedna z postavičiek z jej prekladu Hesseho *Rozprávok* „Smrť nie je taká zlá, je to len rozlúčka...“ A pani Hana Ferková celý život prežila tak, akoby sa pripravovala na to, aby táto rozlúčka bola dôstojná.

ANNA BLAHOVÁ

Pocta tým, čo vzdelávajú srdce

EVA TKÁČIKOVÁ

„Od počiatku vekov bolo nanajvyš chvályhodným zvykom zanechávať potomstvu mená, činy a diela mužov, ktorí sa vyznamenali učenosťou a cnostným životom, zaznamenané vo verejných písomnostiach a na pomníkoch. I dnes sa dá tento zvyk pozorovať u väčšiny vyspelejších európskych národov a nemožno ho neschvalovať. Veď pripomínanie si predkov a úsilie prekonať ich povzbudzuje ďalšie generácie, aby nelenili a odhodlane kráčali po tej istej ceste, ktorú svojou pochodňou pomáhali kliensní znameníť príklady predchodcov.“

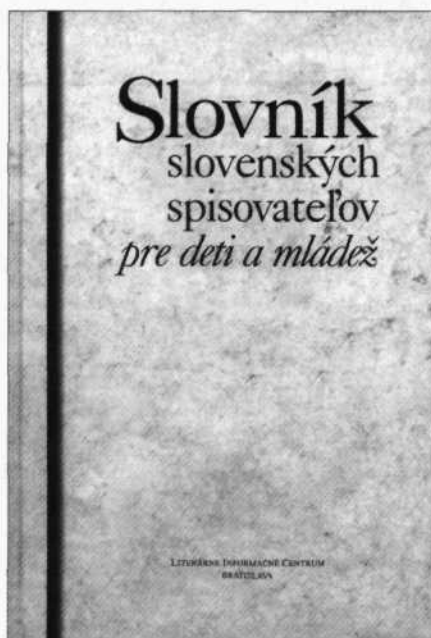
Takto vypevával svoju knižku *Ukážka uhorskej vzdelanosti* pred temer 300 rokmi banskoštiavnický vzdelanec Dávid Czwingger. Knižka, ktorá bola koncipovaná ako slovník významných osobností, stojí na počiatku úsilí viacerých generácií zmapovať z rozličných aspektov významné osobnosti slovenskej kultúry, vedy, umenia a pod. Tak ako bola Czwinggerova knižka v pohnutých časoch polovice 18. storočia malým zázrakom a jej úlohou bolo presvedčiť spoločnosť o kultúrnych hodnotách prekvitajúcich v panónskej (slovenskej) krajine, i dnes prezentovaný **Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež** chce pripomenúť úsilia stoviek autorov z minulosti i súčasnosti, ktorí, povedané slovami

významného medzivojnového znalca slovenskej detskej literatúry Františka Volfa, sa podujali na neľahkú úlohu „vzdelávať srdce“ malých čitateľov.

Aj toto dielo má svoje dejiny. Jeho pred-

chodca *Slovník spisovateľov pre deti a mládež* vyšiel pred štvrtstoročím a napriek jeho vtedajšej úplnosti a encyklopedickej nasýtenosti ukázala sa potreba mnohé doplniť a dopovedať. Dnešný slovník poukazuje najmä na skutočnosť, že slovenská literatúra pre deti a mládež prešla výraznou generačnou výmenou, obohatila sa o množstvo mien, ktoré sa zapísali do súčasného literárneho diania. Zároveň dnes už jeho staronový zos-

tavovateľ a vedecký redaktor Ondrej Sliacky nemusel úzkostlivo strážiť možné ideologické prešľapy, ktoré v minulých časoch znamenali rýchle a nekompromisné riešenia. Záujem čitateľskej i odbornej verejnosti vzbudilo už vydanie jednotlivých slovníkových hesiel v dvoch číslach revue *Bibiana*. Pre knižnú podobu sa jednotlivé heslá, t.j. portréty osobností doplnili, upresnili a štylisticky zjednotili a zároveň sa na koniec publikácie pridali tri registre – **Názvový register**, v ktorom sa uvádzajú všetky beletristické i odborné knihy dotýkajúce sa literatúry pre deti a mládež, **Register auto-**

rov odbornej literatúry a Register pseudonymov. Dôležitosť registrov nepochybne ocení odborná i laická verejnosť.

Slovník je kolektívnym dielom, autorský tím je viacgeneračný, ba dokonca sa v ňom oživuje i práca kolegov, ktorí už dnes nie sú medzi nami. Avšak dušou celého podujatia, a to nielen rozsahom textov, ale predovšetkým koncepciou, dopracovaním do finálnej podoby, je jeho zostavovateľ univerzitný profesor, literárny historik a odborník na problematiku literatúry pre deti a mládež Ondrej Sliacky. Iba vďaka jeho neúnavnej práci, hraničiacej so závislosťou, sa podaril tento výnimočný čin. Jednotlivé texty v slovníku zároveň dokazujú, že je veľkým omylom, ak sa na slovníkové texty pozerá zvrchu ako na texty menej vedecké, skôr popularizačné a neautentické. V dnes tak veľmi obľúbenom výkazníctve, ktoré prekvitá vo všetkých oblastiach života, sa kategória slovník, encyklopédia ocitá niekde na konci celého rebríčka všetkých položiek týkajúcich sa bibliografie a publikačnej činnosti. Každý, kto čo len trochu okúsil slovníkovú prácu, vie, že štýl a jazyk slovníka, jeho úspornosť a presné vyjadrovanie si vyžaduje erudovaného literárneho vedca, ktorý má zmysel pre precíznu až minucióznu prácu s rôznorodým materiálom, pre obsahovú nasýtenosť a faktografickú presnosť. Zároveň pre autora slovníkového hesla je záväzná predstava, že slovník by mal slúžiť niekoľkým generáciám, teda jeho hodnota musí byť nadčasová. Ak sa na slovníku podieľa viacero autorov, pre zostavovateľa a zodpovedného redaktora ostáva aj práca akoby navyše, pretože pri redigovaní je potrebné dodržať štýlovú jednotnosť a zároveň rešpektovať aj autorskú osobitosť.

Ondrej Sliacky je známy ako obdivuhodný znalec faktov, ako príkladný historik, ktorý si aj zdanlivo dobre známe fakty overuje, usiluje sa vyvracať tradované omyly, pretože skúsenosť hovorí, že sa často zásluhou nepresností v slovníkoch a encyklopédiách pre-

berá údaj, ktorý prežíva a neraz pokríví historickú pravdu. Oceniť treba zároveň i to, že Sliacky neurobil zo Slovníka enumeratívnu príručku biograficko-bibliografického charakteru, usiloval sa o hodnotové stanoviská, ktoré vypovedajú o kvalitatívnej úrovni jednotlivých autorov. Ako vysokoškolský pedagóg má zároveň na zreteli didaktické zacielenie tejto knihy, ktorú možno využiť aj ako učebnicovú príručku napomáhajúcu zorientovať sa vo vývinovom kontexte literatúry pre deti a mládež, v dôvernejšom poznaní dominantných osobností a ich tvorivých úsilí. Zároveň nám slovník pripomenie nielen množstvo zabudnutých osobností, ale pre mnohých bude i prevapením, kofkí „vážni dospelí“ autori si odskúšali pero na detskej literatúre, pričom každý z nich nepochybne zistil, že písať pre malých a mladých čitateľov nie je jednoduchý chlebič.

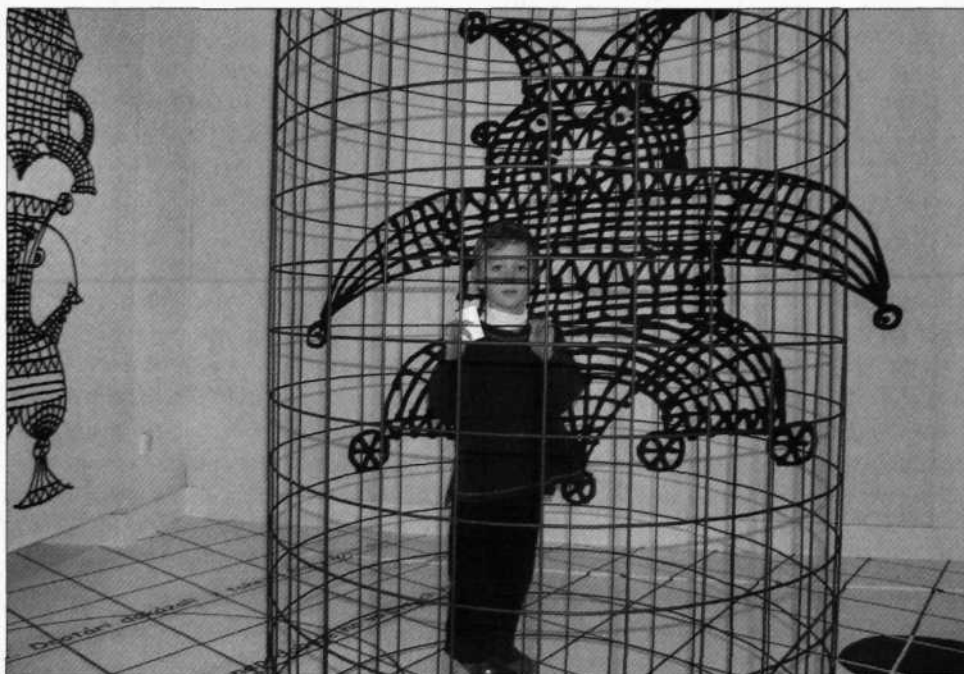
Ak sme si na začiatku pripomenuli Dávida Czwittingera ako vynikajúcu zakladateľskú osobnosť našej slovníkovej a encyklopedickej literatúry, ponorme sa do obdobia ešte trochu staršieho, do 16. storočia, keď patrilo medzi neodmysliteľné zvyklosti vyprevádzať knižky do života odporúčajúcimi veršami. Dovoľujem si využiť a trochu sparafrázovať verše latinského humanistického básnika Martina Rakovského, ktorými vyprevádzal svoju knižku príležitostných veršov:

*Hor sa, knižočka naša, ta do našej
slovenskej zeme
rýchle zalet' a presláv ľudí, čo o nich sa
spieva.
Ak je tu niekto, kto myslí, že nie je podpory
hodna,
len mu to vyvráť, nech ešte väčší sa zmocní
ho bôľ.
Nech si tu slovníky ctia a autorom žičia,
zatiaľ im nesiem len týchto, neskoršie bude
ich viac.*

(Prednesené na prezentácii knihy pri otvorení knižného veľtrhu Bibliotéka 2005.)

Kráľovstvo čiar a farieb

(Návšteva vo svete Miroslava Cipára)

Koncom minulého roka BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, pozvala svojich priaznivcov do sveta akademického maliara Miroslava Cipára, umelca, ktorého ilustrácie rozjasňovali svet niekoľkých generácií detí. Výstava nazvaná Kráľovstvo čiar a farieb približuje deťom viaceré žánre z tvorby Miroslava Cipára, najmä tvorbu ilustračnú. Jej autori sa usilovali hrou sprostredkovať návštevníkom dialóg s umelcom. Pri vstupe dostanú deti papierový kľúčik, s ktorým si imaginárne otvoria dvere do výstavných priestorov.

V prvej časti výstavnej expozície sa ocitnú vo svete Jožka Mrkvičku, humoristickej postavy zo Slniečka. Tu spoznávajú čiaru ako základný prvok výtvarného prejavu. V druhej časti vstúpia do Cipárovoho drôteného sveta. Miroslav Cipár sa vo svojej tvorbe inšpiroval drotárskym umením, pričom navr-

hol množstvo objektov, ktoré z drôtu neboli vyrobené. Obrázky predmetov, postáv a zvieratiek sú zostavené iba z línií a tvarov. Je to hra s líniou, pri ktorej vznikajú zaujímavé a neopakovateľné kompozície.

Ďalšia časť výstavy je veselá, optimistická. Hovorí o farbách, ktoré vyvolávajú rôzne pocity. Dominantou sú tu ilustrácie ku knihe Zlatá brána. Deti tu majú možnosť pracovať s farebnými plochami. Tak ako vždy dosiaľ na podobných produkciách v BIBIANE nie sú teda len divákmi vo výtvarníkovom svete, stávajú sa jeho účastníkmi.

Výstava, ktorú v dramaturgii Evy Čárskej scenáristicky pripravila Katarína Kosánová a priestorovo zrealizoval samotný Miroslav Cipár, trvala do 31. januára 2006.

DAGMAR VALČEKOVÁ

OBSAH 12. ROČNÍKA

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- Enčev, M.: Anatómia mágie, č. 3, s. 28–32.
Feldek, L.: Nech sa nám ešte dlho žení, č. 1, s. 7–10.
Glocko, P.: Rozprávkový rodný list, č. 3, s. 10–13.
Kriška, F.: Miroslavom Cipárom z nevyhnutnosti, č. 1, s. 1–6; Tvorivý príbeh Kamily Štanclovej, č. 2, s. 20–24; Najväčšia obrázková knižka na svete, č. 3, s. 1–8; O chlapcovi, čo naháňal motýľa, č. 4, s. 1–5.
Nemcová, J.: Dobrodružná literatúra ako zábavné poučenie, č. 3, s. 14–22; Hra na spravodlivosť, č. 4, s. 22–30.
Richter, M.: Bazár fantázie, č. 2, s. 9.
Sieglová, N.: Česká literatúra pro děti 2004, č. 2, s. 49–52; Děti na vodítku, č. 3, s. 36–39.
Stanislavová, Z.: Chudobná nielen duchom (Literatúra pre deti a mládež v roku 2004), č. 1, s. 26–34; Chudobná nielen duchom (Post scriptum), č. 2, s. 25–30; Otváranie očí, č. 4, s. 18–21.
Turan, J.: Žlnie trilky pre básnika, č. 23–26; Srandachlap, ktorý ešte stále píše rozprávky, č. 4, s. 38–46.
Veselý, M.: Hľadanie ako šanca (Ilustračná tvorba pre deti a mládež 2004), č. 3, s. 64–69.
Zelina, M.: Psychoanalýza adopcie, č. 1, s. 36–43; Psychoanalýza samoty, č. 4, s. 47–54.
Žilková, M.: Peopletrové príznaky (Dramatická tvorba pre deti 2004), č. 2, s. 40–45.

ROZHOVORY

- Baláž, A.: Prenášať šťastie na iných (s Jaroslavou Blažkovou), č. 4, s. 31–37.
Sliacky, O.: Objavil som krajinu neobmedzených možností (s Miroslavom Cipárom), č. 1, s. 10–23.
Stanislavová, Z.: Deti sú ľudia, s ktorými si najlepšie rozumie (s Jánom Milčákom), č. 2, s. 31–36.
Turan, J.: Nedokázala som zabiť anjela domova (s Janou Šrámkovou), č. 3, s. 40–53.

POEZIA A PRÓZA

- Andersen, H. Ch.: Cisárovo nové šaty, č. 1, s. 10–12.
Didi, L.: Príbehy svätené vetrom, č. 1, s. 46–49.
Feldek, L.: Hrst rozprávok na Albína Brunovského, č. 4, s. 6–9.
Groch, E. J.: Dievčatko zo zápalkami, Príbeh fľaškového hrdla, č. 2, s. 14–19.
Richter, M.: Svetlonos, č. 2, s. 8.
Šrámková, J.: Zabudnutá záhrada, č. 3, s. 54–56.
Turan, J.: Žitá a Žitava (Pavlovi Štefánikovi), č. 3, s. 27.

RECENZIE

- Andričková, M.: O počúvaní srdcom (J. Milčák: Zuzanka a pán Odilo), č. 2, s. 37–39; D. Pokorná: Prečo veвериčky nenosia dáždnik? č. 4, s. 61–62.

- Blahová, A.: J. Král: Alvaro medzi ľuďmi, č. 3, s. 58–59.
Faithová, E.: H. Mankell: Pes, ktorý bežal za hviezdou, a červený bicykel, č. 1, s. 62; J. Pavlovič: Podivuhodné príbehy našich slov, č. 2, s. 63–64; Z. Spevák: Slovenčina moja milá...Slovenčina, moja víľa, č. 4, s. 63–64.
Chovan, P.: A. Turáková – M. Bukovinská: Rozprávky podkarpatských Slovákov, č. 3, s. 60.
Kačala, J.: Slovenské ľudové rozprávky 3, č. 2, s. 55–57.
Karpinský, P.: G. Byngová: Malá čarodějka Molly, č. 2, s. 59–61; E. L' Homme: Majster Kadaher – Hviezdna kniha 1, č. 3, s. 61–63; P. Stewart: Cesta za Hilboles, č. 4, s. 60–61.
Kepštová, L.: Prešporské čary pána Christiana, č. 3, s. 59–60.
Magalová, G.: M. Žilková: Výhry a prehry mediálnej drámy, č. 2, s. 63.
Matejov, R.: M. Ferko: Krásna hra, č. 1, s. 63.
Mikešová, D.: J. Černický: O Sasance (Dokument z pohádky), č. 2, s. 58–59.
Obert, V.: R. Brat: Čuvi v pralese, č. 1, s. 64; Z. Križková – M. Horváthová: Juraj Jánošík (Rozprávanie o zbojníckom kapitánovi), č. 2, s. 57–58.
Rusňák, R.: J. Šimulčíková: Veselý telefón, č. 1, s. 58–59; J. Navrátil: Námorník Kapko Dierka, č. 2, s. 61–62; R. Čížmárik: Pes do vrečka, č. 4, s. 62–63.
Sieglová, N.: M. Wagnerová: Žabina & spol. č. 4, s. 64–65.
Sliacky, O.: Príbehy svätené vetrom alebo O cigánskej duši (L. Didi: Príbehy svätené vetrom), č. 1, s. 44–45; M. Talgre: Pavián v záhrade doktora Munteho, č. 1, s. 60–61.
Stanislavová, Z.: J. Beňo: Chlapec zo sedla a morský Vasko, č. 3, s. 60–61; J. Bodnárová: Moja prvá galéria, č. 4, s. 59–60.
Šrank, J.: Š. Moravčík: Vyhodme si z kopytka! č. 2, s. 54–55.
Vitézová, E.: J. Nemcová: Hra na život – útok na city, č. 1, s. 59–60.
Vlnka, J.: J. Balco: Vrabčí kráľ, č. 1, s. 57–58.

PUBLICISTIKA, GLOSÝ

- Balážová, M.: Autor na dnes, č. 4, s. 46.
Beňo, J.: Od Vihorlatu po Morské oko (Dni detskej knihy 2005), č. 2, s. 46–48).
Blahová, A.: Za Hanou Ferkovou, č. 4, s. 66–67.
Brathová, B.: BIB pod Akropolou, č. 1, s. 43; BIB vo francúzskom štýle, č. 1, s. 71; Workshop Albína Brunovského, č. 3, s. 9.
Čárska, E.: Odklíňanie hudby, č. 1, s. 35; Kto sa hrá s morom? č. 1, s. 56; Číry kúsok neba alebo POZOR SKLO! č. 2, s. 65–66; O čajkách a padajúcich múroch, č. 4, s. 30.
Feldek, L.: Moje prvé a moje posledné stretnutie s Klárou Jarunkovou, č. 3, s. 10–11.

- Jafa, M.: Knihy sú mojimi očami (Posolstvo k Medzinárodnému dňu detskej knihy 2005), č. 1, s. 24.
- Kepšťová, L.: Čítame s Osmijankom, č. 2, s. 24; Knihy, čo ma držia nad vodou, č. 4, s. 16–17.
- Mikulášová, A.: Vojnové detstvo, č. 2, s. 53.
- Nemcová, J.: Dobrý človek už nežije (Za Viliamom Obertom), č. 3, s. 57.
- Sliacky, O.: Trojruža Alte Vášovej alebo O nádeji, č. 1, s. 54–56; Za Michalom Nadubinským, č. 1, s. 56; Významné životné jubileum ako ocenenie (E. Tučná), č. 1, s. 64; Monument, č. 2, s. 66; Za Máriou Topoľskou, č. 3, s. 35; Naděžda Siegllová, č. 3, s. 36; Trojruža Jane Šrámkovej alebo O nevykoreniteľnosti dobra, č. 4, s. 55–56.
- Srnenská, D.: Medzinárodné sympóziium BIB 2005, č. 3, s. 53.
- Stanislavová, Z.: Pôvab z reality (K jubileu spisovateľky Eleonóry Gašparovej), č. 3, s. 33–35.
- Šrámková, J.: Tiché búrky ľudskosti, č. 3, s. 12–13.
- Tkáčiková, E.: Rozhovory s Arnoštom Lustígom, č. 3, s. 72; Pocta tým, čo vzdelávajú srdce, č. 4, s. 68–69.
- Uličiansky, J.: CAPE TOWN SLIDE SHOW alebo 29. kongres IBBY v Kapskom Meste, č. 1, s. 65–71; Vďaka za krídla, č. 3, s. 13.
- Valčeková, D.: Bibiana v číslach, č. 1, s. 23; Deti mágie (Bábky a masky Afriky), č. 1, s. 53; Lietajúci kufor, č. 2, s. 13; Laureáti Ceny H. Ch. Andersena 2004, č. 3, s. 8; Výstavná udalosť, č. 3, s. 69; Kráľovstvo čiar a farieb, č. 4, s. 70.
- Veselý, M.: Grotesknosť ako názor (Cena L. Fullu Dušanovi Nágelovi), č. 1, s. 50–52; Cena L. Fullu Petrovi Uchnárovi alebo Byť sám sebou, č. 4, s. 57–58.
- Žilková, M.: Po devätnásty raz, č. 3, s. 70–71.
- PREZENTOVANÍ AUTORI**
- Adamec, I.: č. 1, s. 28–29.
- Anďalová, R.: č. 1, s. 34.
- Andersen, H. Ch.: č. 2, s. 1–9.
- Balco, J.: č. 1, s. 57–58; č. 2, s. 25–26.
- Bebjak, S.: č. 2, s. 26.
- Belák, B.: č. 2, s. 27–28.
- Beňo, J.: č. 2, s. 30; č. 3, s. 60–61.
- Bernardinová, E.: č. 2, s. 51.
- Blažková, J.: č. 4, s. 31–37.
- Bodnárová, J.: č. 4, s. 59–60.
- Brat, R.: č. 1, s. 28, 64.
- Březinová, I.: č. 3, s. 38–39.
- Brunovský, A.: č. 4, s. 1–9.
- Bukovinská, M.: č. 3, s. 60.
- Byngová, G.: č. 2, s. 59–61.
- Cipár, M.: č. 1, s. 1–23; č. 4, s. 70.
- Cpin, P.: č. 3, s. 65.
- Černický, J.: č. 2, s. 58–59.
- Čížmárik, R.: č. 4, s. 62–63.
- Dašková, K.: č. 4, s. 16–17.
- Didi, L.: č. 1, s. 44–45.
- Diviš, I.: č. 2, s. 52.
- Dobšínský, P.: č. 4, s. 10–15.
- Dragulová-Faktorová, D.: č. 1, s. 31.
- Feldek, L.: č. 2, s. 25.
- Ferko, M.: č. 1, s. 63.
- Ferková, H.: č. 4, s. 66–67.
- Gašparová, E.: č. 3, s. 33–34.
- Glocko, P.: č. 2, s. 43; č. 3, s. 59–60.
- Goldflam, A.: č. 2, s. 49.
- Hevier, D.: č. 3, s. 37–39; č. 4, s. 38–46.
- Horváthová, M.: č. 2, s. 57–58.
- Ivaničková, M.: č. 2, s. 43.
- Jarunková, K.: č. 3, s. 10–13.
- Juglerová, Z.: č. 2, s. 28.
- Kákoš, M.: č. 2, s. 43.
- Kákošová, J.: č. 2, s. 42.
- Kellenberger, M.: č. 3, s. 69.
- Korandová, M.: č. 2, s. 27.
- Král, J.: č. 3, s. 58–59.
- Križková, Z.: č. 2, s. 57–58.
- Lachkovič, A.: č. 1, s. 33–34.
- L'Homme, E.: č. 3, s. 61–63.
- Lenhart, J.: č. 2, s. 44.
- Mankell, H.: č. 1, s. 62.
- Marec, A.: č. 2, s. 27.
- Marettová, M.: č. 2, s. 26.
- Milčák, J.: č. 2, s. 31–39.
- Mlěchohá, J.: č. 1, s. 33; č. 4, s. 22–30.
- Moravčík, Š.: č. 2, s. 28, 54–55.
- Nágel, D.: č. 1, s. 50–52.
- Navrátil, J.: č. 1, s. 26–27; č. 2, s. 61–62.
- Nemcová, J.: č. 1, s. 59–60.
- Nadubinský, M.: č. 1, s. 56.
- Obert, V.: č. 3, s. 57.
- Pavlovič, J.: č. 2, s. 63–64.
- Pokorná, D.: č. 4, s. 61–62.
- Rázusová-Martáková, M.: č. 1, s. 32.
- Rowlingová, J.: č. 3, s. 28–32.
- Ryšavá, V.: č. 1, s. 30.
- Saniga, M.: č. 1, s. 30.
- Spevák, Z.: č. 4, s. 63–64.
- Stewart, P.: č. 4, s. 60–61.
- Šimulčíková, J.: č. 1, s. 31, 58–59.
- Šrámková, J.: č. 3, s. 40–53; č. 4, s. 55–56.
- Štanclová, K.: č. 2, s. 20–24.
- Štefánik, P.: č. 2, s. 26; č. 3, s. 23–27.
- Talgre, M.: č. 1, s. 60–61.
- Topoľská, M.: č. 3, s. 35.
- Turáková, A.: č. 3, s. 60.
- Uchnár, P.: č. 4, s. 57–58.
- Uličiansky, J.: č. 2, s. 42, 44; č. 4, s. 18–21.
- Vadas, M.: č. 1, s. 27.
- Válek, M.: č. 1, s. 32.
- Vášová, A.: č. 1, s. 54–56.
- Wagnerová, A.: č. 3, s. 67.
- Wagnerová, M.: č. 4, s. 64–65.
- Zelinová, H.: č. 1, s. 29.
- Zilková, M.: č. 2, s. 63.

SUMMARY

The present issue of the Bibiana review is an honour to professor Albín Brunovský, the eminent modern Slovak fine artist and illustrator who would have lived to see his 70th birthday in December 2005. In the essay **The Boy Who Would Chase a Butterfly**, the arthistorian Fedor Kriška evaluates his pictorial, graphic and illustrational work whose imaginative and dreamlike poetics keeps laiks and experts permanently excited. The writer and initiator of modern Slovak literature for children Lubomír Feldek, in his own way, reminds of his friend and illustrator of his two top fairy tale books – *The Blue Book of Fairy Tales*, *The Green Book of Fairy Tales*. Instead of memories he wrote **The Handful of Fairy Tales on Albín Brunovský**. Classical fairy tale genre is the subject of interest of the writer Peter Glocko, noted for his life-long interest in Pavol Dobšinský, a romanticist of 19th century who had transformed folk fairy tale into Slovak literature in the most artistic way. In the essay **The Fairy Tale Birth Certificate** Glocko draws attention to Dobšinský's opinions of a folk fairy tale, mainly its high morality full of the makings for humanization of the world of people. In the essay **The Books That Keep My Head Above Water**, the literary publicist Ľubica Kepštová mentions the jubilee of Kvetta Dašková, paying attention to her books, mainly educationally artistic ones. She also speaks positively about her editorial activities. It is generally known that thanks to her, the books of Jaroslava Blažková, the author who emigrated to Canada after the invasion of Czechoslovakia by the Warsaw Pact Troops in 1968, have appeared in the present-day reader's collection. It was her who granted an interview in the regular column of interviews with great personalities of literature. The writer and journalist Anton Baláž took advantage of her visit to Slovakia and realized it. Blažková who ranks among the founders of modern Slovak literature for children says about her life of an emigrant and about the latest books she has created in the Canadian exile. In the essay entitled **Opening the Eyes**, professor of Prešov University Zuzana Stanislavová mentions 50th birthday of the president of IBBY Section and talented writer Ján Uličiansky. She mainly acknowledges his fairy tale creation. In recent years, due to its intellectual message and poetic playfulness it belongs to the representative works of the Slovak literature for children. The poet and

prose writer Daniel Hevier also celebrated Uličiansky's fiftieth birthday. Ján Turan, a poet and long-standing editor of Hevier's books evaluates his literary creation in the essay **The Funny Chap, Still Writing Fairy Tales**. In the expressive text Ján Turan appreciates qualities of Hevier's works for children and adults, mentions his incredible industriousness resulting in dozens and dozens of poetic, prosaic and essayistic books. In a nutshell, he says about Hevier as a phenomenon we cannot imagine present day Slovak literary culture without. Doc. Jana Nemcová of University of Constantine Philosopher in Nitra analyzes detective books for children and youth in the essay **The Play at Justice**. She acknowledges their irreplaceability in children's reading repertory because they teach children sense and pleading of justice. Currently, Jela Mičochová ranks among the foremost Slovak authors of the mentioned genre. Prof. Miron Zelina of Faculty of Education of Comenius University in Bratislava goes on in his long-standing series of psychoanalyses by **Psychoanalysis of Loneliness**. It is a brilliant study in which a top current Slovak psychologist penetrates into the substance of this phenomenon, clarifies its objective causes and subjective consequences. He points at the direct connection between human loneliness and pathological depression, that is gradually afflicting more and more people of all generations. The study is rare also because of paying attention to loneliness of children and clarifying its causes and consequences. In the short essay **On Incurability of Goodness** the editor-in-chief of Bibiana prof. Ondrej Sliacky gives reasons for the decision of the expert committee to award the prose writer Jana Šrámková the Tripple Rose in 2005, the greatest prize the Slovak writer for children can achieve. She is the author of internationally acknowledged novel *The White Ribbon in Your Hair*. The arthistorian Marian Veselý gives reasons for attributing the prestigious prize of Ľudovít Fulla to academician fine artist Peter Uchnár. The present issue of Bibiana is closed with the obituary to the editor and translator Hana Ferková and the presentation of the comprehensive **Dictionary of the Slovak Writers for Children and Youth** released in the Literary center in Bratislava in 2005.

Transl. Jana Zlatošová

ISSN 1335-7263

BIBLIANA

